ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XIV ■ Nr. 8 (153) ■ August 2023

Monumentul eroilor din Romanii de Jos, Horezu

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Complicele meu, Urmuz

Gheorghe PĂUN

Scrierea editorialului este unul dintre cei mai delicaţi paşi din realizarea revistei. Pentru că este o operaţiune lunară (îndatoririle periodice sunt stresante, nu-i aşa?), pentru că e vorba despre *prima pagină*, pentru că aşa m-am obişnuit, să iau foarte în serios unele lucruri. Plec de la premisa (poate fi falsă, dar asta nu mă ajută) că şi cititorul ia în serios *editorialul* – cititorul propriu-zis şi de bună-credinţă, deopotrivă cu cel care are *sarcină* să citească şi eventual să şi scrie despre ceea ce citeşte.

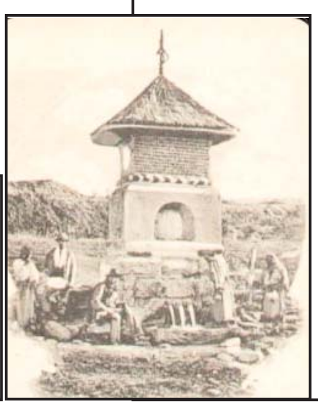
Din mai toate aceste puncte de vedere, Anul Urmuz 2023 a fost/este ca o mană cerească: ori de câte ori mă bântuia un subiect „presant”, dar incomod, l-am evitat apelând la Mitică. Am problema asta şi acum, voi proceda la fel.

Subiectul presant şi deloc convenabil este *războiul din Ucraina*. Cum să scrii despre aşa ceva fără să-ţi rupi peniţa (mă rog, tastatura)?! A început ca *operaţiune specială,* continuă ca război local, dar cu participare – tot *specială*, adică deghizată în „ajutoare neletale” – de la Nipru la Potomac! Al Treilea Război Mondial, etapa „pe teren neutru” şi propagandistică. Încă nedeclarat oficial, dar conturat de purtătorii de cuvânt ai „competitorilor” şi de comentariile puţinilor observatori lucizi şi neangajaţi. Şi, cu fiecare zi, tot mai riscant.

O mică sistematizare preliminară este utilă (şi suficientă pentru discuţia de faţă). Războaiele au, în principiu, vreo patru paliere: pe teren, pentru combatanţi şi civili; pe hărţi, pentru strategi şi analişti, fie ei profesionişti sau amatori; la nivelul conturilor bancare ale profitorilor; în cărţile de istorie.

Nimic nu justifică, nimic nu iartă războiul *ca faptă.* Oameni ucişi, oameni răniţi, militari şi civili laolaltă. Copii, tineri, bătrâni, bărbaţi şi femei de-a valma. Moarte. Sânge. Suferinţă. Plus distrugerile. Case, fabrici şi spitale dărâmate, arse. Moloz, fiare. Iadul pe pământ, un păcat de neiertat, un păcat de iad pentru cei care pornesc războaie. Oameni ne-oameni. *Punctum,* vorba Eminescului.

Sar pe palierul al patrulea şi-mi reamintesc că *istoria o scriu învingătorii.* Atunci când există aşa ceva… Tragică aşteptare, dar nu la fel de tragică precum posibilitatea ca al patrulea război mondial să folosească arcul cu săgeţi, aşa cum prezicea un fizician participant la realizarea bombei atomice. Am ajuns iarăşi să discutăm despre posibilitatea de a distruge, dacă nu planeta, măcar civilizaţia umană, prin folosirea armelor nucleare.

În aşteptarea cărţilor de istorie, rămâne curiozitatea, deloc nevinovată, legată de palierul al treilea, care multe lucruri poate explica, unele greu de înţeles la vremea faptelor, rămânând în sarcina istoricilor. După *covidenia* de acum un an-doi, au apărut pe ecrane – şi au şi dispărut repede – liste de noi miliardari, cu banii câştigaţi din viroza planetară devenită afacere

planetară (atenţie, nu fac niciun proces de intenţie, chiar dacă simpla menţionare a ideii de afacere poate părea o sugestie în acest sens). Aş propune însă un pariu, dacă aş avea cui, cum că *ucrainenia bate covidenia* la numărul de noi miliardari, dar nu se va putea verifica niciodată rezultatul pariului. Vaccinuri şi alte cele ţinând de „intendenţa medicală” au fabricat doar câteva firme mari, că de aceea li se zice *Big Pharma*, la intendenţa militară participă jumătate din planetă: tancuri şi drone, rachete şi mercenari, petrol şi gaz (eventual lichefiat), grâu şi zahăr, migranţi şi „întărirea flancului estic”, deminarea, decontaminarea şi reconstrucţia de după război… Unii produc, alţii cumpără. Pentru a folosi în Ucraina, deci pentru a consuma imediat, sau preventiv – banul să circule (pardon: să ajungă acolo unde trebuie)!

Ne rămâne, generos, palierul teoretic, informaţional. Hărţile şi cărţile. Nu avem acces (decât când vor *ei,* iar atunci o fac în scop propagandistic) la hărţile planificatorilor, la scenariile posibile sau probabile, dorite sau deja puse la cale, ale Marilor State Majore ale armatelor şi ale CEO-urilor corporaţiilor, vedem doar „formatorii de opinie”, coloneii şi generalii de la TV, uneori politicieni – activi sau foşti, mai rar, analişti veritabili ai geopoliticii. „Formatorii” sunt totdeauna propagandişti previzibili, maniheişti, tonomate, cum inspirat le zicea un cunoscător, militarii sunt mai reţinuţi şi mai tehnici, uneori prea tehnici, politicienii mai scapă şi comentarii de bun-simţ, analiştii mai mult nu apar, pentru că pot spune lucruri „neconvenabile”. Cei de pe urmă mai şi scriu, dar impactul este neglijabil.

Mă gândesc la analişti şi deschid o carte. Se numeşte *Geopolitică şi geostrategie,* este scrisă de Alba Iulia Popescu, conferenţiar la Colegiul Naţional de Apărare, a apărut în 2021 la Editura Top Form, Bucureşti. Autoarea a publicat mai multe cărţi-manual cu subiecte înrudite, ştie ce spune, iar în carte chiar le spune. Lucid, profesionist, documentat – apreciam undeva că este *o carte cât un raft de bibliotecă.* Nu intru în detalii, extrag doar câteva idei despre ceea ce se întâmplă în Ucraina. Şi, simplific, se întâmplă ceea ce anunţa S.P. Huntington încă de pe la jumătatea anilor 1990: ciocnirea civilizaţiilor, de data aceasta într-o „zonă pivot”, aşezată pe o falie confesională, pe o graniţă între catolicism şi ortodoxie. Se poate vorbi, şi chiar s-a vorbit, şi despre o falie globalizare-suveranism, progresism-tradiţionalism.

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

E greu a afla o formulă pentru cele ce se petrec; cu toate astea nu credem să fie cineva care să poată afirma că dispoziţia spiritelor la noi e normală şi sănătoasă. Oamenii simt o apăsare, asemenea celei produse de atmosfera îngreunată de furtună, apăsare de care nimeni nu-şi poate da seama de unde vine, dar care se manifestă prin o sumă de incidente. Desigur nu e pură întâmplare că se-nmulţesc omorurile, aceste morţi fizice prin violenţă, precum se sporesc falimentele, aceste decese economice asemenea violente. Nu credem ca circulare să poată înlătura cauzele sociale din care răsar asemenea fenomene. În sfera vieţii morale pare a nu mai fi existând nicio idee serioasă care să-ncălzească sufletele şi să le ridice din mizeria vieţii de toate zilele. Ideile religioase sunt subminate de-un materialism brutal, ideile morale substituite prin maxime epicureice şi prin cinism; scandalurile se-nmulţesc şi iau formele cele mai degradătoare; ideea naţionalităţii chiar, atât de roditoare şi în stare a ţine loc multor goluri ale culturii, e subminată de teoreme cosmopolite şi sociale. C-un cuvânt, zi cu zi ne americanizăm, zi cu zi devenim mai nepăsători faţă cu soarta poporului nostru propriu şi-n mijlocul acestei nepăsări, caracteristice numai pentru popoarele guvernate de despotism, singurul nerv care mişcă elementele dominante este goana după influenţă şi aur.

Precum corpurile cereşti răsar şi apun, tot astfel credinţa popoarelor vechi le dădea zeilor un răsărit pe orizontul conştiinţei omeneşti şi le dădea un amurg de seară şi o asfinţire. După apunerea lor ce putea să rămână în urmă decât întunerec şi haos?

Tot astfel constelaţiunea de idei morale şi naţionale care au luminat trecutul nostru, care ne-a mânat pe calea dezvoltării, înclină spre apus, niciuna din credinţele din trecut nu rezistă disoluţiunii şi, ca să întrebuinţăm un frumos cuvânt al Bibliei, semnele vremii se înmulţesc.

Mânaţi de spiritul străin al unor mizerii străine, ne luptăm pentru sufrajul universal sau pentru electivitatea magistraturii. Marii oameni ce se pretind reprezentanţi ai poporului românesc întreg, cei ce pretind a personifica idealurile noastre naţionale, lupta de emancipare ce ne absoarbe de un secol şi jumătate, aceştia nu au în vedere decât utopii cosmopolite, proprii a ne dezorganiza şi mai mult, a slăbi în noi simţul de conservaţiune naţională şi, dacă se servesc din când în când de ideile comune poporului românesc, o fac numai debitându-le ca pe-o marfă, pentru a-şi câştiga popularitatea.

Faţă cu aceste fenomene de descompunere pe toate terenurile, nu e oare o datorie pentru oamenii de bine de-a se opune uniţi acestui curent fatal care ameninţă a atomiza pe cel mai numeros popor din răsăritul Europei? Căci la ce alt tinde demagogia la noi şi pretutindenea decât de-a nimici clasele, identitatea lor de interese şi de vederi, de-a le desface în indivizi, de-a opune pretutindenea numărul şi mulţimea valorii, culturii şi meritului? A confunda pe toţi românii independenţi în colegiul al IV-lea, a majoriza prin acesta, ce alt poate să-nsemneze decât a nimici din rădăcini clasele purtătoare de idei, pe cele care înţeleg interesele naţiunii, şi a le îneca în masa celor ce, neştiind nici scrie şi citi, nu sunt în stare a înţelege interesele lor proprii, necum acelea ale colectivităţii naţionale? (...)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Se-nţelege că pentru aceste elemente orice mijloc de-a rămâne deasupra e binevenit; niciunul din ilustraţiunile lor nu va avea slăbiciunea de-a se întreba care e preţul cu care se perpetuă domnia cupidităţii şi a corupţiei. Foile lor vor încerca să dovedească că nenaturală e unirea elementelor din opoziţie. În realitate însă pericolele ce ameninţă statul şi naţionalitatea sunt cu mult superioare deosebirilor de vederi ce vor fi existat vreodată între membrii opoziţiei. (*Timpul*, 27 noiembrie 1882)

(Urmare din pag. 1)

E câte ceva din toate, dar sintagma-cheie este „zonă pivot”. Huntington vorbea despre o falie confesională şi în Transilvania, dar autoarea cărţii îl contrazice, falia e mai spre răsărit, mult mai complexă, iar istoria recentă îi dă dreptate, cu concursul… intereselor economico-strategice, accentul nemaifiind pe religie: de vreo câteva decenii, Occidentul „civilizat” (ca multe alte cuvinte cu semantică aparent bine consolidată – dar mai mult prin propagandă – şi acest termen trebuie redefinit cu grijă, ori de câte ori îl folosim, de aceea îl aşez între ghilimele) a tot făcut „paşi”, prin lumea arabă, prin Europa de Est, prin sudul a ceea ce a fost Uniunea Sovietică. Primăveri spontane bine organizate, maidane colorate, fibrilaţie oengistă. Sub steagul democraţiei, drepturilor omului, pluralismului şi incluziunii, corectitudinii politice, dar, la modul practic, discret sau la vedere, de mână cu NATO, UE şi cu corporaţiile de tot felul. Nu mai menţionez serviciile de informaţii, sunt uniform distribuite peste tot. Nu mai menţionez „forţa obscură”, forumuri mondiale şi familii multimiliardare, umbra lor pluteşte uniform peste tot. Imaginând planuri de lungă durată, pentru că aşa cum China (abia acum o numesc, dar trebuie avută constant în vedere) are un plan de o sută de ani (vezi cartea americanului Michael Pillsbury *Maratonul de o sută de ani. Strategia secretă a Chinei de a înlocui SUA ca superputere globală,* tradusă la Ed. Niculescu, 2020; apropo: secretul lui Polichinelle…) de a ajunge *hegemon* mondial, aşa cum Testamentul lui Petru Cel Mare, apocrif sau nu, asta nu contează, dă de trei secole frisoane Europei, la fel, Occidentul „civilizat”, de mână cu NATO, UE, serviciile şi corporaţiile, trebuie să aibă planuri cu bătaie lungă în timp şi pe hartă: s-a spus, chiar dacă doar în treacăt, că lupta pentru Kiev ţinteşte de fapt spre Moscova, pentru că pe acolo trece drumul spre Beijing!... Formulări cu tentă literar-gazetărească? Poate, dar tare plauzibile. Pentru că e mereu nevoie de resurse, de pieţe de desfacere, de forţă de muncă ieftină.

Între timp, *pe teren* mor oameni, curge sânge, se dărâmă case şi şcoli… E singurul lucru sigur. Iar lucrurile sunt abia la început. Dincolo de asta, miliardarii şi săracii, politicienii şi militarii, oligarhii şi mercenarii, inflaţia şi crizele, manipularea, minciuna. O comedie tragică. Putin regretând probabil că nu şi-a terminat treaba în 2014. Biden, cel mai puternic om al planetei, împiedicându-se pe scenă, pe scara avionului, pe iarbă, anunţând că vrea să mai obţină un mandat de cel mai puternic om al planetei. Europa, impecabil coafată, zâmbind autist, confirmându-şi vocaţia de pierzător de serviciu. China, jucând GO pe harta lumii şi zâmbind confucian. Zelensky, în tricou verde, câştigând Eurovisionul, aşteptând şi un Oscar pentru rolul de prezentator TV pe care este pus să-l joace. Şi, parcă întâmplător contemporani cu toţi aceştia, politicienii români, ca nişte broaşte mici, într-o baltă mică, broscăind încet, să nu le audă berzele care se rotesc pe deasupra pădurii.

Dacă mi s-ar permite (vorba vine, pentru că totul este permis la vremea noastră, a regulii lipsei de reguli), aş mărturisi cum văd eu încheierea cea mai convenabilă a „cestiunii ucrainene”, pentru lume în general, pentru noi în particular, cei *grăniţuiţi* (acad. Al. Surdu) de mai toţi vecinii: un conflict îngheţat, fără învinşi şi învingători (ambele părţi putând să se considere, urmuzian, şi una, şi alta), care să-i ţină ocupaţi, măcar câteva decenii, pe toţi cei implicaţi, localnici sau transatlantici deopotrivă, ba chiar şi pe extrem orientali. Altfel, rostogolirea într-o parte sau alta a conflictului nu va face decât să mute frontul. Moartea şi distrugerea adică. Iar un învingător, de-ar fi, şi oricare ar fi acela, ar căuta în apropiere noi învinşi, că pretexte şi ambiţii există prin zonă. Un fel de şah etern, cam ca în peninsula Coreea, iar, între timp, cine ştie, poate omenirea se va ilumina, va avea o revelaţie, va veni Mesia sau, Doamne apără şi păzeşte, va apărea un inamic comun, dinspre Marte, dinspre AI, care să o unească…

Ei, vedeţi ce-mi trece mie prin cap când mă pregătesc să scriu editorialul pentru numărul din august al revistei, vedeţi ce-mi apare mie ca fiind subiect de *primă pagină*, dar *incomod*? Cum să pun aşa ceva pe hârtie, cum să pun aşa ceva în revistă?!... Iar până în august multe se mai pot întâmpla.

Mă refugiez, prin urmare, în spatele lui Urmuz şi-l iau din nou părtaş.

Pelicanul sau babiţa – Biden sau Zelensky – Putin sau Prigojin…

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Aporiile Şeherezadei

Horia BĂDESCU

Într-o comedie tristă a regizorului Nae Caranfil, marele actor Gheorghe Dinică are o replică de o savoare şi de un adevăr mortale: „Mâna-ntinsă care nu spune o poveste nu primeşte pomană!" Putem spune, parafrazându-l: Cine nu spune o poveste, n-are ce căuta în proză! Dacă ştii să povesteşti ai şansa să primeşti „pomana" lecturii. Altminteri... Fiindcă, precum ne învaţă *O mie şi una de nopţi,* biblia prozei, povestea se spune în *suk*, în piaţă, orientala poiană-a lui Iocan, ea trebuie să farmece, pentru ca povestitorul să primească interesul ascultătorilor, fără de care povestitorul rămâne cu mâna-ntinsă. Ea cumpără atenţia celorlalţi şi deseori răscumpără viaţa celui care o spune, precum Şeherezada! Iar povestea fără invazia imaginarului nu e posibilă. Fiindcă realitatea e doar anticamera imaginarului. Imaginarul e acela care-i dă semnificaţia, sensul profund, paradigma estetică. El face din realitate „carte de învăţătură". Prin el povestea nu rămâne doar o suită de contexte şi relaţii existenţiale, ci capătă magia imposibilului posibil şi a posibilului imposibil, fascinaţia nevăzutului care se află dincolo de „privirea balizată şi banalizată" şi care se manifestă în deplina lui realitate. Am auzit deseori că *viaţa bate filmul* (cartea, povestea), însă doar ca insolit al situaţiilor. Povestea începe totdeauna dincolo de acesta. Imaginarul e cel care răscumpără viaţa, realitatea!

„Pentru a putea să apară ceva, trebuie ca el să fie", afirma Kant. „Trebuie să fie ceva, pentru ca el să fie spus, pentru ca să treacă în limbaj, această fiinţă spusă a realităţii", nuanţa Paul Ricoeur. Dintr-o asemenea perspectivă, relaţia Fiinţă/Spunere îşi schimbă condiţia mimetică şi îşi asumă viziunea lui René Thom prin care Fiinţa este nu atât formă, cât, mai ales, act, în sensul de *actus essende*, idee care se regăseşte şi la Heidegger. Spunerea devine Fiinţă în act, Fiinţă spunându-se, nivel de fiinţare.

Imaginarul artistic nu este umbra unei realităţi preexistente sau masca acesteia, ci o altă realitate. Şi chiar dacă această altă realitate este ea însăşi creaţia lui, eul o percepe ca atare şi din această perspectivă îşi creează relaţiile sale cu lumea. Altfel spus, eul artistic se regăseşte în imaginarul său ca nouă realitate: realitate a propriei creaţii. Între imaginea artistică şi modelul său are loc un *aller-retour,* identic celui care funcţionează şi în cazul modelelor matematice şi al imaginilor de sinteză. Cum ar spune Ph. Quéau: „Imaginea generează modelul în aceeaşi măsură în care modelul naşte imaginea", în contextul existenţei unui „proces de co-evoluţie recurentă". Imaginarul artistic este virtual, imaginea artistică este reală. Faptul că imaginarul nu are materialitate, substanţă ar spune Al. Ciorănescu, nu anulează realitatea lui, o realitate tot atât de reală precum aceea a lumii instalate. Lumea este armonioasă alcătuire şi interferenţă a nivelurilor de realitate, expresia unităţii acestora. Iar imaginarul este o lume tot atât de reală ca şi lumea exprimată şi nivelurile existării sale sunt infinite, ca şi ale acesteia.

În *Cyber Terre et Noosphère*, Philippe Quéau se întreba: „Unde suntem cu adevărat? Acolo unde suntem sau acolo unde gândim că suntem? Să ne amintim vorbele Doctorului angelic: *Sufletul e mai mult acolo unde iubeşte decât acolo unde animă*." Unde se află cu adevărat scriitorul, în lumea existenţei sale sau în lumea „gândului" său creator? Cum împacă el această schizofrenie a planurilor existenţiale, cum suportă presiunea acelui *aller-retour* şi ce aduce această permanentă pendulare între fiecare dintre acestea? Cât şi cum trece dintr-un nivel de realitate în celălalt şi cu ce preţ şi ce repercusiuni? Sunt acestea acceptate şi practicate, cu voie sau fără voie, de eul, de fiinţa creatoare? Întrebări care mai degrabă rămân fără răspuns, decât să afle unul. Un răspuns cinstit, trecând dincolo de discreţia impusă de protejarea intimităţii scriitorului, a acelei zone de interdicţie a intruziunilor, vinovate sau nevinovate, ale criticului sau lectorului, atât de des supusă speculaţiilor, interpretărilor scandaloase, mahalalei avide de dedesubturi insolite. Cât din realitatea vieţuirilor scriitorului trece în realitatea lumii imaginate şi cât din această nouă şi surprinzătoare existenţă virtual-reală marchează şi modifică vieţuirea acestuia?

Există totuşi câteva răspunsuri lămuritoare, dintre care două se impun a fi luate în seamă pentru valoarea lor exemplară, care le-a acordat de-a lungul timpului notorietate. Aş începe cu arhicunoscuta zicere flaubertiană: *Madame Bovary c'est moi!*, despre care scriam, într-un alt context, că-şi păstrează integral sensul în cazul poeziei. Ca expresie absolută a interiorităţii creatorului, poezia practică acel *aller-retour* amintit mai sus doar la nivel ontoestetic. În rest, valoarea paradigmatică a aserţiunii lui Flaubert se validează sută la sută în orizontul vieţuirii. A vieţuirii existenţiale şi poetice. Cu proza lucrurile stau un pic mai altfel. Sigur că există un transfer, şi vorbesc aici şi ca autor de proză eu însumi, între fragmente de interioritate auctorială şi eurile imaginare ale operei, nu în totalitatea acestora şi nu în aceeaşi măsură fiecăruia, dar îmi vine greu să evaluez cât din „vieţuirile" acestora se întorc şi îi influenţează viaţa „dumnezeu-tatălui" artistic, adică autorului, în acel „proces de co-evoluţie recurentă" despre care vorbea Philippe Quéau. Sigur că el e singurul a şti în ce măsură Mme Bovary e Flaubert însuşi! Dar nu am îndoieli că fragmente de vieţuire flaubertiene se află şi în celelalte personaje. Nu am îndoieli asupra faptului că o bună parte din ceea ce suntem sau din ceea ce am dorit să fim se regăseşte în fiinţele de discurs cărora le dăm viaţă, fie ele chiar personaje istorice cu o biografie cunoscută şi recunoscută. Şi că multe dintre aceste vieţi trăite imaginar de către autor în procesul scrierii pătrund în propria vieţuire, o influenţează sau chiar o modifică. Până într-atât încât nivelul virtual, imaginarul devine adevărata existenţă a autorului, ca în cazul lui Balzac, despre care avem ştiinţă din cutremurătoarea mărturisire făcută de acesta pe patul de moarte: „Cum se poate să mor, eu care n-am trăit niciodată!" Ceea ce vrea să spună, *eu care am trăit numai în viaţa imaginată de mine însumi*. Eu care am uitat de celălalt nivel de realitate, existenţa în care sufletul mă animă, pentru acela în care acesta iubeşte, imaginarul care m-a sedus şi m-a făcut să uit de realitatea morţii biologice! Dacă stau bine şi mă gândesc, din perspectiva scripturală, *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte* e o minunată cheie în care poate fi desluşit bocetul balzacian! Balzac înainte de moarte e fiul de împărat întors din tărâmul imaginatei eternităţi în cel existenţial, dinaintea cufărului hârbuit din care se ridică neînduratoarea moarte. Şeherezada i-ar fi putut spune însă marelui Balzac că tocmai existenţa trăită în imaginar e aceea care i-a salvat viaţa pentru totdeauna.

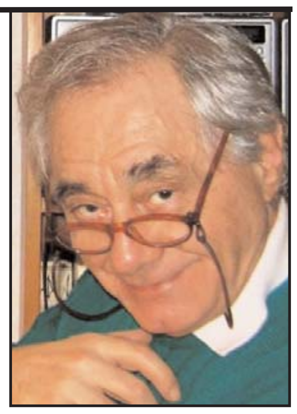
Povestea salvează şi împacă, într-un alt nivel de realitate, acela al imaginii artistice, existenţa şi virtualitatea, întrupatul şi imaginarul. Povestea activează imaginaţia şi, odată cu ea, memoria în şi împreună cu care vieţuieşte, o obligă să recreeze totul, peisaje, oameni, idei, după chipul şi asemănarea celui ce se însoţeşte cu universul ei. Arta scrisului se bazează pe acea *imaginatio vera* a lui Coleridge, care creează şi adaugă realitate. Ea lucrează cu arhetipurile paradigmatice ale realului, precum ideile platoniciene, sursa inepuizabilă a creaţiei în viziunea lui Albrecht Dürer, este acel magnet care atrage în fiinţă lucrurile din afară pentru a fi transformate de interioritatea umană, despre care vorbea Paracelsus. Ea e „minciuna" creatoare, care „din floare face flutur, din flutur face floare./ De n-ai aripi ca şoimii, printr-însa poţi să zbori,/ ea dă un suflet florii şi sufletului flori", cântată de Victor Eftimiu în *Cocoşul negru.*

Povestea e viaţa noastră trăită prin alţii care am fi putut să fim şi n-am fost decât un vis al imaginaţiei şi, deopotrivă, viaţa altora trăită prin noi cei visaţi. O paradoxală osmoză în care existăm şi pe care o oferim pentru o cathartică vieţuire lectorului.

Aporiile veşnicei Şeherezade.

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Aflu din revista *Apostrof,* care apare la Cluj, că a dispărut Geta! Fosta mea colegă de la facultatea de filologie din Bucureşti, Georgeta Naidin, căsătorită la puţin timp după licenţă cu alt coleg, al ei şi al meu: Gabriel Dimisianu. Nu am prea multe amintiri din anii facultăţii, Geta păstra ceea ce francezii numesc „un profil bas". Iar după absolvire drumurile noastre s-au despărţit radical, ea intrând în lumea editorilor de carte literară, eu în redacţia unui cotidian foarte politic şi închistat. Şi au trecut apoi decenii fără să ne mai vedem nici măcar din întâmplare, aşa încât împlinisem deja 64 de ani când i-am înmânat Getei, devenită între timp şefa Editurii „Albatros", manuscrisul romanului meu intitulat *Cartea muierilor.* Eram în vizită la ei, în micul lor apartament din Calea Moşilor. A luat ditamai teancul de file trase pe imprimantă şi a început să citească. La a doua pagină s-a oprit şi mi-a spus: „Da, îl public!" Am tăcut, nedumerit. „Aşteaptă să citeşti toată cartea!" – i-am spus. „Sună-mă peste două zile." Terminase lectura cărţii şi la întrebările mele insistente mi-a spus că n-are observaţii. Mi-a cerut să elimin ori să schimb un cuvânt. Un singur cuvânt într-un text de peste 400 de pagini... Şi totuşi...

Da, şi totuşi, la fel ca toţi ceilalţi lectori care au recenzat cartea, n-a observat că vocabula „muieri" nu apare decât o singură dată în tot textul şi atunci e adresată unor personaje bărbaţi. A fost – şi aceasta – una din neîmplinirile cărţii: *subtilitatea* sau/şi *discreţia* duse până la absurd. Dar nu astea sunt gândurile care mă năpădesc la dispariţia Getei. La sentimentul de gratitudine pentru graba şi generozitatea cu care mi-a tipărit cartea, se adaugă acum regretul că i-am înşelat aşteptările: dorea foarte mult ca romanul meu să fie urmat de încă unul sau două de aceeaşi calitate, pentru a putea adăuga încă un nume la şirul de scriitori pe care îi „debutase" în cariera sa de editor. Dorinţă ce a rămas, din păcate, neîmplinită...

(3 mai 2023)

Absenţa slăbeşte pasiunile mediocre, dar întăreşte adevăratele iubiri, la fel cum vântul stinge lumânările, dar înteţeşte focul.

(La Rochefoucauld)

(7 decembrie 2010)

În Franţa există o Asociaţie pentru Autobiografii (APA) care are un depozit imens (Garde Mémoire) cu texte scrise sau dictate şi apoi transcrise de redactori profesionişti, incluzând viaţa unor oameni, familii sau chiar a două sau trei generaţii. Există şi un sector „secret", pentru mărturiile ce vor fi deschise la termenul cerut de autori sau după dispariţia ultimului membru al familiei respective. Se pare că preocuparea pentru păstrarea memoriei, pentru copii, nepoţi etc. a devenit chiar o modă, bănoasă pentru redactori, care fac asemenea biografii, cele mai multe ilustrate cu fotografii de familie, de 100-200 de pagini, într-un ritm alert, 2-3 pe lună.

Această informaţie dintr-o revistă franceză îmi aminteşte de cartea superb tipărită şi ilustrată, pe care am răsfoit-o în vizită la Erik G.: biografia mamei sale, bogată moştenitoare din familia chibriturilor suedeze, căsătorită cu un om de afaceri cunoscut în România, la Sinaia. Ea fiind fiica unui diplomat în funcţie la Bucureşti în interbelic. Era o femeie extraordinară, un caracter şi un temperament de mare forţă, foarte modernă şi independentă. Longevivă şi ducace, a murit pe un aeroport american la vârsta de 90 de ani.

(14 octombrie 2011, Aabenraa)

Întrebări de insomniac (III)

Rodica LĂZĂRESCU

Ion Fercu

Intru în seducătorul dumneavoastră joc tragic şi zic, neputându-mă despărţi de marile provocări: „Secolul al XXI-lea va fi al OMULUI sau nu va fi deloc”... *Umanism, postumanism, transumanism, H+, H>, metaumanism...* Omul robotizat, omul protetic, omul bionic, cyborg-ul, hibridarea omului cu maşina, transferul de conştiinţă... Acestea sunt vedetele dezbaterii contemporane. Timpul şi spaţiul, ca entităţi fizice ale acestui veac, nu vor pieri, desigur, dar ca realităţi doldora de uman se vor ofili până la asfixiere, dacă isteriile din această nişă a căutărilor nu vor fi potolite. Când Samuel Butler, prin 1863 (*Darwin among the Machines*), ne avertiza – „Omul va fi pentru maşini ceea ce sunt astăzi câinele şi calul pentru om. El va continua să trăiască, bineînţeles va cunoaşte în plus îmbunătăţiri şi probabil viaţa sa va fi mai agreabilă decât astăzi, domesticită sub triumfala putere a maşinilor… Dar în ferocitatea lor, maşinile câştigă teren pe zi ce trece, zilnic suntem mai tributari lor, există din ce în ce mai mulţi oameni destinaţi să le servească, sclavi… Rezultatul final nu este decât o problemă de timp” – unii au zis că nu are toate doagele în dotare. Se pare că avea şi câteva în plus.

„Să fie inteligenţa artificială «modelul exemplar de om»”?... Walt Whitman, consilierul meu de lux, zice că aş putea răspunde şi astfel acestei dureroase interogaţii, dacă n-am teamă de eventualele represalii ale Poliţiei Cyborg: „Cred că m-aş întoarce să trăiesc cu animalele,/ Sunt atât de placide şi sigure de sine,/ Stau şi mă uit la ele îndelung./ Ele nu-şi ies din fire şi nu se plâng de soarta lor,/ Nu cunosc nopţile albe de veghe şi lacrimi/ pentru păcatele lor,/ Nu-mi fac greaţă discutând despre datoria lor/ faţă de Dumnezeu,/ Niciunul nu-i nemulţumit, niciunul nu-i apucat/ de patima proprietăţii,/ Niciunul nu-ngenunchează înaintea celuilalt/, Nici înaintea vreunui strămoş care a trăit/ cu mii de ani în urmă,/ Niciunul pe faţa pământului nu este respectabil/ sau mizerabil” (*Cântec despre mine – 32*, în vol. *Fire de iarbă,* Bucureşti, Editura Pandora, 2000).

Mereu am fost nişte fiinţe bântuite de nelinişti metafizice, de neliniştile limitelor. „Animal denaturat” (Rousseau), omul se confruntă astăzi cu spaima că transumanismul, postumanismul, metaumanismul pun în cauză chiar statutul speciei umane. Glasurile de sirenă ale acestor provocări sunt însă seducătoare pentru unii. Dacă individul este capabil să-şi modifice natura prin manipulări genetice, tehnologice, sesizând că acestea i-ar asigura un confort existenţial sporit, nu va privi cu optimism către aceste chemări? Am fost mereu „fãpturi ale tranziţiei”, dar tranziţia către acest posibil prometeism fără limite este o provocare tare neliniştitoare...

Sunt post-, trans-, metaumanismul doar nişte utopii? Dacă da, are dreptate Foucault atunci când spune că „utopiile consolează”? Şi dacă alină, mângâie, cărei răni vrea să-i mai tempereze durerea? Nu cumva rănii noastre fundamentale, supravieţuirea, pe care singuri ne-am provocat-o? Nu suntem însă pe cale de a ne provoca o rană şi mai mare? Dar dacă, Doamne fireşte, acestea sunt chiar distopii care vor să invadeze orizonturile fiinţării noastre? Trebuie neapărat să mărşăluim, pentru a ne salva, prin *infernul lui Foucault,* care ne avertizează că „de la faza de om la faza de om adevărat se trece prin nebunie”?

Heidegger ne-a spus că „faptul-de-a-fi-în-lume” poartă pecetea de fiinţă a grijii. *Grija* (*Sorge*), fiinţa însăşi a existenţei noastre, îşi are rădăcinile adânci în teama de a muri, în aruncarea noastră în moarte. În postuman, observând cum tehnologia încearcă să extindă sfera umanului, prin invadarea omului de către IA, prin Cyborg şi alţi ucenici vrăjitori amelioratori, pecetea de fiinţă umană ar putea fi cea a unui *Unheimlich,* sentiment apocaliptic de frică, de groază. Fiinţa umană va trece de la zvârcolirile cauzate de *grijă* la tortura numită *Unheimlich.*

M-a tulburat întrebarea dumneavoastră şi mi-a aruncat gândurile în spaimele distopice semnate de George Orwell, Aldous Huxley, José Saramago, Michel Houellebecq, Evgheni Zamiatin, Rui Zink... Acum, ştiţi ce fac? Recitesc aplicat *Undeva, cândva, suave păsări cântătoare*, romanul lui Kate Wilhelm, altă distopie mare cât un semn de exclamare uriaş aruncat cu dragoste, preventiv, pe cea mai nouă lacrimă umană... Recitesc şi mă întreb dacă nu cumva speciei umane îi va fi dor nu doar de păsările călătoare, ci chiar şi de OM.

„Mai dormi, dacă poţi”…

Cornel Simion Galben

Judecând după cum a început, noul secol nu va fi nici religios, nici spiritual şi nici mistic. Dacă Dumnezeu nu-i va chema cât mai repede la El pe nebunii lumii, aceştia vor apăsa în demenţa lor pe butonul declanşator şi Apocalipsa, care ne-a intrat deja în case, va pârjoli totul, aşa cum ne prevenea cu două milenii în urmă Sfântul Ioan Teologul. E suficient să ne aruncăm privirile doar spre Europa şi vom constata că în ultimele secole au fost atât de multe

conflicte şi războaie, încât nu le mai ştim numărul. Şi ca şi cum nu ar fi fost suficiente dezastrele provocate de cele două războaie mondiale, al treilea este în curs de derulare, amintindu-ne de cuvântul Evangheliei, care, prin vocea Mântuitorului, zice: „Căci se va ridica neam peste neam şi împărăţie peste împărăţie şi va fi foamete şi ciumă şi cutremure pe alocuri. Dar toate acestea sunt începutul durerilor” (Matei 24, 7-8). Mult mai aproape de noi, unul dintre Sfinţii închisorilor comuniste, Ioan Ianolide, surprindea vizionar ceea ce urma să se întâmple în zilele noastre: „Lumea se închină maşinii. Este o pseudo-religie a dogmelor materiale, a sensului material şi a finalităţii neantice. Căci materia e neant şi spiritul oamenilor s-a neantizat prin zeificarea materiei. Materia a devenit scop şi nu mijloc al spiritului. Omenirea nu mai are transcendenţă, şi consecinţa este dezechilibrul psihic, descompunerea morală, tirania politică, distrugerea naturii, alienarea şi, în cele din urmă, războiul atomic. Civilizaţia modernă şi-a dezvoltat treptat propriul ei sfârşit, căci este cea mai dezechilibrată lume ce a existat cândva. Forţa ei e colosală şi sfârşitul ei este dezastruos. Pe căile progresului paşnic, lumea va pieri prin senzualism, anarhie, tiranie, ură, poluarea naturii, epuizarea resurselor naturii, conflicte, degradarea şi alienarea oamenilor. Statul care va avea monopolul armelor sofisticate, al ingineriei genetice şi al tehnicii de determinare a conştiinţelor va fi atotputernic şi va nimici omenirea.

Nimeni nu garantează libertatea oamenilor în această civilizaţie, nimeni nu poate guverna forţele tehnologice în această civilizaţie. De aceea omenirea trăieşte pe culmile disperării. Pentru ca omul să rămână om şi să fie stăpân pe lumea în care-i este dat să trăiască şi pe care singur şi-o făureşte, e necesar un sfârşit de veac şi începutul unui veac nou.” (*Deţinutul profet,* Editura Bonifaciu, 2009, p. 43-44). Un veac nou îşi doresc şi cei ce guvernează în prezent lumea, dar nu ca să o ducă pe culmile civilizaţiei, ci ca să o subjuge în totalitate. Declanşând Marea Resetare, WEF (Forumul Economic Mondial) a planificat încă înainte de sfârşitul mileniului trecut crizele alimentară, energetică şi economică pe care le parcurgem acum, iar simularea din cadrul Event 201 se petrece aidoma în zilele de faţă. Ilustrative sunt implicaţiile Fundaţiei Rockefeller, cea care a publicat, în 2010, raportul intitulat „Scenarii pentru viitorul tehnologiei şi al dezvoltării internaţionale”, în care a prezentat modulul „Lockstep” (acţiuni sincrone) – un răspuns global coordonat la o pandemie letală –, ale cărui detalii le-am trăit pe viu cu toţii. Iar toate acestea nu sunt decât „începutul durerii”, întrucât cu sprijinul inteligenţei artificiale sunt deja create structuri permanente de supraveghere şi control social care să limiteze drastic libertatea personală şi de alegere, gata să preia oricând controlul total asupra resurselor, bogăţiei şi populaţiilor lumii. Ca să nu le facem pofta, ar trebui să ne aducem aminte de cuvintele lui Iisus Hristos – „Fără de Mine nu puteţi face nimic. Dacă cineva nu rămâne în Mine se aruncă afară ca mlădiţa şi se usucă; şi le adună şi le aruncă în foc şi ard. Dacă rămâneţi întru Mine şi cuvintele Mele rămân în voi, cereţi ceea ce voiţi şi se va da vouă” (Ioan 15, 5-7) –, să ne întoarcem la Dumnezeu şi să ne rugăm să fie pace şi bună înţelegere. Mi-aş dori tocmai de aceea ca secolul 21 să fie un secol al iubirii aproapelui şi al binefacerii, căci numai urmând pilda şi Cuvântul Mântuitorului vom putea salva omenirea de la pieire.

Theodor Damian

Ideea caracterului religios (în acest context includ conceptele *spiritual, mistic* în aceeaşi categorie) al unui secol, oricare ar fi el, deci şi secolul XXI pentru discuţia de faţă, îmi pare a fi, într-un fel anume, tautologică, deoarece dacă sintagma lui Mircea Eliade, *Homo religiosus,* este adevărată, şi este, chiar dacă ne referim vag la căutarea metafizică a omului sub orice formă ar fi aceasta sau la neliniştea lui metafizică, atunci, vorbind fie antropologic, fie teologic, religia a definit în mod esenţial atât omul, cât şi timpul său în orice perioadă.

Dacă A. Malraux a spus sau nu că secolul XXI va fi religios/spiritual sau nu va fi, nici nu contează. Contează conţinutul, posibilele interpretări şi reflecţiile ce pot pleca de aici.

Ceea ce pare a stârni interesul în această frază este caracterul ei posibil apocaliptic: va fi religios sau nu va fi, adică nu va mai fi deloc, adică ne aşteptăm la sfârşitul lumii, fapt prezent în conştiinţa umană datorită profeţiilor apocaliptice din diverse religii, şi dacă ne-am raporta numai la Biblia noastră (Vechiul şi Noul Testament), prezent la profetul Sofonie care vorbeşte despre ziua mâniei Domnului în termeni de exterminare, pustiire, nimicire (Cap. 1, 14-16), cam aşa cum sună şi celebrul avertisment *Dies irae, dies illa, solvet saeclum in favilla,* sau avertismentul hristic (Matei, cap. 24) în termeni asemănători, ori la Sf. Ap. Petru (II Petru cap. 3) sau la alte texte ale Apocalipsei.

Totuşi, concluzia despre sec. XXI, că va fi religios sau nu va fi, nu conţine nimic apocaliptic. Adică va fi religios sau nu va fi religios. Asta nu implică necesarmente sfârşitul lui, al lumii. Ca atunci când zicem că un secol poate să fie filosofic sau poate să nu fie filosofic. În aceste cazuri, desigur, se ridică întrebarea cu privire la ce înseamnă filosofia sau, aici în context, religia, potrivit diferitelor culturi ale lumii (ale secolului). Răspunsul este: *quot capita tot sensus.*

De exemplu, acum vedem mai mult ca oricând apariţia unor noi religii, sau proliferarea lor, cum ar fi ceea ce unii numesc religia internetului, satanismul sau alte secte care mai de care mai ciudate, instituţionalizate sau nu, tipuri de spiritualitate care prin termen ar avea de a face cu religia, dar prin înţelegerea unora nu, căci îl întrebi pe unul: eşti o persoană spirituală, de ce religie aparţii? Şi îţi răspunde: nu ţin de nicio religie, dar sunt o persoană spirituală.

(În imagine, două Sfinte Mame, Fecioara Maria, în vizită la Sfânta Elisabeta – imagine faimoasă din Biserica Domnească din Curtea de Argeş.)

→

Homo sapiens

Mari artişti ai exilului românesc: Camilian Demetrescu

Dan ANGHELESCU

În primăvara anului 2012 (la 6 mai), în Italia, la vila sa din Gallese (provincia Viterbo), trecea în neființă Camilian Demetrescu, una dintre personalitățile care au dat exilului românesc o strălucire cu totul aparte, atât în sfera de exprimare a artelor frumoase, cât şi în aceea a publicisticii.

Născut în 1924 la poalele munţilor Bucegi (chiar în gara Buşteni), Camilian Demetrescu va absolvi Academia de Arte Frumoase din Bucureşti, frecventând, în paralel, şi cursurile facultăţilor de medicină şi de filosofie. Începând din 1950 şi până în 1969, artistul a traversat o perioadă de intensă activitate, afirmându-se atât în sfera artelor plastice (ca participant la numeroase expoziţii din ţară şi străinătate), dar şi printr-o intensă activitate publicistică pe teritoriile criticii de specialitate, devenind director al revistei *Arta*. În 1966, la Editura Meridiane, se producea un strălucit debut editorial, cu un volum intitulat *Culoare – suflet şi retină*. Cartea s-a bucurat de o elogioasă primire în presa de specialitate, fiind inclusă în bibliografiile unora dintre facultăţile de artă.

Pentru români, anul 1968, anul evenimentelor aşa-numitei *Primăveri de la Praga*, căpăta nu puţine accente profund derutante. În politica de la Bucureşti părea că se întrezăreşte un curajos act de emancipare faţă de Moscova. Aşa se face că, în presa occidentală, statura dictatorului Ceauşescu era, brusc, ridicată la proporţii de monumentalitate. În atmosfera generală din România, *momentul* amintit se adăuga unei aparente diminuări a presiunilor politicului asupra vieţii de toate zilele, în general, cât şi asupra orientărilor din cultură şi artă, în special. Coroborate între ele, acestea toate aveau să determine adevărate seisme în percepţia anumitor intelectuali români. Mulţi dintre ei vor fi încredinţaţi că desluşesc în atitudinea dictatorului promisiunile unor schimbări fundamentale şi se vor grăbi să se înscrie în partid. Camilian Demetrescu, a cărui luciditate nu s-a dezminţit niciodată, va rămâne imun faţă de acele prea grăbite entuziasme, care, foarte curând, aveau să fie spulberate. Şi, ceva mai târziu, avea să şi scrie despre toate acestea: „Primăvara de la Praga fusese înmormântată, a noastră, nenăscută încă, agoniza." (Camilian Demetrescu, *Exil,* Ed. Albatros, Bucureşti, 1997, pp. 8, 9, 10) Aşa se face că, tocmai în anul de *supra-glorie* ceauşistă, 1968, artistul, cu un curaj rarisim la vremea aceea, în semn de protest faţă de politicile culturale care se aplicaseră în România, avea să refuze primirea ordinului *Meritul cultural.* În anul următor, 1969, solicita azil politic în Italia.

Începând de atunci, în viaţa şi în creaţia lui Camilian Demetrescu se petrec schimbări fundamentale. Desigur, faptul că atât în Italia (Festivalul „Dei due mondi" de la Spoleto, 1972, expoziţia „Dante in Vaticano", 1984, Parma – Palazzo della Pilotta, 1975, Viterbo – Palazzo dei Priori – 1977, Roma – Calcografia Nazionale – 1980), cât şi în alte ţări, va participa cu expoziţii personale de mare amploare sunt întâmplări care intrau, oarecum, într-o ordine a firescului. Dar semnificativ devenea de aici înainte interesul accentuat faţă de creaţia lui. Şi nu va fi vorba doar de expozantul ca atare, ci şi de ipostazele colaterale ale creatorului, cum a fost aceea de comisar la *Quadriennale Nazionale di Roma* (expoziţia *Artisti stranieri operanti in Italia* – 1977), fiind invitat de două ori la Bienala de la Veneţia.

Cu adevărat spectaculoase aveau să fie însă – în această a doua parte a vieţii de creator – mutaţiile înregistrate la nivelul *limbajului* său artistic. Acesta avea să migreze spre teritorii care – până nu demult – ar fi fost greu de anticipat pentru cei care îi cunoscuseră creaţia de dinaintea momentului exil. Se poate vorbi de o anume distanţă, apreciabilă chiar, faţă de jocurile formale ale abstractionismului pe care îl practicase anterior. Se pare că resorturile acestei adevărate *metanoia* s-au datorat şi eforturilor consacrate restaurării unei micuţe biserici romanice (*Santi Filippo e Giacomo*) pe care o descoperise în 1977 la Gallese, provincia Viterbo, nu departe de Roma.

Ceva, parcă predestinat, stăruia în destinul acesteia. Călugării cistercieni ofereau acolo un popas pelerinilor care coborau pe Via Francigena, care lega abaţia Mont Saint Michel, dintre Normandia şi Bretania, cu Santiago de Compostella şi se ramifica de-a lungul Italiei în drumuri secundare, presărate cu biserici romanice destinate să-i adăpostească pe drumeţii ce se îndreptau către mormântul Sfântului Petru de la Roma şi Ţara Sfântă. Artistul peregrin, venind tocmai din îndepărtata Valahie, devenea şi restaurator al micii biserici, dar şi mai mult decât atât, prin ucenicia pe care şi-o asumase acolo cu o veritabilă pasiune. Evident, fusese *atins* de harul şi spiritualitatea care pluteau între zidurile ridicate de călugări în jurul anului 1000. În acel spaţiu sacramental avea să sculpteze sublima imagine a Pantocratorului. Şi, toate acestea la un loc explică întrucâtva ranversarea copernicană a noii sale deveniri artistice, evidentă fiind fascinaţia cu care artistul *redescoperea* valorile artei creştine medievale.

„S-a petrecut acolo – avea să mărturisească într-un interviu – schimbarea artei mele de la abstract la figurativ, a început acolo noua perioadă creştină şi am lucrat timp de 32 de ani, acolo am trăit sărbătorile şi întâlnirile cu prietenii din toată lumea, a fost botezat al doilea băiat, Emanuel, şi primul nostru nepot, Alessandro". (V. Mircea Brenciu, interviu în vol. *Dialoguri cardinale,* Ed. Societăţii Ziariştilor şi Oamenilor de Cultură Cincinat Pavelescu, Ed. Kron-Art Braşov, 2012.)

Afirmaţiile privind acea perioadă poartă în ele ecouri ale filosofiei meonice a lui Berdiaev. Ca şi la acesta, întrezărim ispita irepresibilă a unei *re-întoarceri către un nou ev mediu* în care *alegoria* şi *simbolul* revin în prim-plan. Adică re-devin modalităţi esenţiale ale formelor de exprimare artistică. Până şi *credinţa*, în noua lui viziune, pare atinsă de nostalgia începuturilor ei aurorale. De unde şi o altă mărturisire limpede pe care avea să o formuleze nu numai în grafia plastică ce îi va fi proprie ca artist, ci şi în cele pe care ni le va încredinţa prin scris. Pacea spirituală şi atât de creştineasca îngăduinţă a *ecumenismului* aveau să constituie de atunci înainte tărâmurile în care deopotrivă artistul, precum şi omul, vor stărui, deopotrivă, să îşi afle *sălăşluirea/locuirea* spirituală. (Să nu uităm, spunem noi, semnificaţia primă a cuvântului *Oikumene*, aceea de pământ locuit!) „Familia noastră ecumenică – mărturisea în acelaşi interviu – eu şi Mihaela ortodocşi, cei doi băieţi greco-catolici, iar nora şi primul nepot catolici. Binecuvântarea Lui ne va apăra de şerpii, care de acum înainte vor sta mai departe de noi."

Această aspiraţie îşi va găsi exprimarea artistică într-un proiect absolut monumental ale cărui temeiuri, mărturisite de Camilian Demetrescu, au fost extrase dintr-o enciclică a Papei Ioan Paul al II-lea (ideea reconstrucţiei *Corpului lui Hristos într-o singură Biserică*). Este vorba de crearea unei imagini în care Hristos ţine în mâna dreaptă Basilica Sfânta Sofia din Constantinopol şi în mâna stângă Catedrala Sfântul Petru din Roma.

→

Asta ca să nu mai vorbim de diferenţe majore între unele religii chiar de tip clasic, cum ar fi iudaismul, creştinismul, mahomedanismul şi altele de tip oriental care dezvoltă feluri diferite de spiritualitate (dincolo de unele puncte comune).

Dacă fraza atribuită lui Malraux se referă la o anumită religie, ceea ce nu se înţelege din ea, atunci aceasta poate fi interpretată în perspectiva acelei religii. Dacă se referă la religie în general, cum se vede că e cazul, atunci ne uităm la secolul nostru, cel puţin până acum, şi vedem că este religios, căci avem în el tot felul de religii şi ne putem imagina că vor fi şi mai multe.

Asta însă nu înseamnă deloc că pericolul dispariţiei civilizaţiei sau al lumii noastre nu stă ca o sabie damocliană deasupra secolului. Evanghelia vorbeşte despre „semnele timpului". Sunt oferite o serie de criterii pentru orientare, dar o dată cât de cât precisă nu ni se oferă, chiar dacă am folosi marele dar divin al discernământului pentru a o descoperi.

Citim despre ceea ce va fi, un cer nou şi un pământ nou, în urma unui posibil cataclism când „cerurile [prezente] vor pieri cu vuiet mare, stihiile arzând se vor desface şi pământul şi lucrurile de pe el se vor mistui" (II Petru 3, 10), dar, ni se spune, „ziua aceea va veni ca un fur", deci atunci când nu te aştepţi, însă descifrând semnele timpului, atât cât îţi este cu putinţă, decizi să trăieşti în aşteptare, cu alte cuvinte, cu urgenţa şi imperativul unei vieţi morale duse în concordanţă cu voia lui Dumnezeu descoperită tot în Evanghelie (asta pentru a ne referi la religia creştină).

Deşi pare neconvenabil de admis că secolul XXI ar putea însemna sfârşitul, totuşi nimic nu este imposibil. Mai sunt peste 70 de ani până la sfârşitul secolului, Mai este şi vorba aceea, „n-aduce anul ce aduce ceasul".

Dacă ar fi să descifrăm semnele timpului, atunci ce putem spune despre continua răspândire a secularismului (să ne referim la Occidentul creştin), numit de unii chiar „spiritual", despre ideologia de gen şi schimbarea firii umane, despre posibilitatea războiului nuclear, despre transhumanism, despre inteligenţa artificială, care deja a intrat în casele noastre şi, la acest capitol, deci despre robotul inteligent (poate fi şi acest GPT4, la ora actuală, cel mai avansat chatbot, dar mai ales generaţiile următoare), sistem (îi zic maşină) care poate deveni independent şi pune în pericol însăşi existenţa celui ce l-a creat? Cu alte cuvinte, devenind tot mai dependent de această maşină făcută după chipul şi asemănarea omului, acesta ajunge s-o transforme în idol; şi, vorba filosofului american A. Heschel, vai de epoca (secolul) în care maşinile devin idoli, iar idolii devin monştri.

Aşadar, vorbind de religie, de secol religios, implicit vorbim de trăirea principiilor fundamentale ale acesteia, ceea ce ne duce la morală. În ceea ce mă priveşte, văzând ce se întâmplă şi cum merg lucrurile în lumea mea, declinul moral vertiginos (mă refer în special la ceea ce mă doare mai mult, religia creştină), sunt mai degrabă pesimist, având suficiente motive să mă îndoiesc că lumea se va pocăi revenind la trăirea adecvată a adevărurilor noastre de credinţă. Sigur, cred şi în intervenţia miraculoasă a lui Dumnezeu în istorie. A mai făcut-o. Dar şi când a făcut-o, de exemplu, prin întruparea Logosului divin, urmarea învăţăturilor de credinţă a lăsat-o tot la latitudinea omului.

În concluzie, profeţia atribuită lui Malraux nu spune mai nimic. Dacă este interpretată în sensul sfârşitului lumii, acesta poate fi oricând, şi în secolele următoare, deşi „semne ale timpului" se pot observa de acum. Şi dacă sfârşitul va veni, acest lucru va fi nu neapărat din cauza lipsei religiei sau spiritualităţii – acesta vor continua să existe în diverse chipuri câtă vreme omul rămâne în esenţă o fiinţă religioasă – şi în niciun caz din cauza lipsei de informaţie (căci aceasta vine oricum ca o avalanşă peste noi), ci, vorba lui A. Heschel, din nou, din cauza lipsei de apreciere a unuia faţă de altul (invidia şi egoismul sunt implicate aici) sau, cum Domnul Hristos Însuşi zice: „Mulţi se vor sminti şi se vor vinde unii pe alţii; şi se vor urî unii pe alţii... iubirea se va răci" (Matei 24, 10-12).

Se înţelege deci că liantul care ţine lumea întru fiinţă este dragostea şi de aici toate celelalte daruri precum îndelunga răbdare, pacea, bucuria, credinţa, blândeţea, facerea de bine, înfrânarea, bunătatea, aşa cum înţelept precizează Sf. Apostol Pavel într-o scrisoare (Galateni 5, 22-23) sau cum tot el detaliază în celebrul imn al dragostei creştine (I Corinteni 13, 1-8).

Ar mai fi de adăugat şi observaţia lui Cioran că o civilizaţie începe în îndoială şi sfârşeşte în mit.

Punct de reflecţie!

Homo sapiens

Se poate spune că arta lui Camilian Demetrescu atingea altitudinile unei *re-descoperiri* a omului paradigmatic şi totodată a izvoarelor uitate ale culturii europene în care vibraseră pulsaţiile *Sacralităţii,* acel *Altul Absolut* (*Ganz Andere*) în termenii unui Rudolf Otto. Veritabila *schimbare la faţă* a exprimării artistice a lui Camilian Demetrescu avea să culmineze cu celebrul ciclu de nouă tapiserii pe tema *Hierofaniilor,* ciclul care a fost – şi a rămas – expus în spaţiul destinat audienţelor private ale Papei Benedict al XVI-lea. Inaugurarea lor avea să se facă, alături de Sfântul Părinte, la 2 ianuarie 2008, împrejurare pe care artistul o va evoca în amintirile din interviul (deja amintit) cu Mircea Brenciu: „Momentul cel mai important pe care l-am trăit a fost întâlnirea cu privirea acestui om. O privire care te vede, te întreabă şi te ascultă fără grabă. I-am prezentat tapiseriile una câte una, simbolurile au vorbit pentru mine, amintind înţelepciunea creştină a ţăranului nostru."

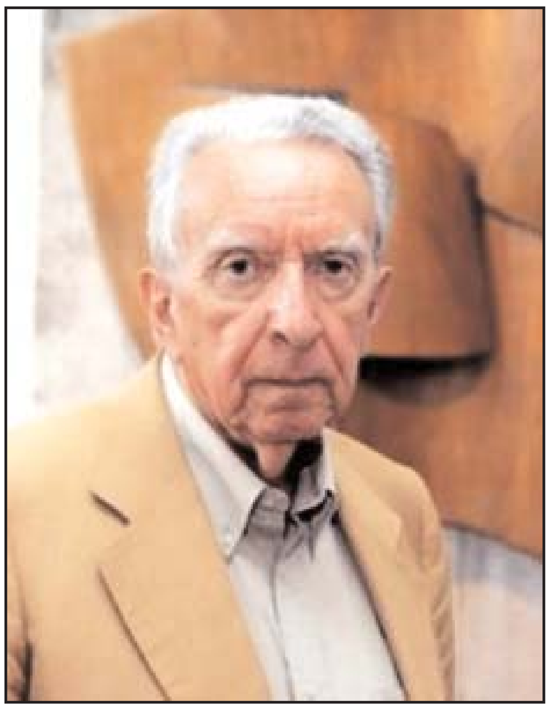
Dar momentul de maximă limpezime şi totodată de oficializare a acestei reconversii artistice copernicane s-a produs cu prilejul expoziţiei organizate în septembrie 1981, la Roma. Mircea Eliade este acela care l-a consemnat ca atare: „Arta actuală a lui Camilian Demetrescu pare destinată unui om contemporan ameninţat să piardă treptat toate libertăţile pe care abia a învăţat să le cunoască. /.../ A ales ca temă a operei sale simbolurile creştinismului originar şi ale ebreismului, deoarece, cum el însuşi mărturiseşte, civilizaţia occidentală se sprijină încă pe aceste mituri. El propune o lectură a simbolurilor biblice /.../ inspirat de iconografia romanică şi mai ales bizantină. /.../ Artistul ştie, şi vrea s-o spună prin arta sa, că fiecare eveniment cotidian, în aparenţă insignificant, are în schimb o semnificaţie simbolică, ilustrează un simbolism primordial, transistoric, universal; şi că actul de descifrare a acestor semnificaţii simbolice, religioase, ale evenimentelor, poate să devină un instrument de iluminare şi de mântuire." (Mircea Eliade, *Pentru a înfrânge balaurul,* în vol. Camilian Demetrescu, *Exil II, Întoarcerea la simbol,* Ed. MNLR, Bucureşti, 2009, p. 7.)

Începând de la momentele acelea, Camilian Demetrescu se alătură acelor artişti şi gânditori pentru care prezenţa abstracţiunilor în artă căpăta conotaţiile unei tot mai vizibile ostilităţi către tot ceea ce era „omenesc/prea omenesc". Mesajul – întemeiat pe o paralizie a reflecţiei şi o asurzire sensibilităţii – se pustia de sensuri, devenind tot mai vid. („Arta abstractă, va spune Camilian în ultimul său interviu, sugerează, nu comunică!") Încă din primele pagini ale *Teoriei* sale *estetice* (*Ästhetische Theorie*), Theodor Wisengrund Adorno avansase o afirmaţie tulburătoare: „Locul artei a devenit unul incert. Autonomia pe care ea a atins-o după ce s-a debarasat de funcţiunea cultică şi de imitaţiile ei s-a hrănit din ideea de umanitate. Ea a fost cu atât mai zdruncinată cu cât societatea a devenit mai puţin umană." (Adorno, Th.W., *Teoria estetică*, Ed. Paralela 45, 2005, Piteşti, p. 10)

Asumându-şi exilul, Camilian Demetrescu îşi asuma acum un nou destin artistic, îndepărtându-se de arta abstractă pe considerentul că „...abstractizând creaţia şi formele sale simbolice, înseamnă a goli imaginea de misterul întâlnirii dintre Spirit şi materie, dintre Dumnezeu şi om. /.../ S-a ajuns, astfel, la o nouă formă de iconoclastie (laică, atee), mai devastantă decât cea doctrinară împotriva *chipului cioplit* din Tablele Legii. Declinul iconografiei, a catehismului vizual, a lăsat singur cuvântul rostit al Evangheliei /.../ şi tocmai de aceea arta simbolică devine cu atât mai indispensabilă pentru a da consistenţă cuvântului. /.../ Avem nevoie (aici, în Occident mai ales) de o urgentă întoarcere la o iconografie cu adevărat sacră, evident, fără a copia experienţa trecutului, în spiritul unei renovări moderne, dar în continuitatea marii tradiţii creştine."

Dacă vrem să înţelegem ce a însemnat *exilul* pentru Camilian Demetrescu, am putea vorbi de o regândire a rosturilor artei ca orizont cu vastă deschidere spre transcendenţă. Se situa astfel într-o foarte strânsă rezonanţă cu cei mai apropiaţi prieteni şi comilitoni din bejenie (Mircea Eliade, Vintilă Horia sau Mircea Popescu), dar şi sub iradiaţiile marilor spirite ce au strălucit în cultura europeană a veacului XX: Gabriel Marcel, Raymond Abellio sau Jünger. Prin spectaculoasa lui reconversie, atât artistul Camilian Demetrescu, cât şi gânditorul şi, nu mai puţin, publicistul se repliau către o regândire a *fenomenului de dezvrăjire a lumii* (*Entzauberung der Welt*) pe care Max Weber îl întrezărise în modernitatea noastră pe cale de a-şi afla desăvârşirea prin secularizare. Imperios necesară devenea acum *re-inversarea* sensurilor, deci o *re-vrăjire a lumii.* Reinstaurarea *sacralităţii* se profila ca un nou temei de re-fondare a civilizaţiei, demantelată de violentele ecloziuni pozitiviste.

Vorbind despre delirul nihilismului, despre *pompele funebre ale iluminismului* care l-au îngropat pe Dumnezeu în panteonul miturilor apuse, ca şi despre ateismul care, prin *ridicarea deasupra* oraşelor a noilor catedralele de *avangardă,* tinde să distrugă *acel corp al Lui Christos, care dintotdeauna se cheamă Biserica*, gânditorul Camilian Demetrescu întreabă: „Ce a mai rămas înăuntrul acestor ziduri de ciment şi de piatră artificială însemnate, totuşi, paradoxal, cu o cruce solitară? /.../ De câte ori mă regăsesc într-unul din aceste edificii noi, înscrise la cadastru drept locuri de cult, /.../ nu pot să nu închid ochii, pentru a mă întreba ce anume lipseşte ca să mă simt cu adevărat într-o biserică, unde mă aflu şi de ce mă apasă acest vid inexorabil din jurul meu. /.../ Tot restul parcă a fost înghiţit de un ciclon în prăpastia uitării, aruncat în betonierele acestei civilizaţii care sfărâmă şi devoră memoria umanităţii." (V. interviul cu Mircea Brenciu.)

Cine va parcurge aceste aserţiuni în mod inevitabil va fi surprins de cvasi similitudinile cu rostirile unuia dintre cei mai profunzi gânditori ai exilului românesc, Vintilă Horia. Aproape cu aceleaşi cuvinte ambii s-au exprimat cu privire la acest „...moment de confuzie şi incertitudine pe care, cum va fi spus câştigătorul Premiului Goncourt, nici Biserica nu a ştiut să-l evite". Într-adevăr, postumitatea lui Vintilă Horia a oferit una dintre cele mai erudite şi strălucitoare cărţi ale exilului românesc: *Crucea.* Este eseul care pledează pentru o reinstaurare a acelei ordini prin care umanitatea ar fi în măsură să se regăsească în propria sa esenţă, păstrând proximitatea cu inefabilul şi cu acel esenţial ce se refuză *dizidenţelor raţionaliste.* Şi acolo se vorbeşte despre pustietatea dintre zidurile modernelor *locuri de cult.* Se cuvine să precizăm că această scriere a fost descoperită foarte târziu şi s-a publicat abia anul 2017 numai în România. Pentru a înţelege totuşi aceste similitudini e suficient să ne amintim de prietenia îndelungată şi constantă care s-a legat între cei doi. Camilian a fost şi unul dintre comentatorii deosebit de avizaţi şi subtili ai scrierilor lui Vintilă Horia.

În percepţia, evident încă inhibată, a celor, foarte puţini la număr, care, azi, ar mai putea fi dispuşi să se intereseze de operele şi marile figuri ale exilului românesc, personalitatea lui Camilian Demetrescu se configurează ca una dintre apariţiile deosebit de complexe prin diversitatea uimitoare a orientărilor sale. Remarcabilă este, în primul rând, luciditatea exemplară cu care a ştiut să-şi evalueze propriul timp, *ca timp al trăirii/ timp al mărturisirii.* Moralmente îşi asumase rigorile (şi nu puţinele riscuri ale) exilului ca pe o condiţionare de-ne-evitat a supravieţuirii sale, în primul rând din punct de vedere spiritual şi moral.

Prin urmare, se va înţelege de ce întreaga lui publicistică se va complini ca un demers de reală şi profundă continuitate cu întreaga orientare anticomunistă a exilului. Ţinând seama de *ceea ce respiră* în întreaga ei substanţă, publicistica lui se bazează pe raţiuni refractare, incisive, total incomode, dar şi de o luciditate imperturbabilă. Într-o Italie la fel de stângistă ca şi Franţa intelectuală, exilatul politic anticomunist avea curajul să-i scrie lui Berlinguer. Şi totuşi, în acea Italie „gramscizată, ocupată ideologic de cultura de stânga, o cultură care a pătruns în toate fibrele societăţii, /.../ cu consecinţe devastatoare asupra echilibrului politic", artistul şi, implicit, publicistul, va fi deosebit de apreciat. Astfel, în 1990, la Roma, i se va conferi Premiul Internaţional „Labirintul de argint". (Un premiu deosebit de onorant, anterior conferit unor mari personalităţi între care se numărau Jorge Luis Borges, teologul Julien Ries, filosoful Augusto del Noce.) În anul următor (1991) obţine Premiul Internaţional „La Pleïade", acordat de Fundaţia „Adenauer" şi Parlamentul Italian. În anul 2000, şi preşedintele României îi va conferi Ordinul Naţional Steaua României în grad de Mare Ofiţer, pentru contribuţia deosebită adusă promovării democraţiei şi culturii româneşti în lume.

La o privire retrospectivă, dacă aprofundăm sensurile şi semnificaţiile pe care le degajă în amplexiunea lor demersurile sale, deopotrivă prin exprimarea plastică, dar şi prin cea publicistică, descoperim la Camilian Demetrescu un amplu rechizitoriu asupra tragicelor şi aberantelor desfăşurări de evenimente cu care cultura, în lumea europeană şi nu numai, continuă să se confrunte.

S-ar părea că, după trei decenii de post-comunism, fenomenul pe care-l numim cultură (inseparabil legat de artă şi învăţământ) aproape a dispărut din sfera de preocupări a politicilor de stat. Iată de ce ne reamintim cu nostalgie că, despre *Cultură,* un Mario Vargas Llosa spunea că „poate fi experiment şi meditaţie, gând şi vis, pasiune şi poezie şi revizuire critică profundă şi constantă a tuturor certitudinilor, convingerilor, teoriilor şi credinţelor". (Llosa, Mario Vargas, 2016, *Civilizaţia spectacolului,* Humanitas: 186) Cu nostalgie şi mari regrete, dat fiind că la noi *Cultura* o regăsim într-o zodie a mizeriei spirituale, a puţinătăţii şi indigenţei şi tot mai sufocată de voga unei modernităţi al cărui cuvânt de ordine (golit de orice urmă de sens) este distracţia. Această stare de lucruri ne duce cu gândul la acea „durată" prevestită de T.S. Eliot (*Notes Towards the Definition of Culture,* 1948) „despre care să se poată spune că-i lipseşte cu totul cultura." (*Apud* Llosa, 2016: 186.) Comentându-i afirmaţiile, nici Mario Vargas Llosa nu dădea semne de optimism atunci când aprecia, în consideraţiile lui, că fenomenul cultură, „în sensul tradiţional al cuvântului, e în prezent pe cale să dispară. Poate a şi dispărut deja, golită discret de conţinutul ei, acesta fiind înlocuit cu un altul, care denaturează conţinutul originar." (*op. cit.,* p. 9)

Evident, privite din perspectiva ultimelor trei decenii, realităţile noastre confirmă întru totul cele mai pesimiste diagnoze, dat fiind că ceea ce se *excomunică,* deliberat, cu bună (?) ştiinţă e tocmai *ideea de valoare.* Ştiinţele umaniste sunt – practic – expulzate tacit din sfera educaţională. „Înflorirea" (sic!) analfabetismului (a celui propriu-zis, ca şi a celui numit *funcţional*) atinge un ritm devastator, interzicând orice nădejde de viitor pentru această ţară. Însă toate aceste situaţii nu îngrijorează pe nimeni, ci, dimpotrivă, unul dintre guvernanţi (liberali) chiar spunea nu de mult, cu o nonşalanţă incalificabilă, că, pentru decidenţi, nici cultura, nici învăţământul nu constituie o prioritate. După asemenea *rostiri* să nu ne mirăm că lipsa de speranţă şi torpoarea s-au instalat în sufletul şi în reacţiile conaţionalilor noştri. Redevenim (vorba Anei Blandiana) un *popor vegetal.* Pe toate canalele mediatice şi supra-mediatice se inoculează o rece uitare de sine şi se cultivă ceea ce Virgil Ierunca numea o *pedagogie a uitării.* Se reia, se aplică, tacit, ideea – ştim bine cât de toxică – a omului nou (!?), al cărui viitor trebuie să fie fără cultură, fără memorie, fără istorie, fără gânduri şi fără Dumnezeu. Dar o asemenea prefigurare a viitorului (semnele ei deja sunt vizibile pe diverse planuri) nu este *un coşmar orwellian, ci o realitate a foarte recentelor întâmplări ale prezentului.* Şi asta ne readuce la o rostire a aceluiaşi Mario Vargas Llosa, când a susţinut că „bazele culturii tradiţionale au falimentat şi au fost înlocuite cu nişte iluzii." (*op. cit.*, p. 198)

(În imagine, Camilian Demetrescu, reluare de la https://ziarullumina.ro/galerie/camilian-demetrescu-un-artist-roman-pe-meleaguri-italiene-177453.html)

Homo sapiens

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (2)

Theodor CODREANU

Pactul Molotov-Ribbentrop

La întâlnirea de la Bonn dintre Brejnev şi Franz Joseph Strauss, acesta din urmă a spus: „Fără pactul din 1939 al Rusiei Sovietice cu Hitler, cel de Al Doilea Război Mondial n-ar fi fost cu putinţă”.

Rusia Sovietică a fost aceea care a demontat principiul naţionalităţilor asupra căruia s-a biruit în cârdăşia cu Roosevelt la conferinţele de la Teheran, Ialta şi Potsdam. Astfel, s-a realizat, împotriva Europei, dualismul imperial SUA-URSS, supranumit şi Cortina de Fier (Pamfil Şeicaru).

Elliot Roosevelt, fiul lui Franklin Delano Roosevelt, a mărturisit în cartea *Mon père m'a dit* (ediţia franceză, la Flammarion), că tatălui său îi era indiferent dacă Rusia va ajunge la Atlantic, aşa cum visa Stalin. Ţinta primă: distrugerea pentru totdeauna a Germaniei, conform Planului Morgenthau.

Croce a înţeles printre cei dintâi cât de primejdios este marxismul prin faptul că era ostil ideii naţionale: „Ruptura relaţiei dintre Mazzini şi Karl Marx se datorează ostilităţii doctrinare a mişcării socialist-comuniste faţă de ideea naţională, deoarece el susţinea că proletarii n-au patrie” (*Apud* Pamfil Şeicaru, II, p. 70).

Şeicaru: „Revoluţia bolşevică, de la început, s-a arătat ca o ruptură în comunitatea europeană, ceva mai mult, ca o insurecţie împotriva spiritului european, ca o revanşă a substratului asiatic împotriva acelei pături suprapuse care se străduise să integreze Rusia comunităţii europene” (*Ibidem,* p. 72). Păgânismul împotriva creştinismului, tocmai când Nicolae al II-lea propunea o comunitate şi o pace creştină Europei. Se dezvăluie, astfel, taina transformării ultimei familii ţariste în *ţap ispăşitor* pentru cauza revoluţiei şi întronarea noii ordini precreştine. Drama e că europenii n-au înţeles fenomenul, văzând doar în nazism primatul violenţei în faţa justiţiei creştine.

Churchill a propus, la Teheran, ca debarcarea americană să se facă în Balcani, dar n-a avut succes în faţa lui Stalin şi a lui Roosevelt, ceea ce a pus în pericol libertatea popoarelor care vor cădea sub stăpânire bolşevică. S-a permis, astfel, Rusiei să-şi extindă nepermis imperiul, micşorând tot mai mult Europa, care, în 1914, se-ntindea până la Urali. Aşa s-a ajuns ca după Al Doilea Război graniţa Europei să se mute pe Elba.

Göring a declarat la Nürenberg că hotărârea Marii Britanii de a garanta securitatea Poloniei l-a determinat pe Hitler să suspende planul invaziei în Polonia. L-a reluat doar în clipa încheierii Pactului Molotov-Ribbentrop. Rusia a pornit ofensiva împotriva Poloniei şi, în clipa când Hitler a invadat Polonia, s-a oprit pentru a-i lăsa pe nemţi să-şi consume forţele. De asemenea, au respins concursul american împotriva Germaniei. Spărgătorul de gheaţă (cum l-a numit Viktor Suvorov) trebuia să-şi facă treaba.

Barbarie şi sacrificiu. Şeicaru observă: „În marile legende româneşti se evocă potolirea unor monştri prin sacrificii umane. Potolirea monstrului Rusia s-a făcut prin sacrificarea popoarelor din estul Europei” (*Ibidem*, p. 84). Statele vestice aveau nevoie de liniştea monstrului spre a se simţi ele însele liniştite. Şi au fost generoase cu el.

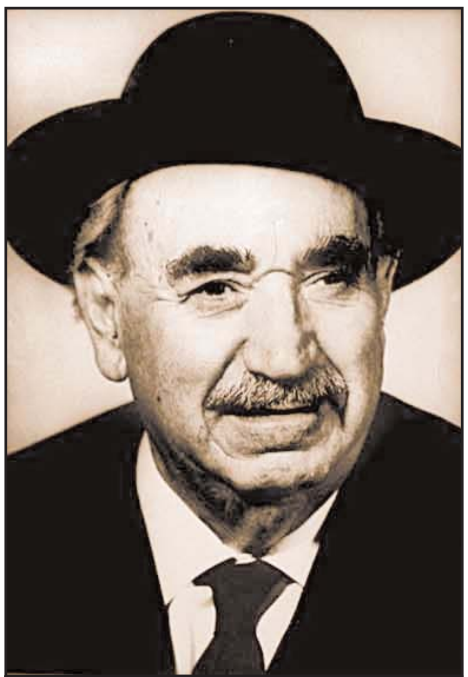
Arma energetică

Astăzi, Rusia pare mai tare decât Europa mijlocului de veac XX, de vreme ce deţine supremaţia armei energetice din care se nutreşte înarmarea militară.

Cum au reacţionat ţările europene după slavizarea Estului? Lamentabil, ca nişte puteri fricoase, observă şi Pamfil Şeicaru. În loc să adreseze proteste, au început să dea vina pe nişte „docili executanţi ai ordinelor primite de la Moscova” (*Ibidem*, p. 86), aflaţi la cârma statelor „satelite”.

Viaţa e mai bună decât moartea chiar şi pentru acela care-şi doreşte moartea, în plină criză existenţială.

Raymond Aron (în *Le Grand Schisme*), citat de Şeicaru, era pe deplin edificat asupra culpei marilor puteri în ce priveşte situaţia postbelică a României: „De ce să i se reproşeze domnului Vâşinski de a fi impus guvernul Groza regelui Mihai? Doar i s-a recunoscut în mod tacit, dar clar, Uniunii Sovietice dreptul de a supraveghea aceste ţări şi regimul lor interior. Toată lumea ştia despre comunismul stalinist că nu tolerează opoziţie. Dacă guvernanţii americani şi englezi au ignorat acest lucru, ei sunt aceia care poartă răspunderea neînţelegerii, căci naivitatea nu este scuză” (*Apud ibidem*, p. 91).

(1894, Buzău – 1980, Dachau)

Cei dintâi, aşadar, care au încălcat flagrant principiile Chartei Atlantice, mult trâmbiţate de Occident, n-au fost ruşii, ci americanii şi englezii.

ONU?

ONU (fondată la 24 octombrie 1945), cu menirea de a supraveghea şi desfiinţa regimurile coloniale, n-a făcut nimic pentru a pune capăt stării coloniale din ţările ocupate de sovietici. Ba, le-a recunoscut starea de sclavaj, la primirea (România, în 1949) în ONU, încât regimurile coloniale tradiţionale erau mult mai umane decât cele „vegheate” de Moscova: „Niciun regim colonial nu a imaginat confiscarea omului, despuierea lui de toate bunurile sufleteşti, reducerea la situaţia animalelor de muncă. Şi încă animalului i se poartă de grijă şi stăpânul nu-l torturează.” Şeicaru vedea, pe bună dreptate, un adevărat „complex de inferioritate” al Europei occidentale faţă de colosul sovietic (*Ibidem*, p. 92, 93).

Şeicaru a înţeles bine că regimul sovietic însemna întoarcerea civilizaţiei creştine la barbaria precreştină a *victimizării:* „Nu este o exagerare: o cât de sumară şi – fireşte – minimă evaluare a numărului de victime din spaţiul european, ocupat de Rusia Sovietică peste hotarele din 1939, ne-ar da cifra victimelor care ispăşesc nevinovate virtuţile misionare ale puterilor democrate” (*Ibidem,* p. 94). Şeicaru invocă încercarea Vestului, prin politica *d'apaisement* (de aşteptare), de a converti Rusia la un comportament creştin, democratic, dar rezultatul a fost contrar, hrănind ambiţiile lui Stalin că a sosit momentul decisiv al revoluţiei mondiale: „Regimul bolşevic nu poate respira în climatul unei ordini de drept internaţional” (*Ibidem,* p. 95).

Atunci, ca şi acum, Rusia a exploatat abil, dar în forţă, încălcările dreptului internaţional, învinovăţind pe nevinovaţi, precum în agresiunile din Georgia şi din Basarabia.

În mai 1945, nu s-a încheiat o pace reală, fiindcă cele două forţe în confruntare, democraţia şi totalitarismul, „au rămas în poziţia iniţială din septembrie 1939, poziţie agravată pentru puterile democrate prin revărsarea forţelor imperialismului rusesc în Europa”, dar şi în lume, poziţie la care ţarul Alexandru I, după căderea lui Napoleon, nici nu putea visa (*Ibidem*, p. 96).

Stalin a semnat, în 1943, la Teheran, Charta Atlanticului, făcându-i pe Roosevelt şi Churchill să anunţe întregii lumi o mare victorie, când, de fapt, era invers: „Din nenorocire, autodidactul Stalin a citit cu mai mult folos *Iliada* lui Homer, decât cei doi distinşi intelectuali, produs al universităţilor din Harvard şi Oxford. Troienii aplaudau intrarea solemnă în cetatea Ilionului a calului de lemn, imaginat de şiretul Ulisse.” Ceea ce intra perfect în politica lui Lenin, care declara: „Trebuie să fim pregătiţi pentru orice sacrificiu şi chiar pentru folosirea înşelăciunii, vicleniei, metodelor ilegale, eventual să ignorăm adevărul sau să-l falsificăm, pentru ca în final să asigurăm înaintarea comunismului”.

Stalin a urmat cu sfinţenie drumul indicat de Lenin, nu l-a încălcat, cum s-au iluzionat naivii politicii occidentale de stânga: „Cine ar putea spune că până azi, mareşalul Stalin nu a izbutit să obţină tot ce a voit?” (*Ibidem*, p. 97, 98) În realitate, Stalin ştia că n-a obţinut *tot ce-a dorit:* Europa întreagă şi izbânda Revoluţiei Mondiale. A înţeles-o foarte bine Viktor Suvorov.

Cine va condamna crimele comunismului, aşa cum au fost cele ale nazismului? se întreba Pamfil Şeicaru (1894-1980). Ar fi aflat răspunsul, sub preşedinţia lui Traian Băsescu: un urmaş al Kominternului, Vladimir Tismăneanu.

Pacea postbelică n-a însemnat altceva decât înlocuirea puterii germane din Europa cu puterea sovietică, remarca încă din 1946 ziarul *New York Times*, cu ajutorul politicii prosovietice a lui Roosevelt.

Carul mare sovietic a strivit buturugile mici ale Europei ocupate. Dar atâta vreme cât în aceste ţări, zice Şeicaru, Rusia „nu a terminat toate rezistenţele naţionale”, buturugile acestea mici mai pot răsturna imperiul. Se poate spune că nu Occidentul a învins în Războiul Rece, ci naţiunile supravieţuinde comunismului.

Dacă burghezia şi intelectualitatea au fost distruse relativ uşor, doar în câţiva ani, Şeicaru credea că starea socială cea mai rezistentă este ţărănimea, având înrădăcinat de multe secole sentimentul proprietăţii. Se întreba însă cât mai poate rezista ţărănimea în faţa colectivizării forţate?

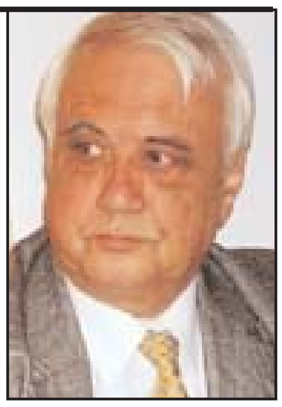
„Printr-o stranie interpretare a principiilor din Charta Atlanticului, ca şi a principiilor ce formează armătura Organizaţiei Naţiunilor Unite, Rusia Sovietică se găseşte împuternicită cu un fel de *blanc seing* în ce priveşte popoarele din estul Europei. Care sunt gesturile menite să îndrepteze o cât de vagă speranţă că s-ar căuta să se repare consecinţele tragice ale erorilor de la Teheran şi Yalta?” Şeicaru nu le vedea, căci nici nu erau. Cerea doar democraţiilor „o sprijinire a acestor forme de rezistenţă naţională” (*Ibidem*, p. 124, 128).

Speranţă deşartă, căci democraţiile occidentale au sfârşit prin a reprima ideologic naţionalismul sub umbrela *political correctness!*

Recentele alegeri din Turcia

Reflecţii pe marginea unor comentarii din presă

Tasin GEMIL

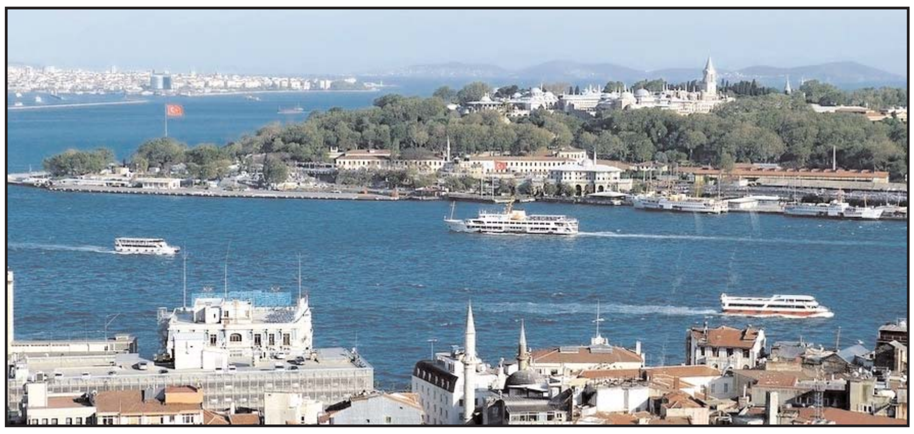
*C**um era şi firesc**, recentele alegeri parlamentare şi prezidenţiale din Turcia s-au aflat în atenţia presei internaţionale. Analizele şi comentariile de tot felul pe marginea rezultatelor acestor alegeri continuă şi acum. În cele ce urmează doresc să prezint punctual părerea mea personală în privinţa unora din problemele abordate în mass-media, inclusiv din România şi Turcia, legate de această chestiune. Pentru cei care nu mă cunosc, cred că trebuie să menţionez faptul că am o lungă experienţă în cariera academică, fiind unul dintre cei care cunosc în profunzime istoria Turciei şi a lumii turce, tradiţiile şi mentalitatea turcilor. Totodată, consider că este bine să se ştie şi faptul că sunt familiarizat atât cu istoria relaţiilor internaţionale, cât şi cu diplomaţia curentă, în calitatea mea de îndrumător de doctorate în specialitatea menţionată şi ca fost ambasador al României în state turcice din Caucaz şi Asia Centrală. Cred, aşadar, că sunt îndreptăţit să fac comentariile de mai jos.*

Personal, eram sigur de victoria Preşedintelui Erdoğan şi de această dată.

În primul rând, în cei 20-21 de ani, de când se află la conducerea Turciei, dl Erdoğan a dovedit că este un lider puternic. De regulă, masele urmează asemenea lideri; este o lecţie a istoriei. Desigur, şi dictatorii sunt lideri puternici. Dar, aici au fost alegeri cu adevărat democratice şi corecte. Masele au decis, nu forţele armate, cum este în cazul dictatorilor. În cele două decenii, Turcia s-a schimbat mult. Nimeni nu ar putea să conteste această realitate. Turcia se află printre cele mai dezvoltate 20 de ţări ale lumii, iar ritmul ei de creştere actuală o plasează chiar pe locul trei. În vremea dlui Recep Tayyib Erdoğan s-a dezvoltat şi industria de apărare, de la avioane, drone, tancuri la portavioane, mai bine zis, portdrone. Produsele militare turceşti sunt căutate pe pieţele internaţionale. Infrastructura din Turcia este la nivelul statelor dezvoltate ale lumii. Au fost construite linii de tren şi auto sub Bosfor şi chiar sub Marea Marmara. Toate cartierele unui megalopolis ca Istanbul sunt conectate între ele prin linii de metrou. Am avut de curând ocazia să le folosesc. S-a construit un nou aeroport imens şi se află în construcţie un nou Istanbul, modern, numit Yenişehir (Oraşul Nou), prin mijlocul căruia va trece noul canal de navigaţie dintre Marea Neagră şi Marea Marmara. Sunt proiecte gigantice realizate şi în curs de realizare. Dezvoltarea rapidă şi de amploare a Turciei este atuul de bază al dlui Erdoğan. Cred că a contat mult şi ajutorul generos pe care guvernul condus de Erdoğan l-a acordat Republicii Azerbaidjan, în lupta ei victorioasă pentru eliberarea teritoriilor cotropite de Armenia. Turcii sunt mereu atenţi la situaţia turcilor din afara Turciei.

Având în vedere multe comentarii legate de aceste alegeri, atât în presa străină, cât şi în cea românească, am impresia că multă lume nu îi cunoaşte încă suficient de bine nici pe turci, ca popor, şi nici pe dl Erdoğan, ca lider. Cel puţin unii politicieni şi ziarişti din Europa, inclusiv din România, sunt încă tributari unor viziuni vechi, medievale, chiar de sorginte cruciată, atunci când se referă la turci şi conducătorii lor. Poporul turc este un popor mândru şi demn, nu acceptă dominaţia altuia, indiferent cine ar fi acesta. Am avut prilejul să-l cunosc personal pe dl Erdoğan, în tinereţe, cu peste 30 de ani în urmă, cu ocazia unei întruniri internaţionale dintr-o ţară îndepărtată. În cele 5-6 zile cât am fost împreună, l-am ascultat vorbind în particular şi adresându-se unor înalţi demnitari străini. Am rămas cu convingerea că este un om demn, energic, ferm, inteligent, prietenos, cu prestanţă şi devotat ţării sale. Dl Erdoğan este un adevărat om de cultură şi un talentat orator, vorbitor excelent de turcă literară, ceea ce nu este la îndemâna oricui. De asemenea, el este în măsură să apeleze şi la vechea limbă turco-osmană, specifică elitei intelectuale şi vechii aristocraţii turce. (La recenta ceremonie de depunere a jurământului de către Preşedintele Recep Tayyib Erdoğan, Preşedintele interimar al Parlamentului Turciei, dl Devlet Bahçeli, a vorbit în turco-osmană, tocmai în ideea de a accentua solemnitatea momentului şi de a reafirma mândria de a fi urmaşii unui mare imperiu, chiar dacă cuvântarea sa a fost înţeleasă doar de foarte puţinii avizaţi.) Între timp, dl Recep Tayyib Erdoğan a devenit însă un şef de stat tot mai autoritar, ceea ce a afectat şi libertatea de exprimare, îndeosebi a presei. Poate, este nevoie, totuşi, acolo, de autoritarism, pentru a realiza marile schimbări. Şi Atatürk a fost autoritar! Totuşi, mă aşteptam ca dl Erdoğan să câştige din primul tur, chiar cu un procent confortabil, pe undeva între 55 şi 60%. Electoratul turc este conservator-naţionalist în proporţie de 65%. Dl Erdoğan a câştigat, în mod corect, după o pandemie teribilă şi un cutremur devastator. Aceste catastrofe naturale au afectat, cu siguranţă, procentul său electoral. Dar, nu a ieşit cum au sperat mulţi din afară. Dl Erdoğan va fi încă cinci ani în fruntea poporului său, ceea ce cred că va fi de folos Turciei şi celor care o preţuiesc cu adevărat, inclusiv României.

Am văzut în unele comentarii că aceste alegeri ar trebui să fie învăţătură de minte pentru clasa politică turcă. Nu cred că este cazul de o nouă lecţie, deoarece nu s-a schimbat ceva în profunzime.

Aceste alegeri au fost pe „muchie” din cauza pandemiei si a cutremurului, nu din cauza partidului aflat la guvernare. Procentul obţinut de coaliţia din jurul AKP la alegerile parlamentare este dovada clară în acest sens. În ciuda aşteptărilor, predicţiilor şi a evaluărilor unor analişti, inclusiv de la noi, dl Erdoğan nu are ca obiectiv restaurarea unui imperiu şi nici politica lui externă nu este „neo-otomanism”. Invocarea cu mândrie a trecutului măreţ nu înseamnă restaurarea acestuia. Am mai scris şi cu altă ocazie, liniile fundamentale ale politicii Turciei actuale nu se aseamănă nicidecum cu cele ale Porţii otomane. De exemplu, Poarta otomană nu a acordat nicio atenţie lumii turcice, îndeosebi Asiei Centrale, pe când Atatürk şi apoi toţi preşedinţii Turciei, inclusiv şi îndeosebi Preşedintele Erdoğan, au fixat ca obiectiv prioritar relaţiile cu turcii din afară, în primul rând cu cei din Asia Centrală şi Caucaz. Poarta otomană vedea Occidentul ca inamicul principal; odată cu Atatürk, Occidentul a devenit principalul partener al Turciei. Pe plan intern, baza Imperiului otoman era constituită din *ümmet-i Muhammed* (credincioşii lui Muhammad), pe când Republica Turcia este susţinută de *Türk milleti* (naţiunea turcă). Recomand tuturor celor care vorbesc de neo-otomanism să se familiarizeze mai întâi cu istoria otomană şi cu cea a Republicii Turcia. Aş zice că regimul Erdoğan este în fapt un neo-kemalism. Erdoğan şi oamenii lui aplică cu consecvenţă linia de dezvoltare trasată de Mustafa Kemal Atatürk, bazată pe propria naţiune şi deschidere către lume. Atatürk şi cei din jurul lui nu au avut condiţii politice şi posibilităţi materiale pentru a aplica toate ideile de reformare şi dezvoltare. Ele sunt puse în practică acum de echipa dlui Erdoğan. Reamintesc faptul că, în urmă cu 20 de ani, când Erdoğan a ajuns la putere, primul lui gest a fost deschiderea către Occident. A mers aproape în toate capitalele statelor europene şi americane, pentru a explica direct că obiectivele de bază ale guvernării sale erau continuarea şi întărirea legăturilor cu aceste ţări, dar cu respectarea suveranităţii şi avantajului reciproc. Se pare că, undeva, nu a fost bine înţeles şi, ca urmare, relaţiile sale cu liderii occidentali, în primul rând cu cei din SUA, au început să se deterioreze.

Însemnătatea acordată religiei islamice în Turcia actuală nu cred că depăşeşte limitele însemnătăţii pe care multe guverne europene o acordă bisericii creştine, pentru consolidarea propriei naţiuni şi pentru promovarea culturii naţionale. Grecia, de pildă, stat UE, are un regim declarat semiteocratic. Biserica este dominantă în viaţa privată a oamenilor. Acolo nu există minorităţi etnice, ci doar religioase. Dar, nimeni nu critică conducerea Greciei pentru faptul că acordă o importanţă aşa de mare religiei. În Turcia de astăzi credinţele religioase sunt libere şi protejate de stat. Am fost de curând la Istanbul şi am umblat o zi întreagă pe străzi. Nu am văzut decât foarte rar femei cu capul acoperit, deşi era destul de rece (nu am în vedere aici arăboaicele şi iranienele aflate, în număr mare, în Turcia). Totodată, am văzut în restaurante multe turcoaice, în primul rând tinere, care nu se sfiau să bea un pahar de vin sau de bere.

Observ că mulţi au tot felul de aşteptări de la aceste alegeri. Este firesc să se vorbească de ce va aduce noua guvernare, îndeosebi pe plan extern. Dar, trebuie ţinut seama de cine şi ce aşteaptă. Marile cancelarii, în primul rând SUA, aşteaptă ca Erdoğan să fie mai „ascultător”, ceea ce nu cred că vor obţine. Preşedintele Erdoğan este decis să urmeze calea naţională de dezvoltare, fără constrângeri din afară, indiferent de unde ar veni acestea. Este totuşi posibil ca în următoarea perioadă Occidentul să nu-l mai izoleze pe Erdoğan, aşa cum a făcut în ultima vreme, pentru că în noua situaţie internaţională cred că Occidentul are mai multă nevoie de Turcia, decât aceasta de Occident. Turcia are un rol cheie în conflictul Rusiei cu Ucraina şi Occidentul.

Este abordată deseori şi problema relaţiilor „prieteneşti” dintre Turcia şi Rusia. Nu aş vorbi de o prietenie între Erdoğan şi Putin, nici între Turcia şi Rusia. În istorie există permanenţe, de care trebuie să se ţină seama neapărat. Rusia nu a încetat niciodată să se răfuiască cu popoarele turcice şi nu a renunţat la obiectivul ei istoric major de a pune stăpânire pe strâmtori, adică pe Istanbul, numit în mod semnificativ Ţarigrad, şi de a ieşi fără oprelişti la Marea Mediterană. Rusia a reprezentat şi reprezintă principalul factor durabil de insecuritate pentru Turcia. În condiţiile în care Turcia a fost cvasi izolată de Occident, îndeosebi de SUA, era logic ca Turcia să se apropie de o mare putere ca Rusia, pentru a înlătura, măcar temporar, pericolul din acea parte. Jocul politico-diplomatic al lui Erdoğan cu Rusia va continua, atâta vreme cât SUA nu vor renunţa la restricţiile impuse în relaţiile cu Turcia, cu scopul de a o subordona.

Constat cu mirare că alţii, dimpotrivă, se aşteaptă la un război ruso-turc. Nu va fi niciun conflict între Rusia şi Turcia, cu atât mai mult cu cât Rusia devine tot mai conştientă de slăbiciunea sa reală. Au trecut de mult timpurile deselor războaie ruso-turce. Rusia este deosebit de interesată să ţină Turcia departe de SUA. Pe lângă capacităţile sale economice şi militare, Turcia deţine şi o poziţie geostrategică care contează în politica regională şi globală. Turcia este o poartă importantă către Caucaz, Asia Centrală, Orientul Apropiat şi Mijlociu. Totodată, Turcia este avanpostul european al lumii turcice şi al lumii musulmane, în ansamblu.

Desigur, tema principală în comentarii este poziţia Occidentului, în primul rând a SUA, faţă de noua victorie a Preşedintelui Erdoğan. Joe Biden şi alţi şefi de stat occidentali s-au grăbit să-l felicite pe Erdoğan, insistând pe necesitatea cooperării. Dar, toată lumea ştie că Occidentul, îndeosebi SUA, au dorit înlăturarea lui Erdoğan, pentru că este „neascultător” şi pune în primul plan interesele majore ale ţării sale. Nu s-a putut.

→

Istoria de lângă noi

Votul a fost corect şi în favoarea lui Erdoğan. Liderii occidentali nu au de ales. Trebuie să reia dialogul cu Preşedintele Turciei. Occidentul nu are de ce să se teamă de Turcia, deoarece interesele fundamentale ale Turciei sunt legate strâns de legăturile pe multiple planuri cu Occidentul. Este linia trasată de Atatürk, iar Turcia şi Erdoğan merg pe acelaşi drum, indiferent de ce zic unii şi alţii. Au fost, sunt şi vor fi animozităţi, dacă ambele părţi se consideră egale şi suverane. Turcia nu va abdica nicidecum de la suveranitatea sa, chiar şi fără Erdoğan, pentru că aşa vrea poporul turc. Occidentul, mai cu seamă SUA, trebuie să accepte această condiţie esenţială, dacă doresc să aibă relaţii bune cu Turcia. Nu cred că vor fi schimbări substanţiale în politica internă şi nici în cea externă ale Preşedintelui Recep Tayyib Erdoğan. Dezvoltarea economică sustenabilă va continua, poate mai accelerat, pe plan intern. Preşedintele Erdoğan a anunţat deja că economia va fi preocuparea prioritară a noului cabinet. De altminteri, numirea unui expert economic cu renume internaţional în noul cabinet este un semnal cât se poate de clar. În politica externă a Turciei va conta atitudinea partenerilor occidentali, în primul rând a SUA. Cred că Occidentul îşi va revizui, măcar parţial, comportamentul faţă de Turcia, având în vedere faptul că administraţia Erdoğan va continua încă cel puţin cinci ani. Vor fi marcate apropieri semnificative, mai ales cu Germania, poate şi cu Franţa. Aceste ţări, ca şi Turcia, ţin mult la suveranitatea lor, în raporturile cu SUA.

Apelul la „suveranitate", „independenţă" din mesajele internaţionale sunt formule diplomatice. Nu trebuie căutate înţelesuri pe care nu le au. Preşedintele SUA ştie prea bine că problema suveranităţii este cuiul din relaţiile turco-americane. Dar, SUA continuă să preseze Turcia în problema kurdă, ceea ce pentru Turcia este o chestiune fundamentală de integritate teritorială şi suveranitate naţională. De aceea, Turcia a fost şi este fermă cu Suedia în problema susţinerii militanţilor kurzi adăpostiţi în număr mare în acea ţară. SUA şi alte state din Occident trebuie să ţină seama de problemele fundamentale de securitate ale Turciei, dacă doresc într-adevăr relaţii bune cu această ţară. Occidentul este nevoit să-l „suporte" încă cinci ani pe Erdoğan şi, ca urmare, trebuie să se adapteze. În schimb, accentul pus pe „suveranitate" şi „independenţă", în mesajul de felicitare al lui Putin adresat lui Erdoğan, este cu trimitere la atitudinea SUA faţă de Turcia. Kremlinul ştie prea bine că respectarea acestor principii reprezintă condiţii fundamentale în evoluţia raporturile turco-americane. Putin ar fi încântat să contribuie la agravarea acestor relaţii, ceea ce nu cred însă că se va întâmpla.

Au fost exprimate şi temeri legate de relaţiile dintre Turcia şi România. Asemenea griji cred că sunt lipsite de orice temei. Raporturile româno-turce continuă să fie bune şi foarte bune. Nu văd vreun motiv să nu se dezvolte şi în viitor în avantajul ambelor ţări. Schimburile comerciale dintre ele au ajuns la aproape 10 miliarde usd, în 2022, cu tendinţe de creştere (12,5%) în acest an. Parteneriatul strategic dintre România şi Turcia, semnat în 2011, este în vigoare şi apropie tot mai mult cele două ţări. Spuneam recent, la o înaltă reuniune consacrată Balcanilor şi Europei, găzduită de Universitatea din Istanbul, că „legăturile dintre România şi Turcia sunt motorul cooperării în Balcani". Motorul funcţionează bine, ceea ce înseamnă că şi colaborarea balcanică merge destul de bine, în ciuda unor neînţelegeri mai vechi între unele componente balcanice. „Prietenia istorică turco-română", evocată de Preşedintele de atunci al Turciei, Süleyman Demirel, în cadrul discursului rostit în Parlamentul României, în martie 1994, a fost respinsă tacit de deputaţii şi senatorii aflaţi atunci în aulă. Sintagma este desigur exagerată, dar nu lipsită complet de temei. Cronicile medievale şi propaganda naţionalistă din România au insistat pe războaie, prădăciuni, haraci etc. în istoria relaţiilor româno-turce. Dar, memoria istorică colectivă românească a reţinut şi caracterul corect, ferm al turcilor, comparativ cu ipocrizia vecinilor creştini. Este un adevăr că, în perioada dominaţiei otomane, a fost garantată dăinuirea statalităţii românilor, respectarea hotarelor, păstrarea vechilor tradiţii, dezvoltarea liberă a culturii române. Istoria nu trebuie uitată, cu bune şi rele, dar nu trebuie absolutizată o parte, deoarece învăţămintele ei vor fi deformate.

Referitor la perspectiva evoluţiei Turciei, cred că se poate spune că ea va merge, poate şi mai hotărâtă decât înainte, pe calea dezvoltării economice, a promovării valorilor naţionale, apărării suveranităţii şi afirmării pe plan regional şi global. În perioada cât a fost dl Erdoğan la putere a crescut o nouă generaţie, racordată la progresele tehnicii actuale. Peste 7 milioane de tineri au votat acum pentru prima oară. Această generaţie tânără ar fi fost în măsură să-l înlăture pe dl Erdoğan de la putere, dacă într-adevăr ar fi vrut sau, mai bine zis, ar fi fost motivată. Opoziţia nu a reuşit să câştige încrederea tinerilor. Rămâne de văzut dacă aceasta va învăţa ce trebuie din lecţia înfrângerii.

Este firesc ca în presa românească să fie avută în vedere şi poziţia, mai bine zis contribuţia minorităţii turco-tătare la dezvoltarea relaţiilor dintre cele două ţări. Dacă în perioada comunistă această comunitate era trecută în categoria „şi alte minorităţi conlocuitoare", după 1990, despre minoritatea turco-tătară din România s-a scris şi s-a vorbit mult, în orice caz, mult mai mult decât s-a scris în toată perioada 1878-1990. Această comunitate este deosebit de atentă la ceea ce se petrece în Turcia. Atât turcii, cât şi tătarii sunt legaţi puternic de Turcia. Aceştia din urmă, adică tătarii, sunt lipsiţi de mult de protecţia unui stat naţional propriu şi au suferit deportări repetate, chiar şi în cursul unei singure generaţii. Turcia reprezintă pentru ei statul protector şi de apartenenţă. Am mai spus şi scris că Turcia este singura ţară din lume în care tătarii, de oriunde ar veni, se simt la adăpost, în siguranţă. În acelaşi timp, turco-tătarii din România sunt ataşaţi profund şi de ţara în care trăiesc de generaţii. În România este răspândită convingerea că turcii şi tătarii sunt cei mai loiali minoritari etnici. În acelaşi context, mai nou, se fac referiri şi la comunitatea românească din Turcia. Personal, nu am – din păcate – informaţii despre situaţia comunităţii româneşti din Turcia, care este de dată recentă, fiind formată după 1990. Aud că este destul de numeroasă, dar nu am aflat dacă s-a putut organiza legal. Nu mă îndoiesc că se bucură de aceeaşi protecţie şi bunăvoinţă de care se bucură turcii şi tătarii din România. Cu cât această comunitate va fi mai mare şi mai puternică, cu atât va fi mai benefică contribuţia ei, alături de comunitatea turco-tătară din România, la dezvoltarea legăturilor dintre România şi Turcia.

Problema aderării Turciei la UE constituie un subiect de interes curent al presei, mai întâi din Turcia, apoi şi din alte ţări. Problema este veche, foarte veche. Nu cred că va fi soluţionată într-un timp predictibil. Deşi a fost respinsă în mod repetat, Turcia nu a renunţat la acest obiectiv. Preşedintele Erdoğan a reînnoit şi recent acest deziderat. Ca membră UE, Turcia ar avea, desigur, toate avantajele de care beneficiază membrii UE. Dar, după părerea mea, în cazul Turciei este un alt motiv, unul special, care cred că este chiar prioritar, deşi nu se vorbeşte de el. Acceptarea în UE ar însemna primirea Turciei, în sfârşit, în mod oficial, în „familia europeană", statut la care ea râvneşte de aproape 200 de ani. Se speră, probabil, să se elibereze astfel de teama istorică faţă de Cruciadele Europei creştine. De altminteri, întreaga lume islamică nu a scăpat încă de „sindromul cruciat". De ce nu este primită Turcia în UE? Ar fi multe de spus aici, dar mă rezum doar la câteva constatări. Vaticanul şi fostul Preşedinte al Franţei, Valéry Giscard d'Estaing (1974-1981), aflând de această cerere a Turciei, au declarat răspicat că UE este o organizaţie creştină şi că o ţară musulmană nu are ce căuta acolo. Aşadar, principala cauză a respingerii Turciei de către UE este mentalitatea cruciată a unei însemnate părţi a Europei şi chiar a SUA. Franţa, ca membră de vază a UE, s-a opus permanent aderării Turciei. Nici Germania nu a fost favorabilă Turciei, având în vedere populaţia Turciei de 85 milioane de persoane, ceea ce ar dăuna poziţiei Germaniei în UE. Sunt şi unele ţări mai mici care nu agreează o asemenea idee. Acestea cred că sunt motivele principale, dar sunt şi multe altele mai puţin vizibile, legate de jocurile de culise. SUA au recomandat insistent UE primirea Turciei între membrele sale, dar nu au reuşit să convingă, pentru că nu au fost suficient de convingătoare.

Desigur, în acest context, nu se putea să nu se facă referiri şi la războiul din Ucraina. La 1 februarie 2022, deci cu mai bine de trei săptămâni înainte de invazia rusă în Ucraina, am publicat un articol intitulat *NATO este garanţia vitală a Rusiei,* în care demonstram că ar fi o greşeală fatală pentru Rusia să invadeze Ucraina. Dimpotrivă, ea ar trebui să se apropie cât mai mult de Occident, pentru că omenirea se îndreaptă către bipolarism, în care se vor confrunta SUA şi China. În mod natural, Rusia trebuie să fie împreună cu lumea europeană şi SUA, Canada. Altminteri, va fi subordonată de China şi, în timp, va pierde imensele teritorii de la răsărit de Ural. Rusia a făcut această greşeală fatală şi plăteşte, va plăti şi mai mult, nu după multă vreme. Mulţi privesc cu îngrijorare la relaţiile dintre Rusia şi China. Personal, am fost bucuros când Preşedintele Chinei a mers la Moscova, deoarece cred că a fost acolo ca să-i atragă în mod ferm atenţia lui Putin să nu cumva să recurgă la lovituri nucleare. Lui Putin îi este frică mult mai mult de China decât de SUA şi NATO. Războiul din Ucraina se va sfârşi atunci când vor dori decidenţii! După părerea mea, lumea se va linişti şi se va bucura de pace şi securitate numai atunci când Ucraina şi Rusia vor colabora în cadrul NATO. Este o idee strict personală.

Semn(al) de carte

Gheorghe Şeitan, *Zalmoxis în cântecul bătrânesc,* Editura Exponto, Constanţa, 2023

De la publicarea culegerii *Poezii poporale. Balade* (*Cântice bătrâneşti*) adunate şi îndreptate de Vasile Alecsandri, volumul I, II (1852-1853), şi până astăzi, mulţi cercetători s-au aplecat asupra studiului folclorului literar românesc, un tezaur unic care ascunde mai multe „mistere păgâne". Unul dintre aceşti temerari, care şi-au propus să treacă probele iniţiatice ale descifrării bogatului patrimoniu al baladelor noastre, este şi Gheorghe Şeitan. Nu întâmplător şi-a intitulat volumele *Mioriţa vine din cer* şi *Meşterul Manole – o creaţie criptată,* autorul încheindu-şi trilogia cu abordarea baladei T*oma Alimoş* într-o cheie esoterică, hermeneutică, incitantă, care permite decodarea unor semnificaţii profunde, camuflate în (uni)versul acestui cântec bătrânesc. (Prof. Anastasia Dumitru, pe coperta a patra)

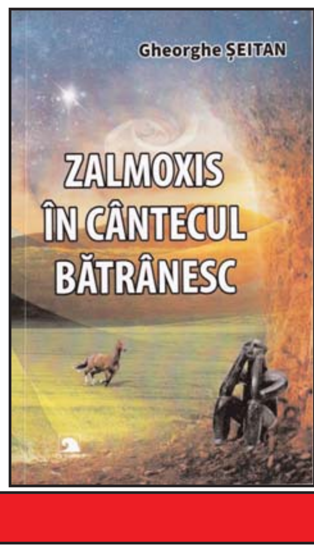
Ana Calina Garaş, *Daci nemuritori,* Editura RAO, Bucureşti, 2021

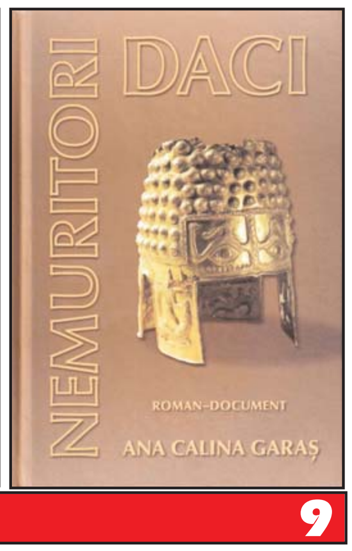
În cartea *Daci nemuritori* am scris despre un subiect vast, plin de poezie, fapte adevărate, dar şi fabuloase, în dorinţa de a reda vremii noastre o lume apusă cu aura adevărului istoric.

Am scris-o dintr-un interes al meu de a scormoni la rădăcinile noastre identitare, de a contribui cu ceva la descifrarea miracolului dăinuirii multimilenare a neamului nostru în ţarina strămoşească, pe care o încinge Dunărea şi o adăpostesc Carpaţii. Iar pentru cititori, am vrut să fie o reîntoarcere la copilăria fiecăruia, când va fi aflat prima dată despre strămoşii traco-geto-daci.

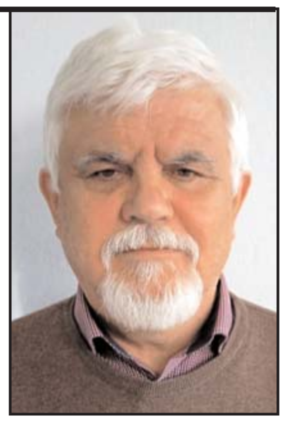
Cartea se desfăşoară ca o poveste auzită de la cineva, nu ca o controversă, şi totuşi aduce dovezi istorice, încercând să reconstituie universul spiritual traco-geto-dac.

Multe dintre aspecte sunt ipotetice, altele imaginare, dar am folosit şi documente care aduc dovezi credibile şi inedite despre existenţa unei mari culturi pe aceste meleaguri, dintr-o perioadă când oamenii trăiau în armonie şi în deplin acord cu energiile creatoare ale naturii, iniţiaţi fiind în nemurire de Zalmoxe. (Autoarea, în Introducerea la carte)

Ioan Slavici şi Artemiu Publiu Alexi. Serbarea de la Putna (II)

Alexandru DĂRĂBAN

Ioan Slavici va răspunde în două rânduri celor scrise de Alexi, prima dată la 9 iulie 1871, iar a doua oară în 17 iulie 1871, de fiecare dată din Viena.

În răspunsul dat în 8 iulie 1871, Slavici menţiona că:

Ne-am bucurat la citirea răspunsului dumneavoastră. Cauza ne cheamă pe toţi; noi nu suntem competenţi a vă mulţumi pentru că i-aţi urmat. Vă mulţumesc în numele cauzei.

Am văzut cu plăcere cum că părerile dumneavoastră faţă cu serbarea nu e forţată, ci e o trebuinţă comună. Încât pentru câteva observări care le-aţi făcut oarecum contra paşilor făcuţi de noi, am observat cu bucurie cum că aceasta nu purcede decât din necesitatea expresiunilor noastre. Anume cenzurarea cuvântărilor e unul din punctele admise.

Fraţilor! Noi nu avem nici dreptul şi nici puterea de a face aceasta; şi dacă le-am avea, am fi în contrazicere cu principiile care le profesăm, dacă am năzui la dezvoltarea liberă a cugetelor fără a proiecta că exprimarea lor va fi liberă. Noi suntem români, voim mişcare liberă, ci nimic nu ne va împiedica de la aceasta. Cenzurarea nu poate fi dară faţă una cu una cuvântare; cuvântarea festivă care se va ţine după deschidere... Pentru elaborarea acestei cuvântări s-a scris concurs: care va fi mai bună dintre cuvântările scrise, aceea se va rosti de la tribuna festivă. Spre acest scop s-a ales Comisiunea de etică. La banchet şi în congres va vorbi fiecare după cum o va primi de cuviinţă. Suntem maturi şi voim a crea; va şti fiecare ce are a zice şi ce a reface. Într-atât, în echipă, se vor ţine conferinţe secrete în care îşi va putea uşura fiecare sufletul.

Vă facem, însă, în schiţa proiectului, planul de serbare... Definitiv nu le vom putea hotărî, decât după ce am auzit părerile tuturora. Vă rugăm, dară şi pe dumneavoastră: exprimaţi-vă din nou.

Se face un portic festiv, un piedestal de marmură pentru urnă, se îngrijesc gazdele care contractară un bucătar, se cere concesiune de la guvern, cu un cuvânt Comitetul, care se propune în 1 august la Putna, pregăteşte serbarea şi invită după aceea cu cel puţin 15 zile înainte de serbare publicul la participare. Corporaţiunile şi persoanele mai de frunte se vor invita „ad personam".

1. În noaptea spre 27 august a.c. la ora 12 se anunţă prin salve sosirea zilei de serbare.

2. La ora 8 se adună oaspeţii în portic. Comitetul se adună în corpore, oaspeţii, şi deschide serbarea. Patru juni din patru zări aduc urna, o pun învelită pe un piedestal provizoriu, 8-12 aprozi, în costumele de pe timpul lui Ştefan, păşesc călare înainte, patru rămân până la mormânt.

3. Sfânta Liturghie.

4. Parastas.

5. Sfinţirea, apoi, a urnei şi a flamurilor primite de la juni înaintea porticului.

6. Cuvântarea festivă (după deschidere).

7. Conducerea festivă (reprezentanţii celor 9 provincii duc urne).

8. Urna se pune pe mormânt (corul intonează imnul festiv compus de Alecsandri Flechtenmacher).

La ora 2 banchetul festiv în portic, serata muzicală.

În 28 conferinţe. În 29, dimineaţa, congresul.

Ordinea zilei (proiect)

1. Preşedintele deschide şedinţa şi provoacă Congresul şi Consiliul.

2. Se verifică membrii (vă întrebăm: cine are acest vot? numai acei dornici?...)

3. Se aleg funcţionarii.

4. Se purcede la discutarea următoarelor chestiuni:

I. În ce mod s-ar putea dezvolta întreaga Junime română academică omogen?

II. Prin ce ar putea contribui generaţiile noi la generalizarea culturii?

III. În care direcţie trebuie să purceadă Junimea română spre a putea câştiga condiţiile unei dezvoltări sigure şi permanente?

IV. Care ram al dezvoltării trebuie să atragă mai cu deosebi chestiunea noastră?

V. Când şi unde să fie viitorul congres?

5. Propuneri eventuale.

6. Şedinţele şi congresul se încheie (după verificarea protocolului).

Noi am dori răspunsurile:

La I. Prin o organizaţiune care face cu putinţă ca toţi junii români academici să se ştie în nestrămutată atingere spirituală. Spre acest scop propunem:

1. Societăţi academice pe la toate academiile vizitate de români.

2. Un organ literar-ştiinţific al Junilor români la care să conlucre toţi.

3. Congrese mai adeseori.

La II. Prin o organizaţiune care să facă cu putinţă că deosebitele clase sociale ale naţiunii să se atingă spiritul. Spre acest scop propunem:

1. Junii români inteligenţi să formeze pretutindeni Comitete provinciale.

2. În baza provinciilor române să se înfiinţeze câte un comitet central.

3. Închegarea întru sine şi cu societăţile academice care au centrul lor în redacţiunea organului.

La III. Combătând cosmopolitismul în direcţia naţionalismului, bineînţeles. Propunem:

1. Studierea cugetării, închinăciunilor, datinilor, trebuinţelor etc. ale poporului român în genere şi în special.

2. Să ne năzuim a fi conduşi de trebuinţele, convingerile şi situaţiunile generale, în loc de a conduce prin convingerile noastre speciale.

3. Să deşteptăm în popor conştiinţa, trebuinţele sale latente, arătându-i calea spre a le îndeplini.

4. Să ne cunoaştem cugetarea originală română de la popor în loc de a generaliza cugetarea străină.

La IV. Dezvoltarea economică. Propunem: Atât comitetele cât şi societăţile academice să introducă sistemul de prelegeri publice, lucrându-se cu păreri unite pentru crearea claselor pozitive (meseria, industrie, comerţul etc.).

La V. În Transilvania, în 1874, august, 19. Propunem:

1. Să se ridice o capelă modestă la locul unde s-a ucis Mihai Viteazul.

2. În 19 august 1874 să se sfinţească biserica şi să se aranjeze o serbare de amintire.

3. Congresul la care să fie toate comitetele provinciilor reprezentate.

Acesta este proiectul. Vă rugăm, din nou, de prezenţa dumneavoastră. Cele de până aici se vor lua la stabilirea definitivă în consideraţiune. Nu credem cum că nu veţi lua parte la serbare. Zelul naţionalismului şi însufleţirea dumneavoastră pare a fi cu mult mai mare decât să-mi permită aceasta. Serbarea este o manifestaţiune care numai prin prezentare numeroasă va putea atrage atenţia Europei. Şi asta e ce mai voim.

Aşteptăm răspunsurile dumneavoastră!

Salutările frăţeşti ale noastre.

Între timp, pregătirile pentru serbare atraseră atenţia autorităţilor austriece, Eminescu şi Slavici fiind chemaţi la poliţia din Viena pentru a da explicaţiile necesare. Li se făcuse promisiunea că guvernul nu se va amesteca. Dar, totuşi, guvernul a dat ordine autorităţilor administrative din Bucovina să ţină sub supraveghere manifestaţia studenţimii române.

Înţelegând cum stau lucrurile, Comitetul central au luat hotărârea de a pleca la Putna, dându-şi seama că dacă nu se grăbesc, autorităţile locale s-ar putea să împiedice ţinerea serbării. În 16 iulie 1871 Comitetul a înştiinţat publicul că în următoarele zile îşi vor muta sediul în Bucovina, în vederea întocmirii planului de desfăşurare a serbării. Probabil, datorită acestor mişcări, Slavici îi va da un al doilea răspuns lui Alexi în data de 17 iulie 1871.

Comitetul a primit cu cea mai bună bucurie ştirea cum că vă veţi reprezenta în congres şi respectiv la serbare.

Încât pentru părerile dumneavoastră comitetul e cu totul în acord cu dumneavoastră. Dorinţele care le exprimaţi în acea propunere sunt dorinţele românilor în genere: o asociaţiune a elementului latin e garanţia socială a acestor elemente; nu o poate dori decât fiecare român.

Noi, Comitetul central, avem dorinţa de a duce la cunoştinţa congresului toate dorinţele care s-au exprimat faţă cu noi, din o parte ori din alta: asta e funcţiunea noastră organică. Cu atât mai bucuros vom împlini însă în acest caz special această dorinţă încât a nu pretinde de la noi decât ce azi ne dorim.

Transmiţând însă dumneavoastră un reprezentant, e mai consult atât formal cât şi în privinţa practică, ca să-i daţi acestuia oarecare instrucţiuni în astă privinţă, că aşa noi şi domnul să fim în acord complet.

Din partea mea vă asigurăm, în special, cum că fără de a fi membrul Comitetului central m-aş lupta pentru aceste idei. Cu atât mai mult între împrejurările de azi. Încât pentru realizarea-i lipsesc condiţiile. Sper însă cum că Congresul va preschimba ideea şi se va năzui a câştiga condiţiunile realizării.

Un lucru nu poate fi fără de a fi fost odată început. Noi nu avem de a apăra cu direcţiuni existente; noi trebuie să le încercăm, să le creăm oarecum şi dacă vom afla odată direcţiunea nimerită, vom lucra cu păreri unite.

Comitetele se găsesc a da cale.

Până în 1 august a.c. primeşte corespondenţa în Viena (Bumbacu, Universitate).

Serbarea de la Putna a avut loc, aceasta încadrându-se între acele manifestări ale naţionalităţilor din Imperiu, cătând să-şi afirme existenţa ca popor, cu drepturi egale în viaţa statului. Au avut loc dezbateri în presă, s-au publicat articole, descriindu-se manifestările de la Putna, iar participarea românilor din toate provinciile vestind parcă, nu peste mult timp, prăbuşirea graniţelor.

În anul 1873 s-a organizat la Viena o mare expoziţie, România fiind admisă ca ţară agricolă. În acest fel şi-a putut expune produsele sale din acest domeniu. Nefiind în comitetul care reprezenta ţara, Carol Davila plecase la Viena pe propria-i cheltuială, desfăşurând o activitate susţinută. S-au putut afla informaţii despre aceste lucruri din corespondenţa purtată cu soţia sa, care devenise, îndată după expoziţia de la Viena, directoarea Azilului Elena Doamna. Instituţia Azilul Elena Doamna a cunoscut o intensă dezvoltare, chiar scoţând şi o publicaţie intitulată *Educatorul*, care a căutat să fie un organ pedagogic pentru toţi românii. În atenţia foii stăteau şi adunările Astrei şi cele învăţătoreşti de peste munţi. Printre cele publicate a fost şi reproducerea dizertaţiei, foarte importantă, *Însemnătatea ştiinţelor naturale şi reformele ce le reclamă studiul lor în şcoalele noastre,* susţinută de Artemiu Publiu Alexi la Prundu Bârgăului (Năsăud) la o reuniune a învăţătorilor.

Congresul studenţesc de la Putna, din august 1871, a pus în discuţie înfiinţarea unui cotidian românesc dincolo de Carpaţi. Românii ardeleni aveau puţine ziare, iar cele care erau aveau o apariţie de două-trei ori pe săptămână. S-a ajuns, după multe frământări şi dispute, ca la 14/26 aprilie 1884 să-şi înceapă apariţia *Tribuna*, Ioan Slavici primind însărcinarea de director. În jurul acesteia s-a declanşat o puternică mişcare literară, pe lângă cea politică.

→

Istoria de lângă noi

Pe ce texistenţă trăim?

Magda URSACHE

Dacă oamenii au minţile goale, degeaba sunt pline memoriile calculatoarelor. **Acad. Ioan-Aurel Pop**

Titlul cărţii lui Ion Simuţ, *Pe ce lume trăim? Simptome* (Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022), carte inconvenabilă multora, inadmisibil de bună pentru alţii, m-a inspirat în a-mi alege un titlu.

De ce am ajuns să trăim într-o lume-nelume, atinsă de nebunie distopică? Răspunsul e simplu: stat capturat de impostori. La vârf au ajuns cei şantajabili, acceptând cu respect plecat tot ce li se cere. În vremi interbelice, pe strada Lăpuşneanu din Iaşi era o cârciumă poreclită „La reşpect general". Acolo, toţi clienţii erau primiţi de patron cu plecăciune şi cu salutul „Reşpect general!", aşa cum fac guwernerii noştri cu toate recomandările UE, de la achiziţionarea a milioane de vaccinuri, pe care le plătim ca să le aruncăm, la manifestaţii ale bărbaţilor pe tocuri. Ultima directivare: inteligenţa artificială ţi-i destul. Robotul gândeşte mai bine. În alte cuvinte: De ce să mai fii inteligent? Poţi cădea liniştit în prostie. Or, prostia e nemuritoare.

Supravieţuieşte, după tata Darwin, cel care se adaptează. „Nu te adaptezi, mori." Am ajuns în acest punct: cine are calităţi normale nu reuşeşte pe plan social. Uitaţi-vă la politici: ignoranţi şi diletanţi. Moftangiii lui Caragiale sunt complet depăşiţi de moftangiii zilelor noastre. Omul nou e milionar din burta maică-si. Precis direcţionat, ajunge director în firma lui taică-su, director general în firma bunică-si, înainte de a face liceul. Cu liceu terminat sau fără, conduce câteva firme cu unic angajat. E manager de familie, apoi manager de spital fără Facultate de Medicină sau cu facultate pe lei (metoda „Cuza"). Între timp, vânează diplome pe la universităţi străine, plagiază pentru un doctorat-două, ba chiar dă în judecată universitatea care i-a descoperit furtul (intelectual). A fost scos de la catedră vreun plagiator? Şi rectorii plagiază, nu-i aşa? Universităţile sunt autonome. De la cultura de masă s-a ajuns la doctorat de masă. Modelul Udrea, masterandă la Teologie, e în admiraţia lui Th. Baconschi. Modelul Simonis, ajuns din director de bar coşcogea director de aeroport Timişoara, pe calea aerului pesemne, e urmat. Numai două exemple ai de dat? Ba 6, 66, 666. Am făcut fixaţie la cifra asta: şase clase, şase case... Cel demn de ironia torenţială a lui Caragiale e ministrul PSD Remus Pricopie. Întrebat în legătură cu numele său, Remus, de cine a fost hrănit, ca sugar, omonimul, a răspuns: „De o vulpiţă." Măiculiţă!

Etnosoful anonim cu „Ai carte, ai parte" e vechi, dom'le, de vreme ce există situaţii prielnice pentru „băieţii deştepţi". Premier poţi ajunge şi cu diplomă de liceu incertă (ca Florin Cîţu) şi cu doctorat plagiat. Şi câţi politicieni nu-s infirmi moral sau, cum le spunea Goga, atinşi de „meningită morală"? Cartea nu intră neapărat în trebuinţele unui ministru sau parlamentar. Iar noi aşteptăm de 30 de ani încoace să obosească ignoranţa şi să sucombe.

„Şcoala în declin?" se întreabă şi ne întreabă răspicat Ion Simuţ. În 12 ianuarie 2021, notează: „Când şcoala e în declin, naţiunea e în pericol. Fără nicio exagerare."

Reţeta ignoranţei s-a produs şi funcţionează. Au lucrat la ea 25 de miniştri în 29 de ani, fiecare după puteri, iar calitatea şcolii s-a tot redus, după planuri peste planuri, de durată minimă. O prietenă profesoară, E.T., îmi spunea că o elevă din clasa a 12-a a întrebat-o ce înseamnă *interbelic*. De unde să fi auzit fata de interbelic, dacă istoria se predă fără dimensiuni temporale? Şi se iau continuu măsuri de reducere. De redresare, nu. Cine să le ia? Ministra Pepsiglas? Cineva care nu ştia ce înseamnă *biped*? Preaplecata doamnă Deca, absolventă de Academie navală, care ar şti să conducă o navă şi nu poate, pentru că nu mai avem flotă? A învăţat să navigheze, de ce n-ar fi bună să navigheze pe apele tulburi ale Învăţământului? De ştiut ştie că îţi „asigurăseşti" funcţie importantă dacă accepţi să fii slujbaş supus la tot ce-i nedrept şi revoltător.

S-a spus nu memorării mecanice, apoi memorării. De ce să memorezi tabla înmulţirii? N-ai calculator? Istoria e „facilă", geografia e „demodată". Timpul lor s-a dus. N-ai nevoie să ţii minte nimica, important e *know-how*-ul. Fiţi subtili, învăţaţi-i pe copii limba calculatorului!

Un exemplu de ignoranţă dat de profesorul Ioan-Aurel Pop? La întrebarea ce limbă se vorbeşte în America Latină, răspunsul învăţăcelului a fost: latina, ce altceva? La noi, latina e limbă moartă, s-a scos din şcoli. Şi ce? Nu te poţi plimba cu avionul prezidenţial (ca Deca), în Chile şi-n Argentina, fără să ştii geografie? În ce-o priveşte pe navigantă, doamna crede că scopul profesorului nu e să parcurgă programa, ci să dezvolte competenţă în a comunica. Aşa că manualul de Limba şi literatura română se cheamă Limbă şi comunicare. Dar ce comunicăm? Aş propune ca subtitlu: Manual ex-cultural de română.

Şcoala trebuie să fie „diferită". „Pedagogia modernă", după ministrul Sorin Cîmpeanu, care a propus 5 module, 5 vacanţe, înseamnă un soi de şcoală fără şcoală şi fără profesor. „Modulele de repaos" îi fericesc pe elevi. Am ajuns prima şcoală din Europa la zile libere. Din vacanţă în vacanţă, procesul de educare/predare e fracturat, discontinuităţile nu-s de luat în seamă. Şcoala nu mai învaţă. Anul şcolar are 35 de săptămâni doar pe hârtie, s-a ajuns la 30, plus cele două săptămâni de chiul programat: Săptămâna Verde şi Şcoala Altfel, care ar dezvolta competenţa de-a tăia frunze la câini.

După Ion Simuţ – şi-l aprob – boala Învăţământului e *reformita*, iar „experţi în prostie", cum nu se sfieşte să-i declare acidul polemist, fără limonadă roz în călimară, sunt mult prea mulţi. De recomandat e să înţelegi un text non-literar, nu literar. O reclamă televizuală, despre combaterea căderii părului, a constipaţiei, a păduchilor, de exemplu. Sau un sms, ca să-ţi dezvolţi pragmatismul. Aşadar, la materia română nu se mai educă înţelegerea emoţiilor unui text literar, ci neliterar. Ce înţelegere a textului, interpretare, simţire?

Din reducere în reducere, s-a ajuns la situaţia ca 42% dintre elevii ciclului I-VIII să fie nefuncţionali: nu înţeleg ce citesc. Profa le vorbeşte despre eul liric şi ei cred că-i vorba de „leul liric". Ce eu liric? E mai important să ştie ce înseamnă enunţ asertiv, introducere asertivă. Figuri de stil? O elevă de-a opta nu ştie ce-s alea şi nici nu vrea să ştie, m-a anunţat prietena profesoară de română, E.T., pardon, de comunicare.

De ce am dezespera? Şcoala postsocialistă, prin şcoliţii ei miniştri, are în grijă formarea caracterelor voluntare. Profii pot lua pumni în gură şi-n figură. Doamna Deca spune NU exmatriculării elevilor violenţi (ştire-scandal din 13 mai: o adolescentă, drogată, violată, torturată de patru eleve-colege) şi tot NU coerciţiei în şcoală. Pe un canal TV, Val Vâlcu, publicist la *Adevărul*, comentator şi lector univ., opina cu cap plecat pro Deca. Ştia gazetarul că elevii proiectaseră pe tablă filme pentru adulţi? Astfel de „competenţe" trebuie să dezvolte şcoala? Şi ce dacă! Să nu-i deranjăm din treabă. Pân' la urma urmelor, şi profii se împuşcă, nu-i aşa?

Cedăm în faţa *Cancel Culture*, pas cu pas. *Easy reading* e în *trend,* virusul „woke", al cenzurii gândirii, face ravagii. Educaţia naţională prin valorile naţionale pare un model educativ vechi. La fel, educaţia estetică. A, nu Eminescu! Are atitudini naţionaliste, mai bine Florin Bican, care ştie să salveze lumea. De la golul emoţional la golul intelectual nu-i mare distanţă. Exemplu de exerciţiu şcolar, la gimnaziu: „Faceţi o compunere folosind numai emoticoane". Pierderea vocabularului nu-i mare pagubă. Vorbim în wrongleză. O soluţie? Să se introducă limba engleză în şcoli, ca limbă de predare, că tot dispare româna. A fost opinia unui universitar, lingvist de felul lui, pe care cineva îl propunea academician.

Ion Simuţ întreabă retoric, 12 ianuarie 2021: „Putem trăi fără cultură?" Cam da. Des-culturalizarea e în toi. N-avem nevoie de istorie şi de cultură pentru că trebuie să ne dezlipim de un loc geografic, de anume graniţe, de o cutumă, de un specific. Pentru că trebuie să spunem *Adio, diferenţei!,* în vederea „omogenizării naţiunilor". Identitatea proprie? Nu mai contează. Îmi scrie Mirela Roznoveanu, din NY: „Văd că este ordin global să se dezintegreze toate culturile şi naţiunile. Credeam că aceste lucruri groaznice se petrec numai aici." Citise în *Actualitatea literară,* nr. 123, textul meu *Doamne, nu pleca!,* unde era vorba despre mult anunţata „metastază a naţiunilor", despre efortul „defectologilor" – nu-i mai numesc, se cunosc – de a dilua factorul etnic.

Mie mi se pare că vine peste noi neo-formula internaţionalismului proletar, trasă direct din stalinism. Cum glosa eternul Eminescu: „Alte măşti, aceeaşi piesă/ Alte guri, aceeaşi gamă".

Închei cu un fragment din *Deşcolarizarea româniei. Scopurile, cârtiţele şi arhitecţii reformei învăţământului românesc* (Ed. Ideea europeană, Bucureşti, 2020) de Mircea Platon, confratele lui Ion Simuţ întru contestarea „reformitei":

„Revoluţia continuă a învăţământului nu e decât un alt nume pentru transformarea lui în vacă de muls pentru diverse corporaţii (cei care vând softuri, cei care vând computere, cei care vând *curricule*, cei care vând *expertiză*). După defrişarea munţilor, avem acum, iată, o uriaşă operaţiune de defrişare a minţilor. Trebuie oprită." Mergem pe non-combat?...

La apariţia *Tribunei,* existau în Transilvania multe probleme controversate, dar parcă cea mai iritantă a fost cea a limbii. Tribuniştii au procedat cu multă diplomaţie, nepermiţând publicarea în coloanele ziarului a unor materiale care să declanşeze dispute în problema limbii. O singură dată au permis publicarea unui articol despre ortografie intitulat *Încă ceva despre conferinţa de la Blaj şi despre ortografia scrierii româneşti,* semnat de Artemiu Publiu Alexi. Acesta era atunci profesor la Năsăud, declarându-se pentru fonetism, împreună cu ceilalţi membri ai delegaţiei năsăudene. Artemiu Publiu Alexi arăta că „Toată lumea lucră pentru simplificarea ortografiei şi, deosebit în şcoală, pentru că numai aşa se poate uşura înaintarea popoarelor în cultură. Ortografia nu este un scop, ci numai mijloc. Scopul este cultura şi răspândirea acesteia în masele poporului, iar ortografia este mijlocul. Numai acea ortografie este corespunzătoare şi bună care poate să înlesnească mai bine răspândirea culturii în masele poporului."

Această părere a avut reacţii în *Foaia scolastică,* publicaţie a Reuniunii învăţătorilor din Arhidieceza de Alba Iulia şi Făgăraş.

Artemiu Publiu Alexi a mai publicat în *Tribuna* o *Corespondenţă din Năsăud* (21 februarie 1889) şi mai multe episoade dedicate *Fondurilor grănicereşti năsăudene.*

Atât în perioada studenţiei, a lui Ioan Slavici la Viena şi a lui Artemiu Publiu Alexi la Graz, cât şi după terminarea studiilor superioare, întorşi acasă, îi găsim pe cei doi angajaţi în lupta naţională, prin implicarea în diferite acţiuni, în cazul de faţă, în cadrul serbării de la Putna, precum şi în colaborări ale lui Alexi în publicaţiile conduse de Slavici, în special *Tribuna.*

Prin participarea celor doi la evenimentele vremii, îi putem considera şi ca oameni politici, fapt întărit prin activitatea lor publicistică, care a urmărit statornic ţeluri politice puse în slujba luptei de emancipare a poporului român.

Bibliografie

Dimitrie Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1968; *Albina*, Viena, Anul IV, 1869, nr. 10 şi 24; *Transilvania,* Braşov, Anul II, 1869, nr. 23; *Foaia scolastică,* Blaj, 1885, nr. 14; *Educatorul,* Bucureşti, Anul II, 1884, nr. 12-18; Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Bistriţa-Năsăud, Fond Liceul „George Coşbuc" Năsăud, Dosar *Corespondenţa dintre Artemiu Publiu Alexi şi Ioan Slavici în legătură cu organizarea serbărilor de la Putna (1871); Tribuna,* Sibiu, Anul II, 1885, nr. 124-130, şi *Tribuna,* Sibiu, Anul VI, 1889, nr. 35, nr. 61-64, 71-72, 112-118 şi 120-122.

Istoria de lângă noi

Dan Barbilian în proza despre sine

Eufrosina OTLĂCAN

Dacă Felix Aderca, în 1927, spunea „Nu ştiu dacă azi Ion Barbu are mai mult de 4-5 înţelegători pe care i-am putea denunţa, cu stradă şi număr. Dar poetul acesta nu există pentru vulg, chiar dacă vulgul e literar…", norocul nostru, al celor care l-am avut profesor, chiar la două discipline, pe Dan Barbilian, una şi aceeaşi persoană cu Ion Barbu, a fost că acestea erau cursuri de matematici pure (Algebră modernă şi Bazele geometriei) şi, cu oarecare strădanie, puteam dezlega enigmele din notiţele luate la curs.

Am în faţă o carte excelentă, cu titlul *Poezii de Ion Barbu,* ediţie îngrijită de Romulus Vulpescu (1933-2012), apărută în 1970 la Editura Albatros. Volumul are trei diviziuni: prima conţine *Poezii originale,* apărute în periodice sau în volume de versuri, a doua, *Traduceri* apărute în periodice sau în volume şi, a treia, *Addenda*, cu texte de Ion Barbu şi texte despre Ion Barbu.

Din ultima diviziune, conţinând paginile de proză, mă opresc la rânduri care ne dezvăluie două aspecte: mai întâi, cel care conţine note autobiografice, apoi, cel în care Dan Barbilian leagă cele două mari sfere ale vieţii sale: matematica şi poezia.

Genialul matematician–poet Dan Barbilian, născut la Câmpulung-Muscel în 19 martie 1895 (se va stinge la Bucureşti, în 11 august 1961), vine cu amintiri din copilărie, adolescenţă, tinereţe…

„Eram premiul I al clasei a doua primare! Învăţam de frica tatii. (…) Când în clasa [a] VIII[-a] toamna mă ducea tată-meu, cu trenul, de la Giurgiu la Bucureşti să-mi găsească gazdă (octombrie 1913), eram plin de subiectul cercurilor bitangente unei conice. Tata dormita şi eu mă gândeam intens. Prima teoremă o găsisem. Căutam însă o proprietate tot aşa de semnificativă pentru cercurile (Ω) ca pentru cercurile (π). N-am găsit-o, m-am scârbit de matematice, m-am înhăitat cu Baer şi Vianu. Literatură, chefuri… Ce poate decide o carieră, ce nimicuri în definitiv? De aici a ieşit *Joc secund,* dar marele matematician, care se anunţa, a fost îngropat. Sau parte numai amânat până în 1935, data celei dintâi lucrări care mă reabilitează, *Încadrarea Geom. Descriptive în programul lui Klein?"*

„**Înclinarea pentru studiile matematice** s-a manifestat destul de timpuriu, pe la sfârşitul clasei a 2-a gimnaziale… Dacă această înclinare s-a fixat totuşi, o datoresc profesorului meu din clasele reale, Ion Banciu, căruia i se cuvine să-i mărturisesc aici plinătatea admiraţiei şi recunoştinţei mele… Prin întinsa, dar înţeleapta scolaritate la care ne obligase şi, mai ales, prin autoritatea întregii sale înfăţişări, izbutise să înjghebe un adevărat lagăr de muncă matematică, entuziastă şi arzătoare. În amintirea promoţiei 1914 a liceelor Lazăr şi Mihai, unde preda pe atunci, rămâne o figură de mare dascăl."

Plecat la Goettingen, prin susţinere din partea lui Gheorghe Ţiţeica, atunci când ajutorul din ţară nu-i mai soseşte, se consideră fără nicio obligaţie; scrie [în 1940]: „Mă las cu totul în voia demoniei literare, călătorind prin frumoasa Niedersachsenland, dar mai ales, asimilând misterioasa atmosferă, saturată de meditaţiile lui Gauss şi Riemann, a acelui orăşel pentru totdeauna matematic, în care filiaţia cugetării nu are nevoie de o vehiculare tangibilă, ci se transformă imaterial."

Astfel încât, „proiectul de a-mi lua doctoratul la Goettingen n-a fost realizat. Însă, mai târziu, în 1936, am avut onoarea de a fi fost primul şi până azi singurul român invitat să conferenţieze la Institutul Matematic din Goettingen, în cadrele ilustrei societăţi matematice locale."

„În toamna anului 1914, încep să cercetez cursurile secţiei de matematice a Facultăţii de Ştiinţe din Bucureşti. (…) Între 1917 şi 1927 mă îndeletnicesc mai ales cu literatura. Am totuşi timp între 1917-1920 să termin redactarea unor prime lucrări de matematice şi să trec la Bucureşti licenţa în matematice (octombrie 1920). Între 1921 şi 1924 întreprind o călătorie de studii în Germania." Cum a fost această călătorie a lui Barbilian, am redat mai sus spusele sale. Pe mai puţin de o pagină, urmează date despre activitatea sa de profesor, încheind cu precizarea: „Din 1938, membru al Societăţii Deutsche Mathematissche Vereinigung". [Această *Notă asupra lucrărilor ştiinţifice* o prezintă Barbilian în 1940, în revista *Bucovina*.]

Se întoarce în ţară în martie 1924 şi intră în învăţământul secundar. Şi, ne spune: „Hotărât să fac din cariera didactică numai un mijloc de existenţă şi să mă devotez activităţii literare". Dar, în 1926 este chemat de Gheorghe Ţiţeica, care-i propune să-şi facă doctoratul în Bucureşti şi îi oferă locul de asistent pe lângă catedra de Geometrie analitică. Ţiţeica acceptă tema propusă de Barbilian; în 1928 începe tipărirea tezei, iar în 1929 o susţine.

„Între 1927 şi 1932 legăturile ştiinţifice cu Gh. Ţiţeica sunt destul de strânse şi îndur în acest timp ascendentul netăgăduitei sale personalităţi. Astfel îmi însuşesc idealul său matematic… Aşadar, fixez 1933 ca dată a unei mai complete aclimatizări matematice, a apariţiei unei conştienţe mai clare a limitelor proprii. Ea urmează lichidării din 1930 a trecutului meu literar (1919-1930). Această regăsire de mine însumi o datorez cufundării în opera lui Gauss, Riemann şi Klein."

Barbilian despre *umanismul modern:* „În ceea ce mă priveşte, resimt ca o umilinţă neştiinţa mea de elineşte… Ceva mai mult, sunt gata s-o recunosc public, cu o singură condiţie. Umaniştii clasici să declare şi ei imediat, că resimt o umilinţă egală şi vinovată. Necunoaşterea *Elementelor* lui Euclid, *Stoicelor* lui Apollonius din Perga, *Colecţiilor Matematice* ale lui Pappus. Dar umaniştii clasici nu vor să ştie de aşa ceva."

„Ce distinge umanismul matematic de umanismul clasic? În două vorbe: o anume modestie de spirit şi supunerea la obiect. O formaţiune matematică, chiar dacă se valorifică literar, aduce un anume respect pentru condiţiile create în afară de noi, pentru colaborarea cu materialul dat. (…) Deci: veracitate, modestie a spiritului, supunere la obiect, iată caracteristicile unei formaţiuni matematice. (…) De aceea ne putem considera cu drept cuvânt umaniştii cei noi, umaniştii moderni; nu opuşi, dar, sigur, distincţi de umaniştii clasici."

Considerându-se un reprezentant al programului de la Erlangen, care „continuă adâncirea fiecărei teorii în parte, fără să piardă din vedere omogeneitatea şi unitatea întregului", Barbilian face următoarele aprecieri: „Astfel, cercetarea matematică majoră primeşte o organizare şi orientare învecinate cu aceea a funcţiunii poetice, care, apropiind prin metaforă elementele disjuncte, desfăşoară structura identică a universului sensibil."

Din interviurile publicate în cartea lui R. Vulpescu, mă opresc la cel pe care Barbilian îl acordă lui I. Valerian, în care matematicianul-poet mai vorbeşte despre sine: „Mă stimez mai mult ca practicant al matematicilor şi prea puţin ca poet, şi numai atât cât poezia aminteşte de geometrie… Există undeva, în domeniul înalt al geometriei, un loc luminos unde se întâlneşte cu poezia." Aici ne spune şi că „Numele de Ion Barbu nu este un pseudonim întâmplător. Aşa l-a chemat pe bunicul meu, maistru zidar şi mahalagiu bucureştean din *Omul de piatră.* Lui îi datoresc atmosfera balcanică din ultimele mele poezii. I-am luat numele, deci eram dator să las ca glasul lui să se facă auzit…"

Am scris această pagină, în care cele mai multe cuvinte sunt ale lui Dan Barbilian despre el însuşi, drept recunoştinţă şi omagiu adus unui mare savant şi poet, profesorului care, la orele sale de curs, ne-a dezvăluit *noul umanism*.

Poezie fără frontiere

Traducere de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Gibraltar nu Gibraltar

Janée J. Baugher (SUA)

Deasupra foişorului de pe creastă,
în care mi te închipui dormind,
luna crescândă străluceşte.

Soarele aruncă raze în vermillon
şi nimeni dintre noi n-ar fi avut dreptate
de-ar ar fi pretins că urcă sau coboară.

Spre înalturi, pe vecie, cele două
sfere şi nordul geografic. Noi
vedem distorsionat, ce mintea ne arată.

Verdele înseamnă viaţă, deci,
ce văd şi ce privesc e doar o seamă
de trunchiuri răsucite de pini.

Tu, lot dintr-un ogor, văzduh alb, lac albastru
în care zgârie-norii se oglindesc,
cei în care noi doi, nedespărţiţi, am vieţuit cândva.

Să mă caţăr pe munte,
să ies la soare, sau să alunec
în apă ispitindu-te înapoi?

Dibaciul lac reflectă un lucru al cărui chip
are mai multă noimă
decât lucrul în sine. Cine sunt eu acum?

Progres tehnologic

Thór Stefánsson (Islanda)

Când tehnica se va înstăpâni
peste interacţiunile umane,
nu numai înlesnind,
ci înlocuindu-le cu totul,

Când nu vom şti cum să comunicăm
decât pe celular sau prin calculator
şi orice fel de intimitate omenească
va juca doar un rol secund,

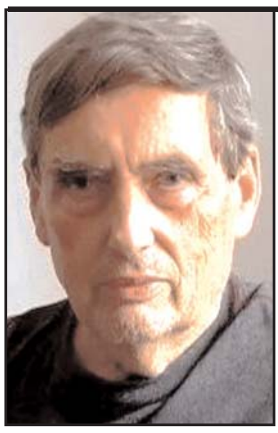
Când pruncii nu vor şti cum să se joace împreună,
ci fiecare pe cont propriu, în lumea electronică,
iar mamele la sân nu vor mai alăpta
decât cu ochii aţintiţi pe vreun ecran,

Când nu vom mai întrezări
o altă şansă de a perpetua
rasa umană decât prin fertilizare in vitro,

atunci vom fi pierduţi.

Istoria de lângă noi

Originea românilor (XXV)

Religii ale spaţiului românesc

Dan D. FARCAŞ

În toate timpurile, coeziunea marilor grupuri umane a fost asigurată, înainte de toate, pe lângă limba vorbită, de credinţele comune privind relaţia cu o „Putere de dincolo" care intervenea uneori în mersul treburilor pământeşti. Prin urmare, la toate popoarele, pe lângă ocupaţie menţionată mai sus, o poziţie specială o avea *preoţimea,* începând cu şamanii şi vindecătorii preistorici, până la ierarhiile bisericilor oficiale de azi. Mai mulţi conducători de regate ori imperii au înţeles că uniformizarea credinţelor pe teritoriul ocupat şi punerea demnităţii lor, oficial, sub semnul acestei credinţe erau premise obligatorii pentru o stăpânire în bună rânduială, chiar mai importantă decât uniformizarea limbilor vorbite.

Strămoşii noştri îndepărtaţi, care ţineau de ceea ce Marija Gimbutas a numit „Vechea Europă", se închinau, ca mai toate civilizaţiile agricole, în primul rând, la zeiţa supremă Mama Pământ (poate Mama *Glia* sau *Gaia,* ca în greaca veche, poate *Ana,* aşa cum crede Leonardo Tonitza, în *Evenimentul istoric,* nr. 56/2022) şi la un zeu-taur al fecundităţii. Credinţa lor a fost dislocată la venirea indo-europenilor, care, ca toate popoarele stepei, se închinau în primul rând la zeităţi masculine, cereşti.

Dacă geto-dacii au avut un sâmbure din ceea ce azi numim „conştiinţă naţională" acesta a fost în bună măsură de natură religioasă. Sarmizegetusa Regia nu a fost, cum se crede îndeobşte, capitala regatului dac, decât într-un sens foarte larg. Ea a fost, în primul rând, sanctuarul cel mai important al dacilor. Pe platforma sacră de aici există şase sau şapte temple. Ele aparţineau, evident, unor zei diferiţi, argument că dacii erau politeişti. O pluralitate de temple există şi în alte aşezări ale dacilor, de pildă, în reşedinţa regală Costeşti, aflată la circa 8 kilometri mai spre vest, integrată în sistemul defensiv al Sarmizegetusei.

După majoritatea autorilor, zeul suprem al geto-dacilor ar fi fost *Zalmoxis* (numit şi *Zamolxis*), un zeu htonian (subpământean), care dispare în adâncuri, ca să reapară mai apoi. El este stăpânul (şi al?) tărâmului de dincolo, al morţilor şi al viilor. Iar conform relatării lui Herodot, geţii credeau în nemurirea sufletului şi considerau moartea ca o simplă schimbare de ţară. De altfel, numele Zamolxis trimite la o presupusă rădăcină indo-europeană (cu sensul de „pământ", care a dat *zemlea* în limbi slave). Numele a mai fost comparat şi cu cel al unei divinităţi lituaniene masculine a pământului cu numele de *Zemeluks, Zamoluksei, Zameluks* sau *Ziameluks*. Ne mai amintim că, pentru Iordanes, Zalmoxis a fost un rege mitic al goţilor.

După alţi autori, zeul suprem al dacilor a fost *Gebeleizis,* zeul furtunii, al fulgerului, al tunetului şi al ploii, echivalentul zeilor supremi (Zeus, Jupiter etc.) din alte panteoane europene. El era reprezentat ca un bărbat chipeş, uneori cu barbă, şi e posibil să fi fost înrudit, sau chiar acelaşi, cu zeul trac *Zibelthiurdos*. Alte surse antice afirmau că Gebeleizis ar fi fost echivalat cu Zalmoxis ca fiind acelaşi zeu.

Un alt zeu important, menţionat în scrierile antice despre geto-daci, era *Derzelas* sau *Darzalas*, tot un zeu subpământean, dar şi de sănătate şi vitalitate. În timpul vieţii înaltului preot al lui Burebista, *Deceneu* (devenit apoi rege), Derzelas ar fi fost principalul zeu dac, încercându-se identificarea lui cu Zalmoxis. Dar, în mod sigur, dincolo de acest sincretism încurcat, existau şi multe alte zeităţi, unele de interes local, numele cărora nu ne-au mai parvenit.

O zeiţă de prim rang a panteonului geto-dac era *Bendis*, zeiţa Lunii şi a vânătorii, a pădurilor şi a farmecelor, dar şi zeiţa dragostei şi a maternităţii. După cum menţionează Herodot, tracii au împrumutat zeiţa Bendis de la daci, ajungând apoi ca ea să fie obiect de cult şi în Atena. Între zeităţile dacilor, mai este menţionată şi *Kotys* (*Cottyo*) o zeiţă-mamă, personificare a fertilităţii, identificată uneori cu Bendis.

Când romanii au cucerit Dacia, ei nu s-au mulţumit doar să distrugă toate templele de la Sarmizegetusa, dar au şi construit (din pietrele scoase din clădirile demolate) un castru în faţa fostului sanctuar, cu rolul expres de a împiedica localnicii să se mai întoarcă în acest loc sacru şi să uite astfel de apartenenţa lor la religia care îi unea. Un pretext ar fi fost că – prin obiceiul de a trimite un sol la zei, aruncându-l în suliţe cu vârful în sus – geto-dacii ar practica sacrificii umane, ceea ce în Imperiul Roman era interzis.

Ca efect al distrugerii sanctuarelor, după un timp, aşa cum atestă dovezile ajunse până în zilele noastre, localnicii au adoptat zeii cuceritorilor, ca şi alte noi credinţe. Pe lângă panteonul roman clasic, în zonă câştigă în popularitate cultul lui *Mithra*, zeul solar iranian „al invincibilităţii", ca şi cel al unui misterios *Cavaler Trac* (sunt cunoscute pe teritoriul românesc circa 200 de monumente închinate acestuia). El a fost identificat uneori cu un zeu local numit *Heron* sau cu zeul trac *Sabazios*, dar şi cu zeul *Derzelas*, reprezentat călare.

De o importanţă majoră în formarea poporului român a fost desigur apariţia creştinismului. Conform tradiţiei, religia a ajuns aici mai întâi (deşi cel mult în Dobrogea), prin activitatea misionară a Apostolului Andrei în secolul I AD. Un rol însemnat în răspândirea acestei religii l-au avut, după ocuparea Daciei, coloniştii, soldaţii, negustorii sau sclavii creştini stabiliţi aici. Aceştia trăiau, la fel ca în restul Imperiului Roman, cu precădere în oraşe. Dovadă stă şi cuvântul „păgân" provenit din latinul *paganus*, care însemna, la origine, „sătean". După retragerea romană, odată cu orăşenii, armata şi administraţia romană, pleacă din Dacia şi majoritatea creştinilor. Focare creştine puteau rămâne, dar numai izolat.

Stăpânii migratori vremelnici ai spaţiului românesc, care s-au perindat după retragerea aureliană, n-au avut niciun interes să sprijine creştinismul. Hunii sau avarii erau animişti, germanii politeişti. Oricâtă patimă s-a investit în ea, nici ipoteza după care dacii ar fi fost monoteişti dintru început, deci că populaţia ar fi fost avidă de creştinism, nu stă în picioare.

În secolul IV, goţii, aflaţi pe teritoriul actualei Românii, i-au martirizat iniţial pe propovăduitorii creştinismului. E drept, apoi s-au creştinat treptat, mai ales sub influenţa episcopului Ulfila (sau Wulfila), un adept al doctrinei arianismului. Pentru a traduce scrierile sfinte în limba goţilor, în anul 369, Ulfila a creat alfabetul gotic. Unele surse spun că el s-ar fi bazat pe un ipotetic alfabet al geţilor, variantă nesusţinută, din păcate, de niciun fel de dovezi materiale şi cauzată probabil de aceeaşi confuzie geţi-goţi. Ceea ce se prezintă uneori drept alfabet getic sunt de fapt rune gotice, o scriere atestată începând din secolul II AD şi larg răspândită mai ales în Scandinavia, derivată mai mult ca sigur din alfabetul latin. Un exemplu de text runic este şi inscripţia de pe colanul din tezaurul de la Pietroasa, *gutani ovi hailag*, unde primul cuvânt, în limba goţilor, are sensul de „al goţilor", iar ultimul pe cel de „sacru", cuvântul din mijloc rămânând controversat.

O convertire creştină cât de cât notabilă, în nordul Dunării, s-a produs abia între anii 350 şi 450, prin activitatea unor misionari de limbă latină, între care cel mai important a fost Niceta. Drept rezultat al ocupaţiei romane, dar şi al unor acţiuni de creştinare ulterioară, termenii de bază, folosiţi şi azi de credincioşii din ţara noastră, provin din latină, între care: „creştin" (din *christianus*), „biserică" (din *basilica*), „a boteza" (*baptizare*), „rugăciune" (*rogationem*), „a cumineca" (*communicare*), „închinare" (*inclinare*) „crăciun" (probabil din *creationem*), „paşte" (din *paschae*), „cruce" (*crux*) etc.

Creştinismul local a rămas totuşi, mult timp, o religie sincretică, în condiţiile în care nu există mărturii ale unei biserici organizate. Acest sincretism a fost probabil chiar încurajat la începuturi, pentru a uşura trecerea la creştinism. De pildă, dacă tradiţia mithraistă spunea că zeul solar Mithra s-a născut (la fel ca şi alţi zei solari dinaintea lui) pe 25 decembrie (socotit solstiţiul de iarnă), această dată a fost adoptată şi drept zi de naştere a lui Iisus. Virtuţile Cavalerului Trac au trecut asupra Sfântului Gheorghe, însuşirile Venerei asupra Sfintei Vineri, calităţile, foarte importante pentru popor, ale lui Gebeleisis au trecut (poate prin Jupiter) asupra Sfântului Ilie ş.a.m.d. Toţi aceşti zei antici, înveşmântaţi în sfinţi ortodocşi, au rămas astfel extrem de importanţi în conştiinţa populară de la noi.

Vasile Pârvan demonstrează că *Sancta Diana,* atestată la Sarmizegetusa romană (continuând probabil cultul zeiţei Bendis), a devenit *Sân-ziana,* aşa cum „dies" a devenit „zi", ori cum *dianatici* (cei posedaţi de Diana) a dat în limba română cuvântul *zănatici.* În mitologia românească folclorică, Iana Sânziana este sora Soarelui (la fel ca pentru cuplul Diana-Apollo din mitologia greco-romană). În calendarul popular, în ziua de 24 iunie (socotit solstiţiul de vară, venerat în străvechile culte solare) se celebrează Noaptea de Sânziene (sau Drăgaica). E posibil ca această dată să fi fost adoptată de cultul creştin ca ziua Naşterii Sfântului Ioan Botezătorul doar pentru a o îndepărta pe Diana. O seamă de alte tradiţii din vechile credinţe au fost convertite în acelaşi fel, sau au rămas tolerate de biserica creştină.

Împlinirea procesului de trecere la creştinism a tuturor locuitorilor de pe actualul teritoriu al României s-a realizat abia după anul 864. Atunci, ţarul Boris, cu sprijinul lui Chiril, Metodiu şi al urmaşilor lor, au înfăptuit creştinarea, în rit ortodox slavon, a ţaratului bulgar, care cuprindea şi teritoriul aparţinând azi ţării noastre. Cu această ocazie, s-a realizat şi organizarea clerului şi a ritualurilor, desigur în limba slavonă. Aşa se face că, în timp ce termenii de bază ai creştinismului i-am moştenit din latină, în schimb toţi ceilalţi, folosiţi de biserica noastră ortodoxă, mai ales cei ţinând de ierarhii, liturghie, ori de practica religioasă, au origine slavonă (la care s-au adăugat ulterior şi termeni greceşti). Este semnificativ că arheologii n-au găsit, la nord de Dunăre, decât cu totul excepţional, urme de biserici, ori urme ale unor ritualuri funerare creştine anterioare sfârşitului secolului IX. Iar urmele de creştinism care apar aici după această dată vădesc o influenţă clară slavonă, venită mai ales dinspre Bulgaria.

O istorie diferită a avut, desigur, Dobrogea, unde autoritatea imperiului roman s-a menţinut mai mult. Dar chiar şi aici, mărturiile creştinismului (de pildă, martirii unor persecuţii) apar abia la sfârşitul secolului III şi la începutul secolului IV. După edictul lui Constantin cel Mare din 313, la Tomis se va organiza o episcopie şi apoi o arhiepiscopie. În curând, în zonă s-a dezvoltat şi spiritul monahal. La sfârşitul secolului VI, în Dobrogea (în sens larg) erau 14 episcopii. Au fost creştinaţi, în această perioadă, şi dacii romanizaţi din celelalte zone aflate în sudul Dunării.

Invazia slavilor, din jurul anului 600, a distrus oraşele, inclusiv toate bisericile creştine, a dezorganizat clerul şi a desfiinţat sau a obligat la strămutare episcopiile. Biserica creştină va fi restabilită aici abia peste două secole şi jumătate, dar ea nu va mai folosi limba latină ori greacă, ci slavona.

După anul 1000 au existat numeroase încercări pentru a-i converti pe români la ritul latin catolic. Fără succes. Tradiţia a prevalat, iar bisericile românilor vor păstra ortodoxia (şi scrierea) slavonă, rămânând subordonate patriarhiilor bulgăreşti şi apoi celor sârbeşti din Ohrid şi Ipek, până în secolul al XV-lea, respectiv patriarhiei din Constantinopol, până la realizarea autocefaliei, în 1864. Iar primele cuvinte româneşti la slujba bisericească se vor auzi, timid, abia în secolul XVII.

(Va urma.)

Dialoguri esenţiale

De vorbă cu Cătălin Mamali despre Teoria Inteligenţelor Multiple

Bogdan GHIURCO

Bogdan Ghiurco: *Iată că* Perspective ale minţii. Teoria inteligenţelor multiple *apare pentru prima dată în România la aproape 40 de ani de la publicarea în SUA (1983). De ce este cartea încă relevantă? Ce a pierdut publicul român în acest interval în care a avut un acces limitat la teoria lui Gardner?*

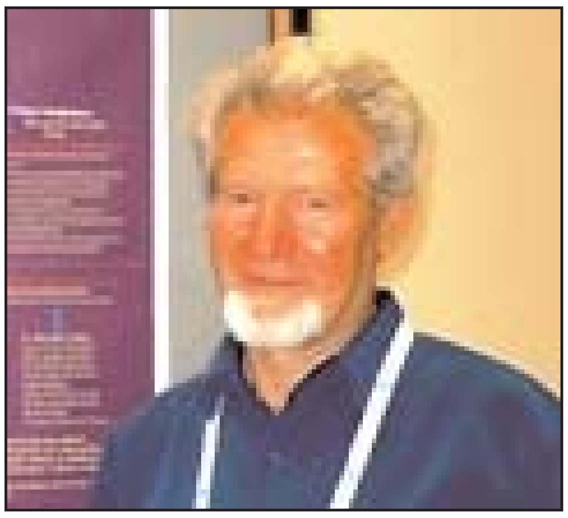
Cătălin Mamali: *Teoria Inteligenţelor Multiple* (TIM) elaborată de Howard Gardner este o contribuţie crucială pentru ştiinţele cognitive, pentru psihologie, educaţie şi alte domenii conexe, contribuţie cu consecinţe benefice la nivel macro-cultural. Este meritul remarcabil al Editurii Curtea Veche de a publica în acest an, 2022, două lucrări fundamentale care au dus la o schimbare paradigmatică în înţelegerea (teoria asupra) capacităţilor mintale şi practica prin care tipurile de inteligenţe umane sunt observate, folosite şi dezvoltate: *Inteligenţele Multiple. Noi Perspective* (*Multiple Intelligences. Theory in Practice,* 1993/2006) precum şi cartea *Perspective ale Minţii. Teoria Inteligenţelor Multiple* (*Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences)*, iniţial publicată în 1983 de Basic Books şi amendată, dezvoltată de Howard Gardner în ediţiile din 2004 şi 2011 pe baza cercetărilor sale, a criticilor asimilate şi a interacţiunii sale intense cu alte minţi creatoare. Nucleul acestor volume, care relevă evoluţia TIM, este constituit de cartea *Frames of Mind* (1983). Cartea nucleu, precum şi volumele şi articolele de specialitate publicate ulterior sunt relevante prin influenţa epistemică, pedagogică (educaţională) şi culturală. Evident, TIM are un caracter transdisciplinar. Pot specula că în contextul dinamic al ştiinţelor neurocognitive şi al Inteligenţei Artificiale, relevanţa TIM, deci a volumelor publicate, va creşte.

Editura Sigma, după cum vă este cunoscut, a spart gheaţa şi a publicat mai multe volume de Howard Gardner. De exemplu *Inteligenţe multiple. Noi orizonturi* (traducere a ediţiei din 2006), carte publicată la Sigma în mai multe ediţii (2015, 2019) şi, mai recent, cartea *Mintea Sintetizatoare* (*A Synthesizing Mind*).

Din perspectivă cognitivă (de specialitate şi generală), dar şi culturală, publicarea celor două volume de H. Gardner la Editura Curtea Veche este un motiv de optimism asociat cu sentimentele mele de gratitudine pentru această realizare editorială. De altfel, Editura Curtea Veche a publicat multe lucrări de valoare de care am avut şansa să fiu apropiat. De exemplu, excelenta lucrare *Connected. Puterea surprinzătoare a reţelelor sociale şi felul în care ne modelează viaţa* de Nicholas Christakis & James Fowler. Întrebarea „Ce a pierdut publicul român…?" este foarte importantă. Întrebarea, probabil, este generată de înţelegerea trăită a climatului cultural (inclusiv ştiinţific) autohton. Empatizez cu dvs. – mai ales că în anii '70, '80 am realizat o cercetare asupra cercetătorilor ştiinţifici (nepublicată aici) precum şi peste 80 de interviuri de adâncime cu intelectuali din domenii variate (copiile interviurilor, dincolo de cele existente la fiecare participant sau familia acestuia, mai există la diverşi funcţionari culturali). Răspunsul este la cititori. La fiecare cititor – în funcţie de experienţă, abilităţi şi caracter. Sunt optimist, pierderile, cele ce vor fi identificate de fiecare pot reprezenta şi un potenţial de dezvoltare. Există mari resurse umane care pot să răspundă la întrebarea dvs. Problema societală este de a limita irosirea lor. Mi se pare că politicienii sunt foarte risipitori tocmai cu aceste resurse umane. Costurile sunt incalculabile. Sper că volumele recent publicate să stimuleze procese de recuperare inventivă.

Mai este necesar să considerăm, printre alte cauze, faptul că idei novatoare, care reconfigurează domenii mai largi sau mai restrânse ale curiozităţii şi creativităţii, nu sunt acceptate imediat. Un exemplu simplu: prin 2004 a fost publicată o carte fundamentală pentru înţelegerea caracterului, *Character strengths and virtues. A handbook and classification* de Peterson & Seligman. Cu toate că în SUA studenţii şi mentorii lor sunt răsfăţaţi de o mare varietate de texte (*textbooks*) din care pot alege textele de psihologie, deşi excelente, au omis conceptul de caracter. Nici la 10 ani după publicarea volumului amintit, acest concept nu a fost preluat de noile ediţii ale manualelor universitare de psihologie.

B.G.: *Deşi mulţi nu au citit cărţile lui Gardner şi nici nu bănuiesc măcar de unde provine teoria inteligenţelor multiple, terminologia a început să circule chiar şi la noi şi este folosită uneori după ureche. Auzim astfel pe câte unii care spun, de exemplu, „copilul meu are o inteligenţă matematică/ lingvistică bine dezvoltată". Care sunt, în opinia dumneavoastră, diferenţele între concepţia populară şi esenţa teoriei? Altfel spus, care sunt dovezile care dau greutate ştiinţifică acestei teorii aparent intuitive?*

C.M.: Faptul că la nivelul cunoaşterii comune există presupuneri, observaţii care înclină spre recunoaşterea unor forme variate de inteligenţă, identificate uneori ca „talente", este justificabil. Dar în niciun caz reprezentările simpliste asupra tipurilor de inteligenţă care sunt generate impresionist sau doar pe baze anecdotice superficial explorate nu ajută. Gardner s-a exprimat deseori în mod critic asupra unor asemenea interpretări fanteziste ale TIM. Dovezile aduse de Gardner sunt generate de observaţii metodice, cercetări experimentale neurocognitive, studii empirice pe variate categorii de participanţi, studii asupra unor cazuri clinice, explorări complexe ale unor creatori exemplari din diferite domenii pe baze biografice şi istorice şi, nu în ultimul rând, pe baza unor criterii culturale. Argumentele sunt de natură biologică, neuro-cognitivă, clinică, empirică (nu doar experimentală) şi culturală. Printre tipurile exemplare pentru diferitele tipuri de inteligenţe amintesc doar trei, examinate de Gardner în diferite etape ale dezvoltării TIM: Darwin pentru inteligenţa naturalistă (un tip de inteligenţă identificat de Gardner mai târziu, cu ajutorul criticii unui eminent specialist în domeniul evoluţiei, Ernst Mayr), Einstein pentru inteligenţa logico-matematică, Gandhi pentru inteligenţa interpersonală. Fiecare dintre aceste personalităţi creatoare a excelat într-un anumit tip de inteligenţă, dar este caracterizată de performanţe excelente specifice şi altor tipuri de inteligenţe. De exemplu Darwin, Einstein şi Gandhi excelează în inteligenţa lingvistică.

Gardner a generat întrebări fundamentale asupra capacităţilor intelectuale şi a ajuns prin cercetări complexe şi riguroase, prin imaginaţie ştiinţifică, printr-o vastă erudiţie, la o teorie revoluţionară pentru ştiinţele cognitive. Concepţia sa este dublată de o valoroasă componentă practică.

B.G.: *Gardner susţine în* Inteligenţele multiple. Noi perspective *că „Gradul de dezvoltare a inteligenţelor este un produs al potenţialului biologic sau genetic, al accentului pe care o cultură îl pune pe o anumită activitate, al calităţii educaţiei şi al motivaţiei individului" (p. 237). Credeţi că mediul educaţional şi cultural românesc favorizează dezvoltarea unui tip de inteligenţă? Care ar fi acesta?*

C.M.: Întrebarea este deosebit de importantă şi dificilă. Un răspuns valid va putea fi oferit de investigarea empirică a problemei. În timp (perioade relativ mari), mediul cultural românesc a stimulat dezvoltarea mai multor tipuri de inteligenţe care sunt identificate de TIM. Foarte probabil, inteligenţa muzicală este un astfel de tip. Desigur, ne vom gândi la George Enescu. Totodată, dincolo de individualitatea creatoare, este evident că această inteligenţă este exemplificată de o mare suită de compozitori, muzicieni excepţionali precum Pascal Bentoiu, Mihai Brediceanu, Ştefan Niculescu, Tiberiu Olah, Aurel Stroe, Anatol Vieru, listă, evident, lacunară. Mai toţi au excelat şi în alte tipuri de inteligenţă. Cred că inteligenţa muzicală s-a dezvoltat pe fondul deosebit de fertil al unei bogate tradiţii (inclusiv inteligenţe) muzicale populare dăruită de creatorii anonimi. De altfel, compozitori excelenţi formaţi în alte culturi, precum Béla Bartók, au recunoscut practic, dar şi retoric, muzica populară ca o generoasă sursă de inspiraţie. Este necesar un studiu sistematic al modului în care creaţii muzicale folclorice româneşti sunt integrate, folosite, dezvoltate de autori individuali de pe diverse meridiane. Nu ştiu dacă o analiză de specialitate a destinului mondial al *doinei,* prin variate utilizări, a fost realizată. Dacă nu, atunci este de dorit. Consider că un caz paradigmatic al inteligenţei muzicale combinate cu cea lingvistică ne este oferit de Tudor Gheorghe.

Mediul educaţional românesc a cultivat inteligenţa logico-matematică. Nu este o întâmplare că o şcoală de matematică care cuprinde individualităţi creatoare precum (din nou o exemplificare parţială) T. Lalescu, Gr.C. Moisil, S. Marcus, S. Guiaşu, A. Bagdazar... a generat o inteligenţă logico-matematică precum cea a lui Ciprian Foiaş.

Un alt caz de şcoală de mare succes este reprezentat de inteligenţa fizico-chinestezică a gimnastelor. Nadia Comăneci, antrenorii ei Bela şi Marta Karoly, precum şi gimnastele şi antrenorii care au urmat sunt dovezi ale puterii unei şcoli de a cultiva inteligenţe. Din nefericire, exemplele Năstase şi Ţiriac, în tenisul masculin, nu au fost exploatate eficient.

Atunci când societatea s-a aflat în mare suferinţă (perioada comunistă) iar gândirea liberă şi creativitatea erau reprimate, s-au născut grupuri, cercuri, cenacluri, laboratoare de tip informal care au stimulat diferite tipuri de inteligenţe. Printre cei care au avut această idee sunt A. Rosetti (lingvistică), Gr. Moisil (logică matematică şi aplicaţii), M. Maliţa (teoria sistemelor), M. Şora (filosofie), de exemplu. Desigur, mai este şi cercul de la Păltiniş, „arca lui Noica", construită în apropierea meleagurilor nemărginitului Blaga care a folosit metaforic „Arca lui Noe" pentru a ajuta supravieţuirea – fizică, culturală, morală – a neamului în vremuri de cumpănă. Acestea sunt doar spicuiri.

Toate tipurile de inteligenţe sunt posibile aici. De exemplu, chiar în perioada de represiune comunistă, inteligenţe lingvistice (poetice) de excepţie şi-au croit drumul. Creatori de valoare universală precum Marin Sorescu şi Nichita Stănescu sunt printre aceste dovezi.

Consider că neglijarea, ocolirea, blocarea prin forme variate, uneori foarte subtile, ale diferitelor tipuri de inteligenţe, fie din trecut, fie contemporane, constituie un obstacol periculos. Uneori este ignorarea. Cât se cunoaşte aici arta lui Ghenie?

B.G.: Inteligenţele multiple. Noi perspective *analizează care au fost efectele practice ale teoriei inteligenţelor multiple la mai bine de douăzeci de ani de la formularea teoriei în* Perspective ale minţii. *Spre exemplu, au fost înfiinţate şcoli bazate pe această teorie şi, conform lui Gardner (*Inteligenţele multiple, *pp. 235–236), rezultatele au fost foarte încurajatoare. În contextul actual al dezbaterilor proiectelor de lege ale educaţiei, care sunt aspectele practice ale teoriei care nu ar trebui să lipsească din aceste legi? Spre exemplu, Gardner este entuziasmat de rolul muzeelor pentru copii în cultivarea mai multor tipuri de inteligenţe. Inutil de spus că, în proiectele de lege amintite, nu există nicio prevedere legate de muzee.*

C.M. Cunosc doar superficial legea la care vă referiţi şi dezbaterile provocate (inclusiv scrisoarea celor o sută). Deci nu mă pot pronunţa. TIM oferă variate căi de stimulare a dezvoltării tipurilor de inteligenţe. Dvs. aţi amintit muzeele.

→

Dialoguri esenţiale

Îndrăznesc să fac o sugestie derivată din TIM şi sprijinită de cercetări în domeniul motivaţiei: stimularea motivaţiei intrinseci în procesele educaţionale, de la domeniile teoretice la cele direct practice. Recompensarea informativă a performanţelor, a succesului în învăţarea auto-organizată, a creativităţii şi ideilor cu aplicare practică. Această recompensare devine eficientă atunci când stimulează motivaţia intrinsecă. Instituţional, cred că monitorizarea caracterului drept/nedrept al evaluării elevilor şi studenţilor pentru o promovare (selectare) cât mai obiectivă a valorilor este o condiţie necesară a unui sistem educaţional dedicat binelui comun.

Gardner remarcă un studiu de excepţie pentru sistemul educaţional realizat sub auspiciile Clubului de la Roma coordonat de Aurelio Peccei. Studiul, publicat cu titlul *No Limits to Learning*, îi are ca autori pe J. Botkin (SUA), M. Elmandjra (Maroc), M. Maliţa (România), cu participarea unor echipe din toate cele trei ţări. Întreb dacă în procesul elaborării recentei legi s-a consultat şi această lucrare.

B.G.: *Testele psihometrice de inteligenţă, criticate de Gardner, şi tipul actual de învăţământ, care pune accentul pe dezvoltarea şi evaluarea inteligenţei logico-matematice şi a celei lingvistice, omit o sumedenie de aspecte ale dezvoltării individului. De regulă, ne întrebăm cum pot părinţii, educatorii sau profesorii să dezvolte pentru copiii lor alte tipuri de inteligenţă, cum ar fi cea interpersonală sau spaţială. Dar eu vreau să pun aceeaşi întrebare pentru un adult. Care sunt implicaţiile educaţionale ale teoriei pentru adulţi? Şi ce impact poate avea teoria lui Gardner asupra pieţei muncii şi a metodelor de angajare. Spre exemplu, în* Inteligenţele multiple, *Gardner dedică un capitol locului de muncă, susţinând că managerul sau responsabilul cu resursele umane trebuie să se concentreze pe profilul, nu pe punctajul unui candidat, şi chiar propune un scurt ghid pentru interviul de angajare.*

C.M.: Relaţia dintre teorie, modele ştiinţifice şi practică este influenţată de multe variabile, unele anticipabile, altele imprevizibile. Dincolo de acestea intervin decizii politice, resurse financiare, interese de grup şi factori morali sau, mai exact, „identitatea morală”, după cum conceptualizează Gardner. Potenţialul uman are un rol esenţial în contextul TIM. Indiferent de vârstă, dar prin forme adecvate, acesta trebuie respectat, stimulat şi dezvoltat.

B.G.: *Gardner a scris mult şi despre creativitate. Care este legătura între inteligenţă (inteligenţe) şi creativitate?*

C.M.: Toate tipurile de inteligenţe care sunt obiectivate în răspunsuri, soluţii (abstracte, concrete, vizuale, muzicale...), se disting şi prin noutatea lor, prin caracterul lor inovator, care poate duce chiar la schimbarea domeniului. În mod explicit, TIM – aşa cum apare şi în alte lucrări precum *Creating Minds* – ajută la înţelegerea procesului prin care variatele tipuri de inteligenţe sunt asociate cu creaţii de mare valoare. Un element distinctiv, dincolo de deschiderea faţă de argumentele critice generate de alte minţi creatoare, este cel al capacităţii de auto-evaluare, de auto-interogare a acestor personalităţi capabile să practice eficient îndoiala metodică. Acestor personalităţi le este străină aroganţa epistemică. Darwin a observat, clasificat, conceptualizat, verificat logic şi empiric teoria evoluţiei. Dar Darwin nu a impus în niciun fel un „model” al selecţiei, nu a elaborat un program pentru realizarea selecţiei. Marx, care l-a admirat pe Darwin, a trecut un Rubicon epistemic şi moral atunci când a elaborat, împreună cu Engels, *Manifestul Partidului Comunist.* Marx a considerat că MPC are o aplicabilitate generală, mondială. MCP este o reţetă politică otrăvitoare pentru întreaga omenire. Marx a urât societatea engleză unde a trăit mult timp ca refugiat şi a putut studia. Darwin a iubit toate formele de viaţă. Darwin nu a scris un *Manifest al Selecţiei Naturale*. Un astfel de manifest imaginar este contrar viziunii sale de căutător al adevărului. La rândul său, Gardner, prin modul în care se relaţionează la propria sa teorie, TIM, şi la fapte, prin noi întrebări, căutări şi deschidere spre criticile exprimate de alţi cercetători, este apropiat de Darwin. Nu întâmplător, creatorul TIM a fost numit *Doubting Howard Gardner.*

B.G.: *Care este, în opinia dumneavoastră, cea mai fundamentată critică la adresa teoriei inteligenţelor multiple? Şi care este cea mai pertinentă teorie concurentă?*

C.M.: O critică importantă mi se pare a fi cea emisă de S. Moran. Moran consideră, din perspectiva evoluţionistă, dar şi psiho-genetică, posibilitatea unor „generaţii de inteligenţe”, deci existenţa unui „arbore genealogic al inteligenţelor” care ar determina apariţia lor într-o anumită ordine. Elementul comun Gardner-Moran este cel al perspectivei psiho-genetice, Piagetiene. Teoriile concurente sunt numite chiar de Gardner. Cred că teoria lui Guilford, care identifică 120 de vectori mintali (inclusiv operaţii mintale), considerată de Gardner a fi similară cu TIM, este un puternic competitor, mai ales dacă va integra principiile teoriei constructelor personale (G. Kelly). Teoria triunghiulară a inteligenţei, elaborată de R. Sternberg, cu studii cruciale asupra unor chestiuni perene – dar mult timp refuzate de cercetarea „academică”, precum iubirea şi înţelepciunea, este o altă competitoare majoră recunoscută de Gardner.

B.G. *De-a lungul timpului, au fost propuse noi tipuri de inteligenţe. Inteligenţa emoţională (Daniel Goleman) sau inteligenţa succesului (Robert Sternberg). Chiar şi Gardner a speculat despre posibilitatea existenţei inteligenţei „existenţiale” sau, mai recent, a inteligenţei „pedagogice”. Aveţi o favorită personală pentru cea de a opta inteligenţă?*

C.M.: Consider că inteligenţa emoţională este deja inclusă în tipurile de inteligenţe identificate de TIM ca „intrapersonală” şi „interpersonală”. Inteligenţa existenţială are nu numai un loc clar în TIM, dar şi un mare rol în lumea de azi şi de oricând. De fapt, lumea de azi mi se pare că are un mare deficit la acest capitol. Reprezentanţi ai acestui tip, după înţelegerea mea, sunt Socrate, Confucius, Iisus, Augustin, Franklin, Thoreau, Gandhi, Tutu, Palach... Pentru România, după cunoaşterea mea, creatorul Constantin Brâncuşi, dincolo de excepţionala sa inteligenţă spaţială, este un reprezentant major al inteligenţei existenţiale. Cred că ansamblul de la Târgu Jiu – *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului, Coloana Infinitului* – nu ar fi fost posibil fără inteligenţa existenţială. Ansamblul este o creaţie de valoare universală care inspiră identitatea existenţială a culturii din care s-a născut Brâncuşi.

Întrebarea „Aveţi o favorită personală pentru cea de a opta inteligenţă?” mă face să repet o constatare. Toate tipurile identificate de TIM sunt vitale. Dar, aşa cum arată Gardner, toate aceste computere inteligente care există în mintea umană sunt interactive. Mintea sintetizatoare, ideea avansată de Gardner, este expresia acestei interdependenţe.

Un tip de inteligenţă care aparţine tipurilor de inteligenţe numite de TIM ca „intrapersonală” şi „interpersonală” pe care l-am identificat în unele studii este inteligenţa motivaţională. Pe scurt, inteligenţa motivaţională este abilitatea de a citi (identifica) motivele altora şi ale propriului comportament, completată de capacitatea menţinerii unui echilibru între motivele intrinseci şi cele extrinseci care facilitează co-dezvoltarea. Această capacitate mi se pare a fi rudă bună cu tendinţa de auto-susţinere (Emerson, Thoreau), care este azi în mare suferinţă în mai toată lumea.

Din nou, gratitudine Editurii Curtea Veche pentru publicarea acestor două cărţi ale lui H. Gardner. Am observat calitatea deosebită a notelor de traducător. Amendarea unor erori bibliografice precum cea referitoare la citatul care-l indică pe Sf. Augustin ca autor în loc de Toma d'Aquino este doar un exemplu.

(30 august 2022)

Semn(al) de carte

Asociaţia Scriitorilor din Judeţul Sălaj, *27 de scriitori sălăjeni – antologie*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2023

Carmen Georgeta Ardelean, Simona Ardelean-Samanta, Silvia Bodea Sălăjan, Ioan Vasile Bulgărean, Imelda Chinţa, Maria V. Croitoru, Simone Györfi, Györfi-Deák György, Dina Horvath, Florin Horvath, Mioara Lazăr, Marcel Lucaciu, Flavius Lucăcel, Angela Maxim, Ancuţa Mărieş, Alice Valeria Micu, Augustin Mocanu, Viorel Mureşan, Viorica Mureşan, Ioan Maria Oros, Ileana Petrean-Păuşan, Ion Piţoiu-Dragomir, Teodor Sărăcuţ-Comănescu, Daniel Săuca, Doina Ira-Tăutan, Viorel Gh. Tăutan, Artemiu Vanca. 27 de scriitori. În ordine alfabetică. Membri ai Asociaţiei Scriitorilor din Judeţul Sălaj (AS-SJ). Se prezintă aici (am lăsat fiecare autor să-şi aleagă modalitatea de prezentare), în noua antologie apărută la Editura Caiete Silvane sub egida AS-SJ, şi pentru a fi mai bine cunoscuţi publicului iubitor de literatură din judeţul nostru şi nu numai. Cartea va fi editată şi în format ebook, fiind disponibilă gratuit prin librăria online a Editurii Caiete Silvane (edituracaietesilvane.ro). (Daniel Săuca, editorul volumului, la începutul antologiei)

Cristian Moşneanu, *Regina Maria,* Editura Librex, Bucureşti, 2018, Colecţia Centenarul Marii Uniri

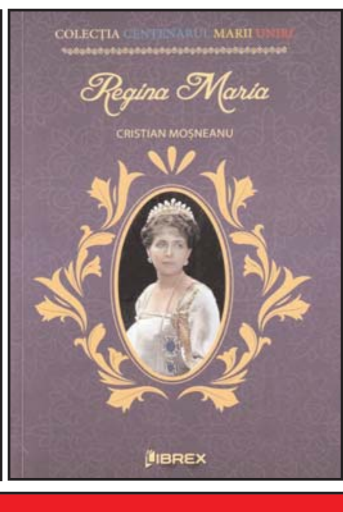
A scrie o carte despre Regina Maria este cea mai mare onoare pe care o poate avea un cercetător şi, totodată, cea mai mare provocare, pentru că are datoria să scrie şi să transmită în mod obiectiv şi corect toate faptele celei mai frumoase regine pe care a avut-o vreodată Europa.

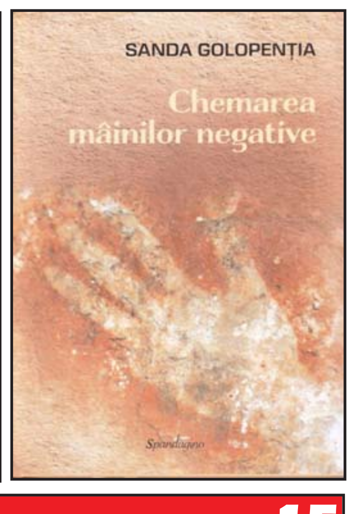
În istoria cunoscută a poporului nostru nu cred că a existat un conducător mai iubit decât regina noastră mamă. Indiferent ce s-a scris, ce se scrie şi ce se va scrie despre ea, niciuna din imaginile zugrăvite în condei despre „mama noastră” nu poate transmite starea de spirit a celor care au avut bucuria să o cunoască. Nimic nu poate înlocui sentimentul pe care oamenii l-au avut în inima lor în momentul întâlnirii cu regina, cea dătătoare de speranţă, linişte şi lumină. (Autorul, în Introducerea la carte)

Sanda Golopenţia, *Chemarea mâinilor negative,* Editura Spandugino, Bucureşti, 2023

Cartea de faţă se ţese în jurul a trei filme – două ale lui Marguerite Duras: *Les mains négatives* şi *Le camion* (*Mâinile negative* şi *Camionul*) şi unul al lui Marcel Carne: *Les Visiteurs du soir* (*Oaspeţi de seară*), pe care le confruntă cu enigmaticele mâini negative care ne întâmpină în peşterile pictate din Franţa şi nordul Spaniei şi, respectiv, cu piesa *L'Impromptu de Versailles* (*Impromptu-ul de la Versailles*) a lui Molière şi cu romanul durasian *Le ravissement de Lol V. Stein* (*Răpirea lui Lol V. Stein*). În primul caz, relaţia dintre film şi semnul preistoric este stabilită de creator, care o proclamă prin titlu. În ultimele două, ea este propusă de interpret. Apropierea dintre filmul *Camionul* şi piesa lui Molière pricinuieşte reflecţii asupra raportului dintre criza existenţială şi impromptu şi asupra modului în care ar putea fi definit impromptu-ul filmic. Alăturarea filmului produs de Carne în anii întunecaţi ai Ocupaţiei şi a istorisirii centrate pe Lol V. Stein, scrise de Duras, este o ipoteză/aventură de lectură. În toate cele trei cazuri, existenţa difuză a creatorului într-un spaţiu cultural infinit extensibil, cu urmările ei posibile, se află în focarul analizei. (Autoarea, pe coperta a patra)

De vorbă cu Alexandra Tănase

Raia ROGAC

Raia ROGAC: *Doamna Alexandra Tănase, mi se pare că vă cunosc de o viaţă, chiar dacă nu suntem apropiate. Eu, în calitate de ziarist de actualităţi, de multe ori trebuia să particip la mai multe manifestări culturale, uneori chiar în aceeaşi zi, manifestări în care se produceau personalităţi de primă mărime, care făceau cinste Neamului, de acasă sau de oriunde, şi de multe ori vă vedeam acolo, alături de soţul Constantin Tănase. Apropo, o coincidenţă fericită de nume şi prenume cu marele actor şi regizor român de o popularitate enormă, fondator de teatru, iar în cazul Constantin Tănase din Chişinău, fondator de ziare, în special* Timpul. *Editorialele lui se bucurau de mare-mare succes, cu nerăbdare erau aşteptate nu numai în R. Moldova, dar în tot arealul românesc. Părerea mea este că a fost un editorialist nepereche.*

Înţelepciunea unui proverb spune că în spatele unui bărbat puternic se află o femeie puternică. Voi aţi fost ambii puternici, puternici în vocaţia de a vă dărui total muncii îndrăgite, puternici în dragoste şi dorinţa de a întemeia o familie, în care urmaşii să se simtă iubiţi şi demni de părinţi. Chiar şi pe patul de spital, în ultimele ore pe pământ, înainte de a trece în veşnicie, Constantin Tănase era preocupat de scrierea editorialului… Aţi editat o carte In memoriam, *în care a fost inclus şi* Ultimul editorial, *devenit titlul lucrării, în care au fost incluse şi alte materiale nepublicate, precum şi o serie de calde amintiri despre cel care ne-a părăsit, din partea celor care l-au cunoscut şi apreciat.*

Alexandra TĂNASE: M-am născut şi am fost educată printre cărţi. Deşi cu părinţi ţărani, în casa părintească erau multe cărţi şi luam mereu de la bibliotecă şi altele, pe care le citeam, uneori cu glas tare. Când mi-am creat propria familie, având un soţ iubitor de carte, am început să ne adunăm, încet-încet, o bibliotecă de familie, pe care o păstrez şi azi cu sfinţenie. În familie ne întreceam în lecturi, deseori dezbăteam cele citite.

R.R.: *În care familie, cea părintească, unde creşteau patru copii pasionaţi de lectură, sau în familia Tănase, unde lecturau toţi, părinţii şi cei trei feciori?*

A.T.: Cartea se bucura de mare cinste şi într-o familie, şi în alta. Gustul lecturii l-am deprins din copilărie. Chiar dacă noi, copiii, aveam şi anumite obligaţii în gospodărie, atunci când părinţii ne vedeau cu cartea în mână, nu ne deranjau.

R.R.: *Conştientizau vorba cronicarului Miron Costin, că „Nu este alta mai frumoasă şi mai de folos zăbavă decât cetitul cărţilor…”*

A.T.: Era frumos, dar să ştiţi că am avut noroc şi în cel de-al doilea caz, când l-am întâlnit pe Constantin Tănase şi ne-am împletit destinele, formând o familie. Viaţa mea alături de acest om erudit a fost plină de evenimente interesante. Când a fondat ziarul *Timpul,* l-am susţinut.

R.R.: *La începutul renaşterii naţionale, când apăruse noul ziar* Flux, *care se bucura de mare popularitate, la timona lui erau Constantin Tănase şi Val Butnaru. Mă gândeam că ambii, fiind ambiţioşi, nu vor rezista să funcţioneze pe acelaşi proiect, şi aşa s-a şi întâmplat. Constantin Tănase a venit apoi cu* Timpul, *iar Val Butnaru a avut mai multe încercări cu* Jurnal de Chişinău, *ca în cele din urmă să rămână cu* Jurnal TV. Flux *a fost preluat de Iurie Roşca, dar nu a rezistat, dezamăgind cititorii...*

A.T.: Nu vom aborda acest subiect. Să revenim la *timpurile noastre.* Constantin Tănase de la început şi-a asumat misiunea editorialistului, eu fiind prima cititoare, citeam din manuscris, eram şi primul critic. De multe ori sugeram titluri pentru materialele deja finisate, mă bucuram că se ţinea cont şi de punctul meu de vedere, cel al primului cititor. Cartea *Ultimul editorial* a fost o ultimă dorinţă a ziaristului Constantin Tănase care, pe patul de suferinţă din spital, într-un caiet de notiţe, a scris că dacă va mai trăi, va scrie o carte nouă şi o va intitula *Ultimul editorial,* dar, din păcate, nu a reuşit. Eu am realizat acest gând al lui şi, în anul 2019, a apărut această carte, cu ultimele materiale nepublicate, inclusiv editorialul, completată cu omagii aduse de personalităţi şi prietenii care l-au cunoscut, astfel fiind comemoraţi cei 70 de ani de la naşterea lui C. Tănase.

R.R.: *Aţi avut şi dumneavoastră o rubrică la* Timpul...

A.T.: Se numea „O tabletă la zi”. Tematica era largă: de la politică, în special despre politicieni, la viaţa social-culturală.

R.R.: *V-a influenţat Constantin Tănase?*

A.T.: Atâta timp cât a scris el, eu nu am îndrăznit să public ceva, căci el era prea bun. Abia mai târziu, când Pavel Păduraru, redactor la *Timpul,* mi-a sugerat să scriu acele tablete din viaţa cotidiană a mai marilor zilei, am acceptat. Era destul o vorbă, un gest al cuiva şi tableta era gata! Rubrica dată avea cititorii ei, chiar admiratori, care îmi telefonau sau îmi scriau mesaje, chiar şi scrisori. De exemplu, de la Bucureşti îmi scria comentarii doamna Ludmila Sfârloagă, mare admiratoare a Basarabiei.

R.R.: *Să revenim la evenimentul comemorativ. A fost o lansare frumoasă, de la care nu puteam să lipsesc, a fost un adevărat florilegiu de amintiri despre editorialistul, multiculturalul, cărturarul, prietenul şi omul de Omenie Constantin Tănase. Am scris despre această manifestare, unde fiecare participant a primit câte un exemplar de carte. Eu mă încumet să-mi exprim gândul că atunci când a decis să fondeze* Timpul, *s-a gândit şi a exercitat practic modelul Eminescu de la* Timpul, *cel din epocă. Editorialele lui C. Tănase erau incitante, la tema zilei, efervescente, aşteptate, comentate, foarte populare. Să vedem în continuare când şi cum drumurile voastre toate s-au întâlnit, după prezicerea cântată a lui Dan Spătaru, mă refer la cuibul de familie Tănase.*

A.T.: Cu studentul Constantin Tănase m-am întâlnit în 1968, la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (UPS), unde am fost colegi la Facultatea de Filologie, tocmai se redeschisese această instituţie pedagogică. Ne-am bucurat mult când am aflat că UPS i-a avut studenţi pe Grigore Vieru, Spiridon Vangheli, Anatol Codru şi alţi scriitori remarcabili. Aveam fiecare câte 19 ani. Am stat în aceeaşi bancă, în ultimul rând al aulei universitare şi, uneori, când nu era prea interesant la ore, citeam cărţi, mai ales poezie. La acea vreme a debutat Grigore Vieru cu poezia pentru maturi, volumul intitulat *Tu.* Era o cărticică de culoare neagră. Acolo, în ultima bancă, am citit împreună poezia, care purta titlul micului volum. Îmi amintesc şi acum versurile: „Venii târziu acasă/ Să văd ce-ai zice tu/ Luai puţin din masă/ Să văd ce-ai zice tu/ ...Să mor aş vrea întâiul/ Să văd ce-ai zice tu...” Poezia ne-a emoţionat foarte mult, până la lacrimi. Din poezie s-a născut iubirea noastră şi a durat 45 de ani, până când moartea nemiloasă mi l-a luat.

Anii tinereţii, ai maturităţii mele ca om, chiar şi ca pedagog, au fost marcaţi de omul de lângă mine: mă ajuta, mă îndruma, mă orienta spre valori, căci era, aşa cred eu, unul din oamenii din spaţiul românesc care a făcut cele mai multe lecturi, a citit toată *Biblia,* cu creionul în mână. Acasă sau la şcoală, dacă-mi apărea vreo întrebare, îl puteam suna la orice oră şi el avea răspunsurile gata. Ţin minte un detaliu când, la telefon, i-am adresat o întrebare care ţinea de *Biblie* şi el mi-a zis: azi îţi mai spun, dar, fii bună, şi fă lecturi... Aşa am făcut, şi azi mai citesc multe cărţi: de la bibliotecă, dar mai şi procur cărţi. În prezent am o bibliotecă bogată, bazele căreia le-am pus împreună cu Constantin Tănase. Deşi aveam multe cărţi, el deseori se ducea la Biblioteca „Transilvania”, aceasta fiind biblioteca noastră de cartier, căci locuiam în sectorul Ciocana al Capitalei. Ultima carte n-a reuşit s-o mai restituie, a fost un volum de poezie de Tudor Arghezi, am restituit-o eu.

Viaţa mea a fost complexă, dar eram fericită, aveam un stâlp în casă, în viaţă. Îmi amintesc că ne-am căsătorit după trei ani de studenţie, eram tineri şi îndrăgostiţi. Am avut o nuntă de vis. După ce am terminat studiile universitare, am activat trei ani în satul Mingir, iar în 1974 am venit la Chişinău. În oraş erau puţine şcoli cu învăţare în „limba moldovenească” de atunci, deci şi ore erau puţine şi foarte greu mi-a fost să-mi găsesc ceva de lucru, după specialitate. Abia în 1987 am început o activitate propriu-zisă, de profesoară de Limba Română, la şcoala ruso-moldovenească nr. 49, iar din 1997 am început să activez la Liceul nr. 2, din sectorul Ciocana, actualmente Liceul Teoretic „Gaudeamus”. Acolo am activat 25 de ani, zi de zi, până am plecat din şcoală (la pensie eram demult), în perioada pandemiei. Din ceea ce îmi amintesc acum, anii de la Liceul „Gaudeamus” au fost cei mai prolifici, plini de proiecte, realizări şi… elevi buni. Repet, am activat în această instituţie 25 de ani. Sunt anii pe care îi ţin minte foarte bine, căci toate planurile mi se realizau şi din ele se năşteau altele…

R.R.: *Pentru toţi absolvenţii instituţiilor superioare erau cei trei ani obligatoriu să muncească conform deciziei unei aşa-numite comisii de stat. Era şi un aspect pozitiv în această obligativitate, măcar pentru scurt timp, copiii din sate se bucurau de profesori adevăraţi…*

A.T.: Venind în capitală, evident că am avut multe greutăţi, dar, subliniez, eram tineri şi fericiţi, căci aveam şi doi fii doriţi: Alexandru şi Constantin.

R.R.: *Le-aţi împrumutat prenumele…*

A.T.: Aveam cea mai frumoasă familie şi eram şi mai fericiţi, mai ales când s-a născut cel de-al treilea fiu, Silviu, în 1985.

R.R.: *Aşa aţi devenit ulterior „soacra cu trei nurori”. Dar până vor creşte băieţii ca să vă aducă nurori în casă sau să le ducă la casele lor, să mai zăbovim un pic la câteva aspecte biografice. Îmi spunea compozitorul Eugen Doga într-un interviu că „chiar şi pe timp de război copilăria tot copilărie rămâne, cu farmecul şi dulceaţa ei”. Cum a fost copilăria dumneavoastră?*

A.T.: Copilăria e ca o păpădie: frumoasă şi fragilă, este minunată, dar vine vântul timpului, o suflă şi nu-i, s-a dus. Am fost o norocoasă, am avut o familie minunată în casa părintească, unde am fost trei surori şi un frate. Părinţii au fost oameni simpli: tăticul era tâmplar, iar mama era infirmieră. Dar munceau mult şi la pământ, căci aveau grădină, vie şi ogoare. Îi ajutam şi noi.

R.R.: *Aţi avut părinţi gospodari adevăraţi şi dornici să-şi vadă odraslele cu studii superioare, ştiu acest lucru şi de la sora dumneavoastră, Nina…*

A.T.: Ceea ce vreau să remarc este un detaliu semnificativ: părinţii ne-au îndrumat spre carte, spre învăţătură şi toţi cei patru copii am studiat la facultăţi, astfel că avem în familie doi medici, o profesoară şi un inginer cu studii superioare. Părinţii ne-au educat corect, ne-au susţinut, ne-au ajutat şi, azi, noi le purtăm cinstea.

R.R.: *Aşa era în majoritatea familiilor cu părinţi care n-au avut noroc să înveţe, de aceea investeau în copii, parcă împlinindu-şi un vis nerealizat, dorindu-le copiilor prin asta o viaţă mai uşoară. Şi proverbele populare stimulau învăţătura. Astăzi accentele s-au schimbat, toţi vor funcţii care să le aducă mulţi bani, dar fără prea multe cunoştinţe profesionale… Îmi amintesc de fostul rector de la Universitatea de Stat din Moldova (USM), Gheorghe Rusnac, care spunea într-un interviu că atunci când a primit scrisoarea după examenele de admitere, a alergat la mamă-sa şi i-a strigat bucuros: mamă, am intrat la Universitatea de Stat! (unică pe atunci), la care dânsa i-a răspuns calm: foarte bine, dragul mamei, măcar tu să mai „stai”, că eu tare am mai „alergat” pe câmpurile colhozului…*

(În imagine, o fotografie a soţilor Tănase, de Ana Gabor, din august 2014.)

→

Podul de reviste

Cartierul Ciocana din Chişinău

A.T.: La fel am procedat şi noi, în cazul copiilor noştri. Fiii mei au studii bune, serioase, deoarece au învăţat în instituţii superioare de învăţământ din Ţară – România. Port în suflet dragoste specială faţă de România, care a dat studii mari fiilor mei. Acum îşi desfăşoară activitatea în mai multe ţări ale lumii.

R.R.: *Mezinul e lângă dumneavoastră...*

A.T.: Lângă mine..., dar nu chiar, fiecare îşi are cuibul său. Cu mezinul şi soţia lui ne vedem des, dar şi cu nepotul, care mă ajută să însuşesc tehnologiile informaţionale.

R.R.: *Cum era primul* Abecedar*, la fel de frumos ca* Albinuţa*? Cine a fost prima învăţătoare, cum v-a marcat?*

A.T.: Îmi amintesc, cam vag, cum am mers în clasa întâia, dar ţin minte că *Abecedarul* era colorat, era o carte mare şi am învăţat încet-încet literele, apoi am prins gustul lecturilor. *Albinuţa* lui Grigore Vieru este o carte genială, care a apărut la început cu litere ruseşti, mai târziu în grafie latină. A fost prima carte de căpătâi a primilor doi fii, care erau aproape de o vârstă, dar am fost nevoită, totuşi, să procur două exemplare, ca ei să nu se certe, căci din ea au învăţat a citi, la început le plăceau mai mult desenele colorate, cu sensuri educative. Iar Silviu a fost mai norocos, căci, în timpul copilăriei lui, *Albinuţa* era de acum în straiul normal, cel românesc. Prima mea învăţătoare era tânără şi cam subiectivă, poate nu m-a acceptat, căci am fost (şi sunt) o fire încă-păţânată. Mai trăia anul trecut în satul meu de baştină, Năpădeni, şi avea 81 de ani. Îi mulţumesc că m-a învăţat o caligrafie extraordinară, care acum nu mai este necesară.

R.R.: *Care a fost prima carte citită? Când aţi cunoscut „crinii latini”? Când aţi intrat prima oară în bibliotecă? Ce sentimente v-au încercat?*

A.T.: Nu ţin minte cu exactitate care a fost prima carte, dar în memoria mea din copilărie a rămas morala şi educaţia pe care mi-au dat-o povestea lui Ion Creangă *Fata babei şi fata moşneagului,* căci nu voiam să fiu niciodată fata babei. Poate din astă cauză m-am străduit să fiu harnică, să muncesc mult, să aduc folos multora din jurul meu. Regret, dar nu întotdeauna am fost apreciată.

R.R.: *Sunt sigură că nu doriţi să fiţi nici un alt personaj crengian – soacra, deşi, în realitate, sunteţi soacră cu trei nurori…*

A.T.: Eu sunt soacra cea bună. Să revenim la firul discuţiei. Limba Română, prin cărţile lecturate, a pătruns în sufletul meu când am dat de o carte magică, *Cartea Familiei*, încă în casa părintească. Era ruptă, îi lipseau câteva pagini, dar era în Limba Română şi asta ne ajungea, căci tăticul ne citea din ea poezii de G. Coşbuc sau fabulele lui Grigore Alexandrescu. Cea cu câinele evreului o mai ţin minte şi acum. *Cartea Familiei* se dădea, pe timpul României Mari, la căsătoria tinerilor, iar părinţii mei s-au căsătorit în 1940.

R.R.: *Doamna Alexandra, eu cred că acum aveţi un prilej de mare bucurie, dublă, în legătură cu Limba Română. Actualul Parlament a corectat ceea ce trebuia de mult, a legiferat dreptul ei, astfel că în art. 13 al Constituţiei R. Moldova nu mai figurează „limba moldovenească”, ci Limba Română. În documentele oficiale, peste tot va trona Limba Română. Acest tron cu adevărat i se cuvine, pentru că am luptat pentru asta. Spuneam dublă bucurie, pentru că meritul cel mai mare este al fiului dumneavoastră Alexandru care, cu zece ani în urmă, în calitate de preşedinte al Curţii Constituţionale a R. Moldova, a declarat că actul definitoriu de independenţă prevalează în faţa art. 13 al Constituţiei. Cu zece ani în urmă trebuia făcut acest lucru: să dăm Cezarului ce este al Cezarului, adică Limbii Române statutul ei adevărat.*

A.T.: Sunt total fericită, e foarte bine când copiii merg mai departe decât părinţii, e o lege a evoluţiei. M-aţi întrebat când am mers prima oară la biblio-tecă… Când am început să citesc bine, am mers mai întâi la biblioteca şcolii, de unde luam cărţile recomandate de bibliotecară, apoi, la dorinţă. Ţin minte prin clasa a VIII-a, de acum citisem toate cărţile din biblioteca şcolară şi am început să citesc cărţi de la biblioteca sătească. În cărţile citite găseam răspuns la toate întrebările, mai ales la cele delicate, cum era iubirea, relaţia dintre bărbat şi femeie, trădarea etc.

R.R.: *Cui purtaţi recunoştinţă pentru ceea ce sunteţi?*

A.T.: Sunt om şi asta contează, iar cele mai bune lucruri le-am învăţat în familie: hărnicia, cinstea, respectul şi dragostea. Părinţii mei au fost primii şi cei mai buni îndrumători ai vieţii mele, căci m-au învăţat răbdarea şi iertarea. Asta m-a ajutat mult. Mama mă vedea la Medicină, după ce sora şi fratele mai mare au învăţat la Medicină, dar eu am vrut altceva, legat de literatură. Am încercat la Facultatea de Jurnalism, dar am ajuns la Facultatea de Filologie a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, având ca model profesorul meu de Limbă Română, Ştefan Nemţeanu, care ne pomenea şi de Limba Română, în ciuda restricţiilor. Era un om deosebit, vorbea în metafore, doar cei care făceau lecturi îl înţelegeau. Eu am fost, într-un fel, favorita lui şi… i-am urmat calea, şi nu regret. Am muncit peste 50 de ani în miezul Limbii Române (am început cu „limba moldovenească”), am citit sute de cărţi cu elevii mei, am scris diverse texte şi am verificat, cred, zeci de mii de lucrări de-ale elevilor mei. Nu oboseam niciodată, căci îmi era drag ceea ce făceam zi de zi.

R.R.: *Ce aţi mai putea adăuga despre oamenii care au avut o mare influenţă asupra destinului dumneavoastră?*

A.T.: E mai greu să fac o enumerare sau clasificare a oamenilor care m-au marcat sau a oamenilor care m-au influenţat în destinul meu de profesor şi de om integru. Am întâlnit în calea mea mulţi oameni frumoşi la chip şi la suflet care, cu bunătate şi milostenie, m-au ajutat să fiu un om de calitate. Despre părinţii mei am mai spus, că au fost un model de cinste, hărnicie şi cumsecădenie. Ei m-au îndrumat spre „cetirea cărţilor” şi spre „învăţare”. apoi au fost profesorii din şcoala din sat, printre care Eleonora şi Ştefan Nemţeanu, care îmi ziceau: Învaţă, că e mult mai uşor să mânuieşti creionul decât sapa… Aşa, ca în vorba populară! La Facultatea de Filologie a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă” am avut un model de corecti-tudine, de cultură, de cunoaştere şi de predare: e vorba de amintitul Nicolae Mătcaş, decanul nostru, cel mai bun profesor la Lingvistica Generală. Multe materii se uită, cu anii, dar anumite momente de la acele ore, pe care le aşteptam cu multă nerăbdare, sunt şi astăzi în memoria mea. Reforma în educaţie tot de la domnul Mătcaş vine, când, după 1989, devine ministru al Educaţiei. Mai ţin minte că atunci la Ministerul Educaţiei se intra liber şi am fost la el, împreună cu Constantin Tănase, soţul meu, şi Vlad Pâslaru (coleg de facultate) şi ne-a primit cu zâmbetul său luminos, simplu şi fără ifose. Încearcă azi să ajungi la un ministru?! Nu vei reuşi! Sunt cu totul alte vremuri şi alţi oameni!

R.R.: *De unde vine marea dragoste faţă de Limba şi Literatura Română?*

A.T.: Făceam la început lecturi în „limba moldovenească”, aşa era atunci, dar, spre marea mea bucurie, au fost ani când am avut dreptul constituţional să avem cărţi în Limba Română, să facem lecturi din marii scriitori români şi mi s-a deschis gustul, undeva „conservat”, un fel de dor faţă de tot ceea ce e românesc. Un episod interesant de apropiere faţă de adevărata literatură română a fost încă în anii de la Facultate, când, la ordinul unui ministru al învăţământului, comunist, au fost aruncate, într-un subsol al căminului de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” toate cărţile care erau scrise cu litere româneşti. Atunci, noi, curioşi, ne-am dus în subsol, am ales ceea ce era nedeteriorat şi le-am adus în camerele din cămin. Cărţile, cam umede, miroseau a mucegai, dar noi le-am înşirat pe sub pat, iar, uneori, chiar pe geam, la aer, la soare… Atunci am citit din volumele de poezie ale lui G. Bacovia, G. Topîrceanu, T. Arghezi… Când citeam, savuram şi ne bucuram, deseori citeam cu voce tare şi ne minunam că ştim Limba Română. De unde? Probabil, primisem această frumoasă limbă prin laptele mamelor noastre care, majoritatea, aveau şcoală puţină, temeinică însă, din timpul României Mari.

R.R.: *Vestitele „cele patru clase la români”, care le băteau pe „cele zece la sovietici”… Apropo, despre minunea Limbii Române. Eram pentru prima oară, împreună cu un grup de colegi de la Radio (unde-mi desfăşuram activitatea) într-o călătorie prin România, în anul 1990, luna martie (pe unele clădiri se mai vedeau urmele gloanţelor), când, la Ploieşti, la o florărie, una din doamnele noastre (Maricica Macovei), auzind cum vorbesc vânzătoarele de etnie romă, a exclamat cu duioşie: ce Limbă Română minunată vorbesc! Şi aşa era, confirm.*

M-am aliniat cu plăcere stilului dumneavoastră de a scrie cu majuscule Limba Română, de fapt, acest lucru îl practic şi eu în materialele mele. Dar de unde vine dragostea faţă de România, când aţi admirat-o pe viu?

A.T.: Vă spuneam că sunt născută în raionul Ungheni şi, fiind aproape de Prut, deseori mă gândeam, oare cum e acolo, în România? Noi nu aveam rude peste Prut, dar, de multe ori, veneau la alţi consăteni neamuri de pe acolo şi noi alergam la gard, ne uitam la ei, cum erau îmbrăcaţi, cum vorbeau, cum se uitau şi ne păreau tare-tare frumoşi. Asta, aşa, din amintirile copilăriei. Chiar am cores-pondat vreo trei ani cu o „pionieră" din Hârlău, căreia îi zicea Olga Puşcaş şi am făcut schimb de cravate, cărţi, ilustrate.

R.R.: *Foarte interesant moment! Şi eu în şcoală, cu ajutorul părinţilor, scriam scrisori unei eleve din Galaţi, spre ruşinea mea nu ţin minte numele. După ce unul din fraţi, primind moştenire casa părintească, a demolat-o, construind alta nouă, multe lucruri au fost aruncate la gunoi, între care şi corespondenţa mea din anii de şcoală, foarte bogată. Eram studentă şi mă aflam la Chişinău, nu le-am mai putut recupera. N-aţi încercat s-o găsiţi pe această Olga Puşcaş?*

A.T.: Nu. După revoluţia din 1989, în primăvara lui 1990, am fost pentru prima oară în Ţară. Îmi închipuiam că e cu totul altfel, dar mi-am zis: este exact ca la noi. Călătoria noastră, eram vreo zece inşi din Chişinău, a fost facilitată de premierul Mircea Druc, care ne-a dat un minibuz ca să vizităm Ţara. Pe la Huşi, ţin minte, am făcut un popas sub un zarzăr în floare şi s-a apropiat de noi un ţăran român, cu un cal, şi ne-a întrebat de unde venim, când i-am spus că din Moldova, s-a mirat: care Moldovă? Doar asta e Moldova! Cam aşa a fost... Acum e altfel, căci poţi merge în România când vrei şi poţi vizita orice monument de cultură, numai să doreşti. România este Ţara mea, căci ea, Ţara, a dat studii superioare, gratuite, pentru cei trei feciori ai mei, dintre care doi cu studii juridice făcute la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, iar mezinul a făcut studii la Timişoara, la Facultatea de Informatică şi Comuni-care a Universităţii de Vest.

→

Podul de reviste

Mulţumesc României în fiecare oră pentru oportunităţile pe care le-a dat fiilor mei.

Nu voi uita niciodată o călătorie la Bucureşti, tot în 1990, când românii, cetăţeni simpli şi bibliotecari, ne-au încărcat un TIR de carte românească. Când le puneam în maşină îmi fugeau ochii după volumele lui Marin Preda, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Magda Isanos etc. etc., dar şi multe Dicţionare. Le voiam pe toate... Acele cărţi au ajuns în bibliotecile de la sate, dacă îmi amintesc bine!

Apoi, în timp, am fost de foarte multe ori în România, la odihnă, la sanatorii sau în excursii, şi de fiecare dată mă impresionau frumuseţile Patriei-mamă.

R.R: *Am luat drept cuvinte-cheie în această convorbire de suflet Cartea, Biblioteca, Dragostea, fiindcă acestea v-au fost preceptele de viaţă, ele au fost tot de ceea ce aţi dorit să vă înconjuraţi. De cărţi bune nu duceţi lipsă. Mi-au spus unii care au fost în ospeţie la dumneavoastră că aveţi o bibliotecă personală bogată, chit că mai cumpăraţi şi acum volume care vă ispitesc la lectură. Cu biblioteca publică sunteţi în strânse relaţii de prietenie, am amintit de prezenţa la manifestări, deseori cu luări de cuvânt, dar şi cu recitaluri de poezie a elevilor-discipoli. La Biblioteca „Transilvania" din sectorul Ciocana, 15 ani aţi desfăşurat un interesant proiect, „Ceaiul de la ora patru", despre şedinţele căruia am relatat nu o singură dată. La întâlnirile cu elevii dumneavoastră, cei mai buni, veneau personalităţi importante: acad. Mihai Cimpoi, scriitorul nonagenar Vladimir Beşleagă ş.a. Anul trecut, aţi iniţiat, la această vârstă nobilă pe care o aveţi, la aceeaşi bibliotecă, un alt proiect, „Lectură generoasă", unde mai multe senioare şi câţiva seniori, alegând în prealabil o carte sau mai multe ale unui scriitor, fac schimb de opinii. De această recenzie colectivă autorii invitaţi sunt foarte încântaţi. Recunosc, chiar eu am rămas nu numai plăcut surprinsă, dar şi profund recunoscătoare pentru portretul de creaţie în baza cărţilor mele de autor, pe care mi l-au făcut participantele, ele descoperindu-mă mai altfel, cu mai multe plusuri decât îmi închipuiam eu că le am. Şi Dragostea… Se zice că trebuie să dai mai mult decât să primeşti. Dumneavoastră aţi oferit o mare de dragoste miilor de copii pe care i-aţi învăţat să înveţe, bibliotecarilor, prietenilor, rudelor. Apropo, sunteţi, după cum am mai spus, „soacra cu trei nurori"…*

A.T.: Voi răspunde pe rând. Începem cu Cartea… Reiterez: Cartea a ocupat un loc important în viaţa mea, dar şi a familiei mele, de aceea mi-am creat propria bibliotecă, destul de bogată, mai ales, acolo găseşti toate titlurile incluse în curriculum-ul la Limba şi Literatura Română, din clasele gimnaziale şi cele liceale. Dacă vreau să consult o carte, seara, cât de târziu, merg spre rafturi, iau cartea, citesc, mă documentez… apoi adorm liniştită.

Cu Biblioteca „Transilvania" am o relaţie de mare dragoste, aici, cu mulţi ani în urmă, am văzut multe, multe cărţi scrise în Limba Română, aici am văzut, pe rafturi, bine rânduite, volumele lui L. Blaga şi I. Minulescu, T. Arghezi şi C. Petrescu, N. Stănescu şi I. Barbu. Cărţile lui G. Vieru, A. Busuioc, Vl. Beşleagă etc., pe care le reciteam uneori, se găseau la „Transilvania", dar şi în biblioteca mea.

Când mi-a venit ideea să inaugurez un proiect de lectură, nu ştiam că va dura, dar am avut întâlniri cu oamenii cărţii timp de 15 ani. De ce nu am continuat?

R.R.: *Vă referiţi la „Ceaiul de la ora patru"?*

A.T.: Da. De ce n-am continuat? Am ieşit la pensie: scurt şi clar. „Ceaiul de la ora patru" a adunat în jurul Cuvântului zeci şi zeci de elevi, căci unii absolveau, iar din urmă veneau alţii şi aşa an de an. Aici i-am avut ca oaspeţi pe amintiţii deja acad. Mihai Cimpoi, Vl. Beşleagă (de mai multe ori), dar şi Vasile Romanciuc, Leo Botnaru, Ianoş Ţurcanu, Andrei Strâmbeanu, am făcut omagii pentru Steliana Grama, Petru Cărare, Grigore Vieru, Leonida Lari şi alţii.

Au fost zile minunate ale Culturii Româneşti, omagiind-o, într-un eveniment de suflet, pe Maria Tănase, privighetoarea cântecului românesc. De multe ori, ca moderator l-am avut pe regretatul om al cărţii Vlad Pohilă. Asta nu se uită.

În continuare vreau să vorbesc de actualul proiect. Era septembrie 2021. Într-o zi am venit la Biblioteca „Transilvania" şi am luat vreo două cărţi cu împrumut, care mă interesau. Din vorbă în vorbă cu doamna Parascovia Onciu, şefa acestei biblioteci, am ajuns la ideea de a crea ceva pentru oameni ca mine, de vârsta a treia. De ce a treia? Care e prima? Care e a doua? Şi iată că acum, noi, un grup de oameni de vârsta a treia, ne adunăm o dată pe lună într-o sală frumoasă, printre cuvintele cărţilor scrise. Oamenii care vin aici sunt de diferite profesii, diferite gusturi, dar toţi citesc, când pot, cum pot şi încearcă să fie buni prin carte. Am citit şi am vorbit despre *Ciuleandra* lui L. Rebreanu, am citit cu plăcere romanul Lucreţiei Bârlădeanu *Misterul de Est* (doamna chiar ne-a dăruit şase cărţi), iar întâlnirea cu Vladimir Beşleagă, autorul cărţii *Tata Vasile*… a rămas în sufletul meu, dar şi al tuturor celor care au fost prezenţi. Am început lecturile la acest proiect cu romanul *Cântecul mării* de Oleg Serebrean, care ne-a marcat prin mesaj şi frumuseţe stilistică. Nu pot să nu vorbesc despre Claudia Partole, care a venit la întâlnirea noastră de la Biblioteca „Transilvania" cu multe cărţi, pe care ni le-a dăruit cu generozitate, iar noi am vorbit despre cartea ei *Viaţa unei nopţi sau Totentanz – jurnalul unei menajere.* La fel a procedat şi scriitorul Nicolae Rusu, când noi am ales să citim cartea *Al şaptelea simţ*. A venit la întâlnire cu noi şi ne-a dăruit cărţi de autor, el fiind profund mişcat de opiniile noastre. La una din şedinţele proiectului „Lectură generoasă" am omagiat o cititoare ferventă şi doamnă cu spirit analitico-critic. E vorba de Raia Rogac, care şi-a omagiat aniversarea aici, cu noi, la Biblioteca „Transilvania". Din multele volume, din expoziţia propusă, fiecare a ales o carte şi a prezentat-o. Am descoperit un om nou, ca rezultat al lecturilor acestor cărţi, care conţineau cronici literare sau de la diverse evenimente culturale, interviuri cu diverse personalităţi ale literaturii româneşti de pe ambele maluri ale Prutului, eseuri, recenzii. Foarte interesantă a fost monografia despre satul Pelinia, satul natal al doamnei R. Rogac, care a fost prezentată de Nina Ursu, cu multă emoţie şi trăire. Vreau să menţionez că dânsa e inginer de profesie. Fiecare a trăit sentimente de reîntoarcere în copilăria satelor noastre frumoase odată, acum avem altceva. Au fost şi flori…

Ne-am implicat în Programul de Lectură „Chişinăul citeşte" al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", citind şi discutând romanul lui Val Butnaru *Patimile lui Iov,* în prezenţa acestuia.

Rămâne de neuitat pentru mine o întâlnire de suflet cu poetul, prozatorul, dramaturgul şi publicistul Aureliu Busuioc de la începuturile acestui proiect. Cartea pusă în discuţie a fost *Hronicul găinarilor.* Sala arhiplină, dornică de o întâlnire cu un scriitor adevărat, încântătorul Aureliu Busuioc. Cei care au citit cartea au venit cu analize de teme, mesaje şi învăţături şi autorul se minuna, cu sclipiri de bucurie, că cititorii au înţeles mesajul cărţii, care ar fi: cei ce se nasc din găinari, rămân găinari, şi ceea ce sunt se transmite din generaţie în generaţie! Câtă actualitate pentru ziua de azi...

Mi-amintesc că, în final, Aureliu Busuioc m-a chemat la el şi mi-a dat două pachete de cărţi, cu titlul *O sumă de cuvinte*. Şi astăzi pe un raft al bibliotecii mele se află acest volumaş de înţelepciuni livreşti, dar şi populare, după modelul celor *O samă de cuvinte* de Ioan Neculce. Am împărţit acele volumaşe elevilor mei, participanţi activi, altor persoane, prezente la eveniment. A mai adus cu sine Aureliu Busuioc şi o sacoşă cu bomboane, de tot felul, şi a dat celor care s-au apropiat de masa lui. Acest eveniment m-a marcat şi m-a implicat în acest proiect, de atunci până azi.

R.R.: *Şi ultima întrebare. Dacă ar fi ca unul din fiii dumneavoastră să elaboreze blazonul familiei Tănase, ce credeţi că ar putea acesta să cuprindă?*

A.T.: Numele Tănase este românesc, purtat de personalităţi celebre, amintim de Maria Tănase, de aceea e greu de spus ce am putea include în blazon. În familia noastră naturală a fost Constantin Tănase, filolog, lingvist, scriitor, jurnalist, care a ctitorit ziarul *Timpul.* Dar toate au pornit de la Cartea Cărţilor, *Biblia,* de la Cuvântul lui Dumnezeu, care exprimă Calea, Dreptatea şi Adevărul.

Fiii mei fac lecturi, multe lecturi, mai nou, în limba engleză, şi nepoţii la fel. Deci, ar fi o carte lăsată deschisă, ca să poată citi şi urmaşii, ceea ce n-am reuşit să citim noi. Este o idee din poezia lui Gr. Vieru *Legământ:* „Ca băiatul meu ori fata/ Să citească mai departe/ Ce n-a dovedit nici tata".

R.R.: *Mulţumesc mult pentru această sinceră şi frumoasă spovedanie.*

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Scrisoare din Basarabia
Grigore Vieru

Cu vorba-mi strâmbă şi pripită
Eu ştiu că te-am rănit spunând
Că mi-ai luat şi grai şi pită
Şi-ai năvălit pe-al meu pământ.

În vremea putredă şi goală
Pe mine, frate, cum să-ţi spun,
Pe mine m-au minţit la şcoală
Că-mi eşti duşman, nu frate bun.

Din Basarabia vă scriu,
Dulci fraţi de dincolo de Prut.
Vă scriu cum pot şi prea târziu,
Mi-e dor de voi si vă sărut.

Credeam că un noroc e plaga,
Un bine graiul cel sluţit.
Citesc azi pe Arghezi, Blaga –
Ce tare, Doamne-am fost minţit!

Cu pocăinţă nesfârşită
Mă rog iubitului Iisus
Să-mi ierte vorba rătăcită
Ce despre tine, frate, am spus.

Din Basarabia vă scriu,
Dulci fraţi de dincolo de Prut.
Vă scriu cum pot şi prea târziu,
Mi-e dor de voi şi vă sărut.

Aflând că frate-mi eşti, odată
Scăpai o lacrimă-n priviri
Ce-a fost pe loc şi arestată
Şi dusă-n ocnă la Sibiri.

Acolo-n friguroasa zare,
Din drobul mut al lacrimei
Ocnaşii scot şi astăzi sare
Şi nu mai dau de fundul ei.

Din Basarabia vă scriu,
Dulci fraţi de dincolo de Prut.
Vă scriu cum pot şi prea târziu,
Mi-e dor de voi şi vă sărut.

Basarabia pe cruce
Adrian Păunescu

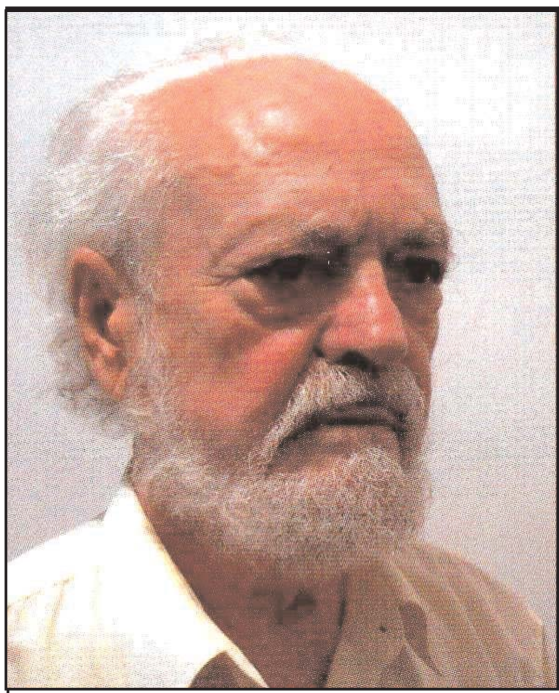
Se urcă Basarabia pe cruce
Şi cuie pentru ea se pregătesc
Şi primăvara jertfe noi aduce
Şi plânge iarăşi neamul românesc.

Noi n-avem niciun drept la fericire,
Mereu în casă moare cineva
Şi n-are ţara dreptul să respire
Şi nici pe-acela, simplu, de-a visa.

De-acolo unde s-a sfârşit pământul,
Vin triburi, să ne ia pământ şi fraţi
Şi-n faţa lor abia rostim cuvântul
Şi, prin tăcere, suntem vinovaţi.

Ce cale poate ţara să apuce?
În tragica, neconvertită zi,
Se urcă Basarabia pe cruce
Şi nu ştim învierea când va fi.

Seniori ai culturii

Radu Adrian

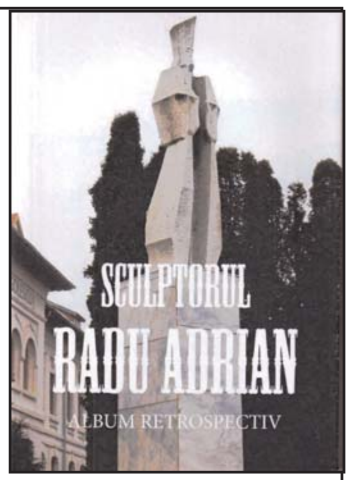
Sculptor, pictor, grafician, profesor, specialist în ceramică şi metaloplastie, publicist. S-a născut în 1945 la Bucureşti. A absolvit Liceul de Arte Plastice „Nicolae Tonitza" în 1965 şi Universitatea de Artă „Nicolae Grigorescu" din Bucureşti în 1971. Lucrează în piatră, lemn sau bronz, sculptură de interior sau monumentală, de exterior. Are lucrări şi în mozaic, pictură în ulei, acuarelă, pastel, frescă ori vitralii.

Membru al Uniunii Artiştilor Plastici din România, Filiala Bucureşti.

Debutează la Festivalul bienal al Facultăţilor şi Şcolilor de Arte Plastice (1964). Din 1975 se stabileşte în Câmpulung Muscel. În anul 1988 pleacă în SUA, unde lucrează la Excalibur Bronze Sculptury din New York, firmă profilată pe sculptură europeană. Concomitent semnează cronica plastică din ziarele *Lumea Liberă* şi *Micro Magazin* din New York, încurajând activitatea artiştilor români emigraţi în America.

Repatriat în 1991, îşi continuă activitatea artistică şi pedagogică în Câmpulung Muscel. Din 1998 este lector la Universitatea „Spiru Haret", iar în 2000 îşi dă doctoratul în arte vizuale şi devine profesor la Universitatea din Piteşti.

Expoziţii personale în Bucureşti, Focşani, Piteşti, Câmpulung Muscel, Râmnicu Vâlcea etc. Participă la mai multe simpozioane de profil. În perioada 2003 – 2011 este iniţiatorul, organizatorul şi consilierul artistic al Simpozionului Naţional de Sculptură sponsorizat de Gheorghe Stan în satul Miroşi, Argeş. Creează aici 12 sculpturi în marmură, de dimensiuni mari.

Iniţiază şi organizează Simpozionul Naţional de Pictură Voina, care a avut loc, 11 ani la rând (2000 – 2010), la cabana cu acelaşi nume din zona Muscel.

Publică articole despre literatură şi artă în presa musceleană, în revista *Argeş*, în *Bucureştiul Literar şi Artistic.* Publică mai multe volume de artă: *Modelarea formei sculpturale în piatră* (2004), *Educaţia plastică la orice vârstă* (2006), *Ceramica – utilitar, estetic, simbol* (2007), *Cioplitul pietrei – tehnicitate, măiestrie* (2008), *Eugenia Enescu – Album Retrospectiv* (2017), *Fenomenul Cucuteni în culturile neolitice din spaţiul geografic locuit de români* (2020).

Are peste 30 de sculpturi monumentale din piatră, marmură sau bronz, amplasate în parcuri şi spaţii publice, în multe localităţi din ţară.

Lucrări de importanţă civică: Basorelieful de la Mausoleul Mateiaş, Câmpulung Muscel – 1984, 1985, piatră; Monumentul lui Dinicu Golescu, Câmpulung Muscel – 1994, marmură; Bustul regelui Carol I, Şcoala Normală din Câmpulung Muscel – 2005, bronz; Troiţa Învăţătorilor Eroi, Şcoala Normală din Câmpulung Muscel – 2009, lemn; Bustul lui Mihai Eminescu, Curtea de Argeş – 2018, bronz; Monumentul Urmuz, Curtea de Argeş – 2022, piatră.

Este cetăţean de onoare al oraşului Câmpulung Muscel (1994), fiu al Argeşului (2007), a primit mai multe diplome şi medalii.

A fost prezentat în revistă în decembrie 2016, numărul respectiv fiind ilustrat cu lucrări ale sale. A dăruit oraşului Curtea de Argeş, pe lângă cele două lucrări de for public menţionate, şi chipurile-basorelief ale lui George Topîrceanu şi Urmuz, precum şi mai multe lucrări în marmură, aflate la Muzeul Municipal local.

Reluăm în cele ce urmează prefaţa excepţionalei cărţii despre *Fenomenul Cucuteni,* lucrare unică în genul ei, prin documentare, ilustraţie, profesionalism.

Contemporanii noştri – cucutenienii

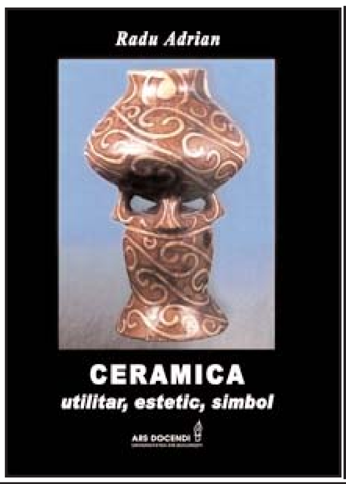
Locuim, *pe-un picior de plai, pe-o gură de rai,* noi şi strămoşii noştri, dintotdeauna şi mereu împreună, alături de zei şi de Mioriţa, alături de Meşterul Manole şi de Luceafăr…

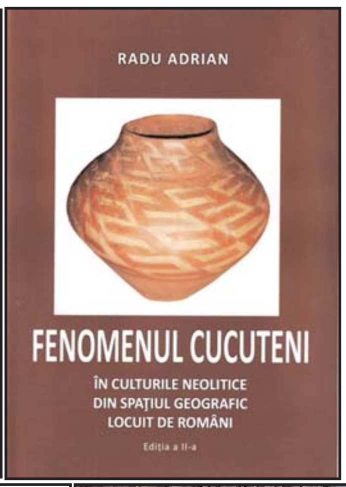
Deschideţi cartea de faţă şi convingeţi-vă!

Nu, nu e o carte de istorie, ci un album de artă. Realizat de un artist plastic, sculptor (printre altele, cu mai multe şi impresionante monumente de for public) şi pictor. De ani buni, un împătimit al ceramicii de Cucuteni, al fascinantei ceramici de acum 6-7 mii de ani care demonstrează că oamenii din Neolitic erau cu mult mai mult decât… oameni ai Epocii Pietrei… Erau rafinaţi, ştiau geometrie, erau artişti – ne semănau mult mai mult decât credem de obicei. Sau, ceea ce e acelaşi lucru, noi le semănăm lor. De-asta spun că ne sunt contemporani. Mai ales că motive decorative de pe vasele lor se regăsesc – cartea punctează acest lucru, fără a dezvolta, ar fi nevoie de o carte separată pentru asta – pe ceramica populară de mai ieri şi de azi, pe ţesături şi cusături, pe ouăle încondeiate, pe obiectele de lemn încrustate.

Două sunt punctele tari ale lucrării: pe de o parte, numărul şi calitatea ilustraţiilor (autorul a mers ani în şir prin muzee din ţară şi din Basarabia pentru a le obţine), pe de alta, analiza-interpretarea, i-aş zice chiar hermeneutica imaginilor. Cu experienţa de artist plastic şi, spuneam, pasiunea de decenii pentru subiect, el ne oferă explicaţii pe care un ochi „profan" nu le descoperă, dar care par aproape evidente după ce ni se propun. Atingerile cu religia predomină, cea de atunci, mai mult presupusă decât cunoscută, dar apar şi sugestii dinspre viaţa cotidiană, ba chiar consideraţii filosofice – împletite toate cu elemente de limbaj artistic şi cu simboluri dintre cele mai subtile. Metaforice sau prea profesioniste de-ar fi unele interpretări, dar ele tot demonstrează că vasele de Cucuteni sunt veritabile *opere de artă*, care pot susţine o lectură infinită, de-ar fi să-l imităm pe Umberto Eco.

Iar cultura Cucuteni este doar una dintr-o serie. Hamangia, Turdaş, Gumelniţa, Dudeşti, Criş-Boian, Vădastra – şi câte altele, pentru că, mai ales în ultimii ani, *de parcă timpul nu ar mai avea răbdare*, oripeunde săpăm, apar vestigii, urme de case, urme de strămoşi… De la Nistru pân' la Tisa, ba chiar şi dincolo de Tisa şi dincolo de Nistru, pe toate pământurile tracilor… şi pelasgilor… „Întâmplare sau destin comun?", după cum se întreabă sinologul Constantin Lupeanu (în cartea *Toţi oamenii sunt fraţi*, apărută şi în română, şi în chineză, în 2019), până şi în China ne găsim *fraţi,* ceramica de Yangshao având asemănări frapante cu cea de Cucuteni. Înclin, împreună cu seniorul sinolog, spre a doua alternativă…

Pe scurt, o carte-album de colecţie, care mai are şi meritul de a avea textul românesc tradus şi în engleză, spre beneficiul cititorului… mai puţin contemporan cu cucutenienii…

Felicitări şi mulţumiri dlui Radu Adrian (de-aş şti cum, s-ar cuveni s-o spun în limba tracilor…).

(Gh. Păun, mai 2020)

Dezlegând sensul acestor ornamente înţelegem că acea lume îşi desfăşura existenţa într-o armonie firească cu ambientul naturii-mame. Exista o gândire filosofică de largă deschidere care explica, printre altele, şi împletirea conştientă a destinului fiinţei umane cu voinţa divinităţii uranice supreme. Cum spunem astăzi, într-o formulare creştină, că omul reprezintă o parte importantă din Dumnezeire, pentru că este făcut după chipul şi asemănarea Domnului. Şi, întorcând în noi ochii minţii, am înţelege un adevăr de importanţă istorică. Anume că, de-a lungul timpului, începând cu roata olarului şi continuând cu invenţiile din epoca metalelor, iar apoi cu noile forme de energie – electricitate, laser, telefonie – omul şi-a dezvoltat doar o tehnicitate prin care să-şi rezolve comod problemele unei vieţi tihnite. Spiritual însă n-am evoluat deloc. Juliete şi Romeo existau şi atunci, şi-şi trăiau drama cu aceeaşi intensitate. Existau case mari şi mici, oameni bogaţi şi săraci, şi rafinamentul unei educaţii estetice care a produs o artă – credem noi – cu aceeaşi priză la mase ca cea a Egiptului Antic, a Greciei, a Bizanţului sau a Renaşterii. Aşa se face că citim cu uimire epopeile sanscrite *Ramayana* şi *Mahabharata*, cea babiloniană a lui Ghilgameş... şi ne regăsim spiritual, în cel mai fericit caz, la fel ca autorii acestora, care au trăit cu multe milenii în urmă. Purtătorii culturii Cucuteni gândeau şi simţeau la fel ca noi, sau, mai bine zis, noi la fel ca ei, apreciau deopotrivă efortul fizic al omului, efortul intelectual, talentul artistic, şi credeau în zeii lor aşa cum astăzi credem şi noi în Dumnezeu! Dar trăiau în alte timpuri şi condiţii şi au învins, într-o formă sau alta, aceleaşi greutăţi ca să poată supravieţui şi să-şi lase urmele lor în istorie. (Radu Adrian)

Urci treptele Mausoleului de la Mateiaş, de lângă Câmpulung Muscel, ca într-o lecţie de istorie săpată în piatră. Te opreşti în faţa unui basorelief de mari dimensiuni – 16 metri lungime, 3,5 metri înălţime – una dintre cele mai mari opere izbutite până acum la noi. În piatră de Albeşti este încrustat momentul unui atac la baionetă. Sunt 18 personaje, 18 poziţii diferite, 18 portrete individualizate… Un amănunt demn de reţinut: iniţial, aici, a fost construit doar un zid de sprijin din beton, menit să preîntâmpine alunecările de pământ. Radu Adrian a transformat acest zid într-o tulburătoare operă de artă. (Dan Giurea, 1985)

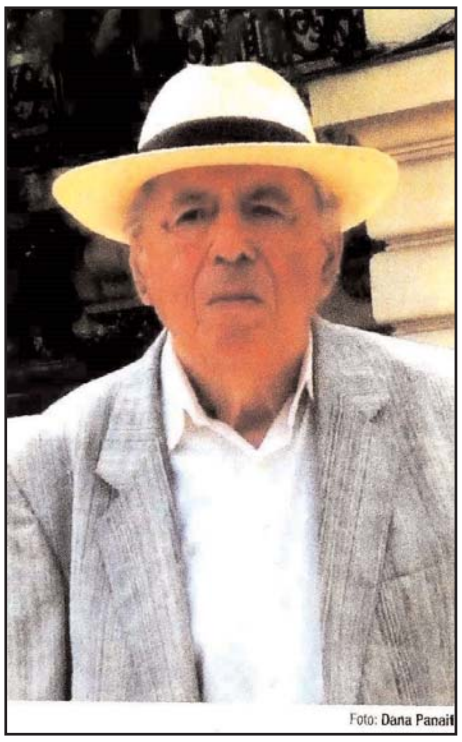
Un nonagenar viguros, folcloristul Iordan Datcu

Nicolae CONSTANTINESCU

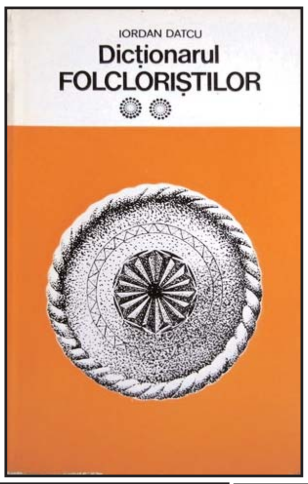
Abia primisem prin poştă, pe la sfârşitul lunii mai, anul acesta, ediţia a doua, „revăzută şi adăugită", a cărţii *Ovidiu Bârlea, etnolog şi prozator,* RCR Editorial, 2023, 309 p., de Iordan Datcu, că agenda marilor sărbători ale folcloristicii/etnologiei româneşti ne aminteşte că autorul cărţii, strălucitul editor şi cercetător al folclorului românesc, împlineşte 90 de ani.

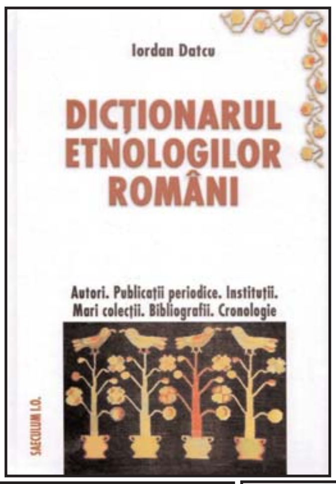
Las deoparte faptul că, din câte ştiu, niciuna dintre instituţiile la care Domnul Datcu (n. 10 iunie 1933, la Băcăleşti, Teleorman) a muncit cu un devotament greu de egalat (Editura pentru Literatură, Editura Minerva, Institutul de Istorie şi Teorie literară „G. Călinescu" al Academiei Române, în calitate de membru în colectivul de coordonare şi revizie al *Dicţionarului general al literaturii române*) nu a organizat, repet, din câte ştiu eu, o festivitate de omagiere a unui mare om al culturii naţionale, dar nici în presa culturală, literară, cel puţin, nu mi-au căzut sub ochi (scriu asta la o zi după aniversare) menţiuni, măcar, ale acestui eveniment din viaţa unui contemporan de neignorat din corola intelectualităţii româneşti din a doua jumătate a secolului al XX-lea şi începutul celui de-al XXI-lea veac.

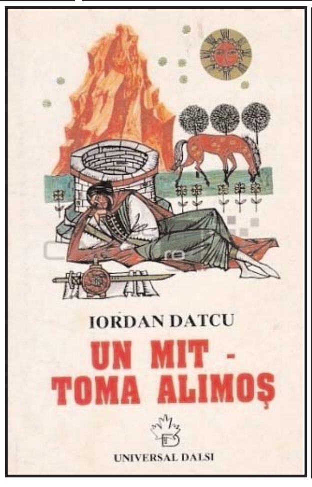

Foto: Dana Panait

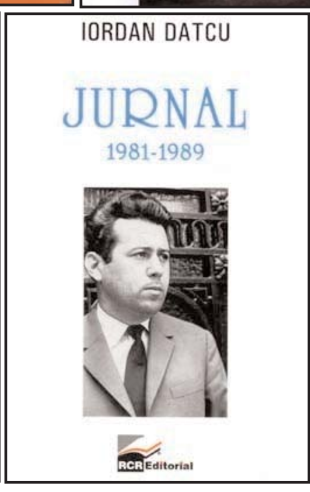
Să fi rămas în memoria noastră culturală numai cu *Dicţionarul etnologilor români. Autori. Publicaţii periodice. Instituţii. Mari colecţii. Bibliografii. Cronologie*. Ediţia a III-a, revăzută şi mult adăugită, Editura Saeculum I. O., Bucureşti, 2006 (alte ediţii, 1998, 2001; precedate, sub titlul *Dicţionarul folcloriştilor,* I, 1979 şi II, 1983), şi ar fi fost de ajuns pentru a fi ocupat un loc de prim rang în elita cercetătorilor români ai domeniului. Sigur că istoriile unor discipline, ca şi dicţionarele de autori se opresc la anul încheierii elaborării şi publicării lor, aşa încât acestea nu sunt *neterminate,* ci doar *deschise,* fie că autorul îşi continuă opera, adăugând ceea ce s-a scris în timpul trecut de la data apariţiei, fie că alţi confraţi ar face aceasta – aici ar trebui să fim de acord că institutele de profil sunt acelea care ar trebui să-şi asume, programatic, continuarea, ducerea la sfârşit, *up-gradarea* unor astfel de proiecte. Afirmaţia rămâne valabilă atât pentru *Dicţionarul etnologilor români,* care este o operă de autor, cât şi pentru marele *Dicţionar general al literaturii române,* 6 vol., o operă colectivă, apărută sub egida Academiei Române, care ar trebui aduse la zi, periodic, ritmic, consecvent.

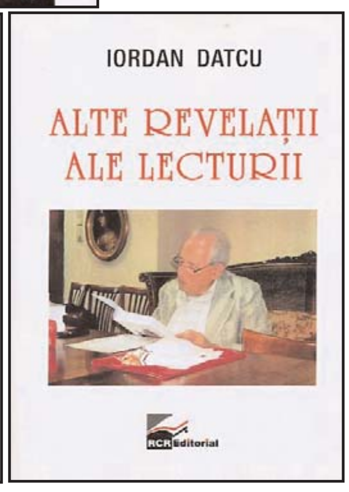

De fapt, Iordan Datcu şi-a continuat *opera,* adâncind-o, transformând unele fişe de dicţionar în *studii monografice* despre autori cuprinşi în lucrarea lexicografică, dar trataţi acum, cum am zis, monografic, precum Petru Caraman (1999), Gheorghe I. Neagu (2004), Ioan Şerb (2007), Ioana Andreescu (2009), Sabina-Cornelia Stroescu (2011), Ovidiu Bârlea (2013, 2023), Petru Ursache (2016), Constantin Eretescu (2017), G.T. Kirileanu (2021, 2022). Altora, dintre *cei mari,* precum Adrian Fochi, Al.I. Amzulescu, le alcătuieşte fişe complexe de receptare critică a operei, pe alţii îi înveşniceşte publicându-le corespondenţa (vezi volumul *M-au onorat cu epistolele lor,* 2019, cu sute de scrisori de la folclorişti şi scriitori ai vremii; separat, corespondenţa cu Constantin Eretescu). Un volum omagial, la un secol de la apariţia cursului lui Ovid Densusianu, *Folclorul. Cum trebuie înţeles* (2009).

Numindu-l pe Iordan Datcu, într-un articol omagial, „etnologul edificator", Ioana-Ruxandra Fruntelată, conferenţiar la Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti, unul dintre comentatorii mai noi ai ilustrului editor, îl numea pe acesta „un monstru sacru" al mediilor etnologice autohtone, considerându-l un „brand" în etnologia românească, „adică o garanţie de profesionalism pentru cunoscători". Preluând o afirmaţie a noastră conform căreia Datcu „valorează singur cât o instituţie", universitara de la Bucureşti îl numeşte pe Datcu un „om providenţial al etnologiei româneşti contemporane".

Nu ştiu dacă este bine sau nu pentru un critic şi istoric literar, pentru un exeget al cărţii de cultură populară ori savantă, pentru un editor şi comentator al scrisorilor, mărturiilor, recuperărilor dintr-un veac plin de convulsii, negări, defăimări şi supraevaluări să primească adeziunea tuturor (a celor mai mulţi) dintre comentatorii săi. Cele două volume monumentale, *Iordan Datcu sau a trăi printre şi pentru cărţi,* alcătuite de Iulian Chivu, cu un „Cuvânt înainte" de acad. Eugen Simion, cuprinzând, „selectiv (n.n., N.C.), articole, recenzii şi câteva scrisori despre scrierile şi ediţiile publicate de Iordan Datcu" între 1968–2011 (vol. I, 2012, 576 p.) şi 2013–2018 (vol. II, 2018, 570 p.) arată că cei aproape 80 (vol. I) şi peste 40 (vol. II) de comentatori ai scrierilor lui Datcu sunt, în marea lor majoritate, în unanimitate, putem zice, de acord cu opiniile formulate de acesta, dovadă a creditului total, integral, pe care editorul, etnologul, istoricul literar îl are în lumea literară/culturală românească.

Ce fel de critică practică „patriarhul etnologiei", cum l-a numit Iulian Chivu? Doar că învăţatul născut la Băcăleşti – Teleorman nu e *doar etnolog,* ca şi cum aceasta nu ar fi de ajuns (!), este editor, istoric literar, recuperator. De aici o caracteristică a criticii sale, o *critică recuperatoare* şi, dacă vreţi, *întregitoare*. Asta vine, desigur, din meşteşugul său de editor, adică de cititor atent şi responsabil, încât notele sale de lectură pot fi reţinute ca importante contribuţii de istorie literară de cea mai mare exactitate.

Sub autoritatea lui stau investigaţiile minuţioase, meticuloase despre *Etnologi basarabeni, nord-bucovineni şi transnistrieni* (2014), cu o „cronologie selectivă" din „etnografia Basarabiei şi Bucovinei", de la 1673, 26 octombrie, „Se naşte la Iaşi D. Cantemir" până la 2011, [apare la Chişinău] Gheorghe V. Madan, *Scrieri*..., ca şi recuperările din scrierile acestora (vezi, în acest sens, Nichita P. Smochină, *Din literatura românilor de peste Nistru*, 2015) şi multe altele.

Nu trebuie trecute cu vederea ediţiile realizate de Datcu cu nedezminţita sa rigoare, admirabile modele demne de urmat, seriile de documente, scrisori, mărturii, pentru care istoria literaturii şi culturii româneşti nu poate să-i fie decât îndatorată şi recunoscătoare.

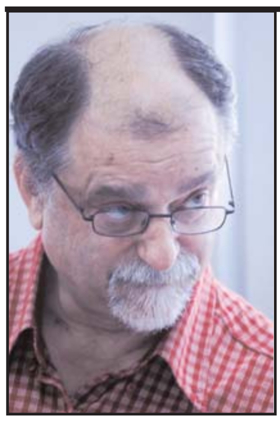
În alte rânduri, nu atât informaţia nudă contează, ca de exemplu, în precizările făcute în legătură cu Irina G. Lecca, autoarea piesei de teatru *Sluţica*, sau despre *ardelenismul* lui Emanoil Bucuţa, în comentariul la corespondenţa lui Liviu Rebreanu publicată de Niculae Gheran, cât nuanţele de interpretare, ca, de pildă, în notele şugubeţe ale etnomuzicologului Marin Marian Bălaşa cu privire la relaţiile lui Mihai Pop („un şarmant şi un năzdrăvan", „un crai al civilizaţiei socio-relaţionale levantino-româneşti") cu colaboratorii săi, sau poziţionarea extremă a unei poete, eseiste, comentatoare de folclor, Delia Olguţa Iordache, care publică un studiu, *Deconspirarea poeziei magice (eseu pe propria răspundere)* în care sunt emise păreri „pe propria răspundere" despre balada *Toma Alimoş* sau despre un dans popular numit „Alunelu", amendate, elegant, de specialistul Datcu. De fapt, eleganţa, delicateţa sunt trăsături definitorii ale scrisului criticului. Ceea ce nu înseamnă, în niciun caz, un rabat de la exigenţă; dimpotrivă, comentatorul stă mereu de partea adevărului ştiinţific, chiar dacă Platon îi este (ca în cazul multor autori recenzaţi de el) prieten.

Un „reproş" i se poate aduce autorului pe care îl comentăm aici: inepuizabila sa putere de muncă, mărturisind o capacitate de cuprindere a aproape tot ce intră în sfera sa de preocupări, de a reacţiona, cu extremă rapiditate, tuturor provocărilor ivite în câmpul vieţii culturale, literare, folcloristice. Viguros, informat, corect, exact, Iordan Datcu stă ca un reper intelectual de primă mărime, un model greu de depăşit.

Pentru profesioniştii domeniului, scrierile lui Iordan Datcu sunt şi rămân repere documentar-ştiinţifice sigure, plăci de marmură şi de bronz în edificiul folcloristicii/etnologiei româneşti, căi sigure de urmat în cercetarea unui domeniu pe cât de vechi, pe atât de puţin cunoscut, încă, al spiritualităţii româneşti.

La mulţi şi buni ani, Domnule Datcu!

Urmuziana

Urmuz (Dincolo de Zid)

Lucian COSTACHE

Valeriu Butulescu publică în Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeş* nr. 29 (Ed. Zodia Fecioarei, Piteşti, 2021), în volumul *Teatru,* trei piese: *Urmuz (Dincolo de Zid), Bolyai (Ştiinţa spaţiului)* şi *Decebal (Asediul).*

Urmuz s-a născut la Curtea de Argeş la 17 martie 1883 şi a murit dramatic, împuşcându-se în cap cu un *Revolver,* la 23 noiembrie 1923. Am scris cu majusculă, pentru că Revolverul pare a fi un personaj important nu numai în piesă, ci şi într-unul dintre textele sale, căruia i se adresează, aşa cum aflăm dintr-o „Filă răzleaţă dintr-un caiet de Cugetări” (cum nota Saşa Pană): *Revolverului, aproape de sinucidere*: (Iulie 1914) – „Suveran al lumii, trebuie să mă închin ţie, căci fără un creier care s-o ceară, Divinitatea nu mai poate avea rost; iar tu eşti cel care poate dispune cum vrei de acel creier!... Tu eşti deci Zeul cel mai puternic!...”

Valeriu Butulescu a înţeles foarte bine sensurile majore ale prozei lui Urmuz. Piesa de faţă este o operă complet originală, făcând legătura, discret, cu mijloacele literaturii, artei dramatice şi spectacolului dramatic, între epoca lui Urmuz şi frământările proprii, transferate personajelor sale bizare, şi lumea de astăzi, readucându-l pe Urmuz în actualitatea politică, socială, morală, emoţională, nu numai în spaţiul românesc, ci şi universal.

Lista personajelor ne introduce şi în „caracterul” lor dominant, dar şi în particularităţi ce ţin de psihic, de comportament şi atitudinea faţă de lumea înconjurătoare, de preocupări, cu duplicităţi şi complexe, urmând parţial modelul urmuzian ori hibridând caracteristici, aşa cum este personajul Cordelia, „casnică”, „devotată”, precum soţia „legitimă” a lui Stamate, dar şi provocatoare, cu gesturi şi voce seducătoare, precum *sirena* ori precum *Pâlnia/pâlnia* („singura fiinţă de sex femeiesc cu un tub de comunicaţie ce i-ar fi permis să satisfacă şi cerinţele dragostei, şi interesele superioare ale ştiinţei”). „*Mitică* e scriitor, grefier la Curtea de Casaţie şi are 40 de ani; *Stamate:* filosof, fost croitor, vârstă medie; *Cordelia:* casnică, voluptoasă, carnală – soţia lui Stamate; *Turnavitu:* politician cu faţă umană; se învârte abil şi se crede ventilator; *Gayk:* mitoman, general în rezervă; *Dragomir:* adolescent timid şi complexat, băiat de negustor; *Poliţistul:* personaj ambiguu, dotat cu uniformă şi armă de foc; *Vânzătorul:* comerciant ambulant de ziare, vârstă medie; *Gil:* prieten din copilărie al lui Mitică, personaj invizibil, fără replici verbale, care râde sonor în cele mai potrivite momente.”

Fără să caracterizăm, am spune despre acest ultim personaj că pare un spectator din interiorul textului care reacţionează uneori amuzat, ironic, autoironic, persiflant şi parodic, alteori revoltat, nervos, atitudinal, critic. E un fel de voce în tonalitatea căreia se reflectă starea celorlalte personaje, un fel de *cor antic* redus substanţial, având rolul corului de amoraşi pe o singură voce, ca în *Fuchsiada.* Piesa e subintitulată, preluând integral subtitlul epopeii urmuziene: „Fantezie bizară – eroică, erotică şi muzicală”. Punerea în scenă a textului a urmat, ca indicaţii de regie, aceste precizări. Elementele de deixis temporal şi spaţial sunt abundente, reflex auctorial ce vrea să impună mai multă rigoare şi precizie regizorală, autorul fiind conştient că orice abordare a unui subiect ce pleacă de la Urmuz presupune ceea ce am numit, cu o construcţie preluată de la Nicolae Apostolescu, *latenţe interpretative.*

Decorul, pregătirea scenei în spectacolul dat de actorii Teatrului „Al. Davila” din Piteşti a reţinut doar parţial, poate chiar prea sumar, datele autorului. Nu e un reproş, cât o modestă şi respectuoasă recomandare, cunoscând constrângerile unui spectacol *în deplasare.* Un decor mai bogat, din punctul nostru de vedere şi în consens cu ceea ce a gândit dramaturgul, s-ar fi cuvenit. Ne confruntăm, astfel, cu un decor într-adevăr urmuzian, mai dens, în care amănuntele nu sunt niciodată întâmplătoare, ci, dimpotrivă, foarte vorbitoare, aşa cum a înţeles şi dl Valeriu Butulescu. Mai mult, autorul încheie textul cu date suplimentare, creatoare de atmosferă, cu o coloană muzicală aferentă: „duetul vocal-instrumental (Cordelia şi Fuchs) devine dominant şi strălucitor”, căpătând „nuanţe triumfale” (precum ieşirea la rampă a lui Fuchs din epopeea urmuziană).

Aşadar: „Acţiunea are loc în seara zilei de 23 noiembrie 1923, la Bucureşti, pe o alee desprinsă din Şoseaua Kiseleff. În faţa unor boschete cu frunze îngălbenite sunt două bănci de lemn. Fiecare bancă e străjuită de un felinar aprins. În dreapta se văd înşirate mai multe firme: *Bufet, Algazy & Grummer, Băcănie* etc. Partea stângă a scenei e dominată de un Zid masiv, compact şi înalt, din cărămidă netencuită. În Zid se văd conturorile unor uşi şi două ferestre, toate trei zidite cu cărămidă. Pe uşă scrie cu litere mari: *Familia Stamate*. Tot în Zid, jos, bine încastrată, se vede Pâlnia. E o pâlnie mare, tip gramofon. Canalul orizontal al Pâlniei străpunge Zidul. E suficient de larg ca să permită trecerea unui om care se târăşte. Ranforsat, capătul rotund al Pâlniei se sprijină pe pavajul aleii.” Cum se vede, autorul insistă asupra detaliilor,

asigurând în spiritul lui Urmuz o *densificare* a obiectelor de decor, chiar de aglomerare semnificativă, obositoare, agasantă în plan psihic.

Scena 1 e însoţită de alte precizări care ţin de personajul Mitică (alias Urmuz), cu trăsăturile scriitorului. Scenele 1 şi 2 sunt un lung monolog al acestuia, cu numeroase detalii de scenă, de interpretare, de atitudine, de sunete ce vin din eter. Mitică (Urmuz) vorbeşte despre Dumnezeu, despre Fuchs (pe care-l caută; autorul pare că îl caută în altă realitate decât în cea a ficţiunii), despre căutările literaturii, despre masculinitate şi femeie, despre călătoria lui Fuchs în *Haos.* Vorbeşte apoi cu Revolverul pe care-l scoate din buzunar şi căruia i se adresează cu „Majestate!” Esenţa scenei este remarcabilă şi e rezumată de personaj: „Mitică (serios): […] Cum să mă judec? Eu pe mine? Ar fi un flagrant conflict de interese. Cum să dau *eu* o sentinţă radicală? Şi tot *eu* să o execut? *Eu?* Judecător, victimă şi călău.” (s. V.B.). Gil e un confesor căruia i se adresează, un fel de alter-ego rezonator, care comunică atitudini, impresii, stări, numai prin tonalităţile râsului.

Odată cu scena a treia, intră şi celelalte personaje: în scena 3, Poliţistul; în scena 5, Gayk; în 6, Turnavitu; în 9, Vânzătorul; abia în 12, Stamate (personaj aşteptat de cititor şi deosebit de complex, greu de interpretat, ca, de altfel, şi rolul lui Mitică sau cel al Cordeliei: în spectacol, Adrian Duţă, Gogu Preda, Alina Diaconu) şi Cordelia, în scena 14. Întâi se aude doar vocea indignată şi gravă a lui Stamate, de undeva din interiorul Pâlniei. Personajul şi autorul (Mitică) încearcă din răsputeri să se/să-l elibereze. Valeriu Butulescu creează o scenă memorabilă, esenţială pentru înţelegerea tuturor personajelor lui Urmuz, care trăiesc continuu într-o cuşcă familială, socială, istorică şi emoţională din care nu pot să iasă. E un sentiment acut ce duce la agresivitate, la violenţă şi asupra altora, dar şi, mai ales, asupra propriei persoane – *Sinuciderea.* E o stare continuă, acută, de încarcerare într-un mediu dacă nu ostil, măcar limitat şi fără perspectivă. Singura eliberare ar putea-o da dragostea sau arta, dar boala devine cronică, pentru că ea nu mai e a unui individ, ci a întregii comunităţi, e o boală socială şi istorică, revărsată universal – într-o lume gândită şi trăită ca „fără rost şi necesitate”.

Fiecare e un *excomunicat,* asemenea lui Fuchs, şi un *rătăcitor* prin „Haosul” existenţial. Butulescu construieşte impecabil starea lui Stamate, „confuz, înnebunit, dezagregat”, dar îi va adăuga câte ceva din stările confuze ale fiecăruia: Algazy, Grummer, Turnavitu, Cotadi, Dragomir, eroii din *Plecarea în străinătate* sau din *După furtună.* În scena 14, apare Cordelia, iar din scena 16, doar Vocea Cordeliei. Tensiunea dramatică se intensifică, apariţia femeii dă textului o altă turnură, pentru că se subminează permanent ideea femeii caste, *legitime,* casnice (cu expresia epocii, „menagiul casei”), în amestec cu comportamentul şi mentalităţile cartierului „celebru” şi „rău famat”. Nu e deloc întâmplător că în scenele acestea, de legături emoţionale, se intensifică şi acordurile muzicale însoţitoare. Replicile sunt străvezii, jucând parcă acordurile *slujitoarelor plăcerii,* dar şi *provocările lascive,* tentante, ale *sirenei* ori ale Afroditei: „Cordelia (în transă erotică): Nu te opri, Fuchs! Ah, ce bine te simt, scumpule! Doamne, cât poţi să fii de profund! Sol minor! Sol minor! Aşa, iubitule! Imaginează-ţi că sunt minoră… // (Fragmentul muzical atinge punctul culminant.)

Scena aceasta, a 16-a, ne trimite direct la esenţa subtitlului, cuprinzând sensul fiecărui cuvânt: *fantezie, bizară, eroică, erotică, muzicală.* Constatăm unitatea comportamentală a fiecărui personaj de-a lungul întregului text, constituindu-se clar în individualităţi artistice, scenice, ceea ce poate permite actorilor să intre în pielea personajului, care are complexitate în cadrul unui caracter ferm, bine conturat. Nu ne propunem aici o caracterizare a lor, dar putem face observaţia că ele sunt încadrabile urmuzian şi, remarcabil, că, în personajul Mitică, dramaturgul a văzut bine persoana reală a lui Demetrescu-Buzău, cea din realitatea aievea, cea închipuită sau reală din datele sale biografice atât de diferite ca interpretare şi acel Urmuz ca voce auctorială în propriile ficţiuni.

Când intră în scenă Vânzătorul de ziare, se creează spaţiul retrospectivării propriei vieţi, a propriilor stări, certificând o realitate trăită şi în consens cu cea gândită. Punctul de vedere exprimat de Nicolae Manolescu privind realismul operei lui Urmuz, de tip *corintic,* nu departe, ca trăire şi reprezentare a epocii, de proza Hortensiei Papadat-Bengescu şi de interesul pentru psihologie şi psihanaliză, pentru introspecţie, se regăseşte şi în numeroasele replici referitoare la „istoria” vremurilor de atunci, şi care se repetă în istoria recentă, ca un blestem de care omul nu se poate elibera. Există însă o singură cale: ironia şi autoironia, „o rasă mai bună şi superioară de oameni” rămânând un deziderat pe care doar arta, muzica l-ar putea împlini. Oboseala acestei căutări, conştientizarea iluziei duc la o posibilă eliberare prin violenţă: asupra altora şi asupra propriei persoane. În piesă, ştirile din ziare contrastează cu dorinţele personajelor. E spectacolus contrastul celor două realităţi, una trăită şi cealaltă gândită, de o parte şi de alta a unui Zid real sau imaginar. Ce e *Dincolo de Zid?* Butulescu sugerează că acest *dincolo* e din orice parte ai privi, într-o lume a relativităţilor, o lume care are „setea mulţimilor, a numărului, a distanţelor şi a iuţelilor mari, fără rost şi necesitate”. Presa e cea lucidă, cea care aduce informaţia la zi, uneori rece şi crudă, alteori indiferentă, situată mereu în prezent şi de aceea cinică, nu are amintiri şi nici speranţe, preocupată de faptul divers ori de cel senzaţional, şi de a crea opinii în consens cu interesele „de sus”. Vocea Vânzătorului anunţă „ştiri proaspete”: „În Dealul Mitropoliei, un deputat a încercat să violeze noua Constituţie! Senzaţional. Scriitorul care s-a împuşcat a fost înmormântat la Cimitirul Bellu!”

→

Urmuziana

Dialogul dintre Vânzătorul de ziare şi Mitică îi oferă scriitorului o trecere în revistă a preocupărilor şi întâmplărilor cotidiene de interes minor pentru Mitică: averea şi sărăcia, gura lumii, zvonistica, invidiile în necunoştinţă de cauză. *Dincolo de* un *Zid* imaginar, Mitică discută despre sine, trecut parcă pe partea cealaltă a zidului, un fel de dedublare, de dialog cu propria „umbră”, de multiplicare, de retrăire a vieţii lui şi a personajelor sale. Nedumerit, Vânzătorul de ziare întreabă: „Dacă eşti Demetrescu, ce cauţi aici? De ce nu eşti la Bellu?”/ Mitică: „Am ieşit în oraş, să cumpăr ziare!” Dialogul devine *halucinant,* iar interlocutorul *tremură* şi recunoaşte că „a auzit multe nerozii în viaţa lui”, dar că „asta le întrece pe toate! Nu pot să cred!; (Blocat) Va să zică, matale eşti mort?/ Mitică: Da, Dom`le! Aşa scriu ziarele!”

După ce face inventarul propriei averi (textul piesei înregistrează constatările din procesul-verbal al lui N. Dezideratu, poliţistul care a găsit în realitate cadavrul grefierului Demetrescu, între care şi „un ceas de aur fără capac, suma de lei 943 şi una bucată revolver marca STM, cu cinci cartuşe netrase”. Citind ziarul, află cu exactitate şi locul din cimitir. Meditează asupra morţii şi somnului, considerând că „Moartea e o performanţă la îndemâna oricui. Somn din care nu te mai trezeşti… Somn fără vise e moartea.” Tema morţii devine punctul culminant al textului şi se împlineşte o altă coordonată a scrisului urmuzian, pe care dramaturgul o intuieşte pe deplin. Aşa cum am încercat să demonstrez că *Plecarea în străinătate* e plecarea în „Marea străină” – Moartea.

Ultimele scene densifică dialogul cu teme şi motive de actualitate, de la dragoste, amor, la prostituţie şi perversitate, la reputaţie, viaţa de acasă (în orice sens), comerţ, cum se vinde şi se cumpără amorul, satisfacţia imediată, conversaţia ademenitoare şi ipocrită, jocul cochetăriei ispititoare. Cordelia îi spune lui Dragomir *o poveste tristă,* despre un Zmeu, nimic altceva decât o prăbuşire a idealului de dragoste în mocirla cotidiană (o altă temă urmuziană majoră), ca a tuturor idealurilor. Textul nu cade în ridicol, pentru că intenţia autorului este de a coborî de pe soclu, din icoană, făptura femeii oarecare, şi e nevoie de ridiculizarea personajului, de ironie şi amuzament, pentru a susţine contrastul dintre naivitatea oarbă a lui Dragomir şi luciditatea rece a Cordeliei, care se devoalează prin limbaj (cu nicio nuanţă de misoginism însă). Dragomir e asemenea lui Bufty, fiul gras şi blazat al lui Stamate, cu deficit de inteligenţă şi escesiv hormonal, iar Cordelia e copia Pâlniei, dar şi un fel de hibridare cu nevasta legitimă a filosofului de la consiliul comunal. Scena 23 pregăteşte deznodământul şi echilibrează scena anterioară a derizoriului: Mitică, Dragomir şi Cordelia discută despre libertate. Replica lui Mitică, intrat în „transa monologului” cu care începe scena, ar trebui reprodusă integral, pentru că rezumă o întreagă filosofie de viaţă, aşa cum aflăm din *Puţină metafizică şi astronomie* şi din *Însemnările „răzleţe”,* surprinsă magistral de dramaturg.

Sinele pare a fi singurul univers al omului, dar numai cu condiţia de a-şi conştientiza existenţa până la cel din urmă amănunt. A se cunoaşte pe sine este echivalent cu a cunoaşte întreaga lume şi pentru care e nevoie de sinceritate şi curaj. Eul e asemenea unui Demiurg de la care porneşte lumea, aşezat în centrul lumii, de unde porneşte propriul univers. Deplasat în afara lui, îl poate conştientiza şi contempla. Se desfiinţează astfel orice cenzură interioară, ajungându-se la libertatea absolută, care desfiinţează şi instinctul de conservare şi produce recunoaşterea Revolverului ca „Zeul cel mai puternic”, „suveran al lumii”, „cel care poate dispune cum vrea de acel creier”: *Timpuri bizare!* ne spune scenariul lui Valeriu Butulescu. Atâta luciditate e însă obositoare şi pentru creier şi pentru suflet (înţeles ca psihic) şi primejdioasă pentru singura certitudine – trupul. E în acest monolog disputa dintre „comeseni”, de o parte, *metafizica* (religia, teologia, credinţele, filosofia), şi de alta, *astronomia* (fizica, ştiinţa); de partea cealaltă, *în stradă, plebea naivă, credulă, ideologă, protestatoare.* Un alt Zid, al treilea, *Dincolo de Zid,* de o parte şi de alta.

Se pare că singura certitudine e *Frumosul, muzica, arta,* opuse oricărui alt lucru: *minciuna, jugul, injustiţia, lipsa Justiţiei.* Textul piesei construieşte aici ideea altui Zid, venind în/din actualitatea trăită. Se sugerează actul creaţiei în sine, facerea operei, *laboratorul, atelierul manuscriselor* (vezi acad. Ion Pop, *În atelierul lui Urmuz*): „Mitică (absent, îşi pipăie tâmplele şi fruntea; monolog somnambulic): Ce coşmar! De câte ori mă trezesc, dau de mine… Omniprezent! De unde atâta eu? Eu şi iar eu! Mereu la datorie. Nonsens cu inflexiuni logice… Trăiesc din plin măreţia secundei. Mica veşnicie dintre două bătăi ale inimii. (Tare.) Timpuri bizare! Netotul crede că ştie totul! Că ştiinţa încape în mintea lui netoată! Au personificat misterul şi i-au spus Dumnezeu. Tot ce nu înţeleg fizic introduc în metafizică. Dar neştiinţa lor a făcut o ştiinţă. (Scrie iar şi şterge, în manuscris. Râde.) Un semn de întrebare am aruncat în Oceanul Certitudinii! Şi ce furtună a urmat! Şi ce mai valuri! (Spre sală.) Vezi Gil? Oamenii tânjesc după libertate. Însă puţini o înţeleg. Libertatea nu elimină lanţurile. Le transformă în datorie şi obligaţii. Jugul conjugă forţele. Nu înjugă şi nu subjugă. Fără ham, cu toată bunăvoinţa cailor, căruţa e greu de urnit! Dar ce folos? Puşi să tragă la ham, oamenii liberi au randament mizerabil! (Tare.) Nimeni nu vrea să

vâslească. Toţi vor timona… Complicitatea naşte o solidaritate morbidă. La noi, mentalitatea hoţească e mai gravă decât hoţia… În curând vor fura şi oamenii cinstiţi, ca să fie în pas cu moda! Dreptatea are tâlharii ei, înfoliţi în robe, iar dreptul e strâmb! La piaţă se cumpără şi se vând sentinţe. Mă tem de zeiţa Justiţiei! O femeie care învârte sabia legată la ochi e imprevizibilă şi periculoasă… (Pauză.) Ţara geme de hoţi potenţiali! Ei nu fură! Nu au suficient curaj. Statistic, ei îngroaşă rândurile oamenilor drepţi. Dar urăsc legile. Şi sunt mereu solidari cu hoţii de succes… E naiv să crezi că un stat corupt va combate corupţia! Un popor nu se va ridica nicicând prin vot popular. Că societatea reală e alcătuită matematic. Mulţimea iraţională este partea ei cea mai consistentă… (Pauză.) Din cărţi necitite, impostura îşi face piedestal… (Oftează.) Unele lucruri sunt prea mari pentru a le vedea. Şi prea adânci pentru a fi înţelese. (Patetic.) Uitaţi-mi numele! Ştergeţi-mi chipul! În aceste gânduri nu-s eu. E un strop din gândirea veacului meu.” Un adevărat rechizitoriu asupra actualităţii, prelungit în timp, în trecut ca şi în viitor, ca un dat permanent al istoriei.

Scenele devin din ce în ce mai muzicale şi mai expresive: *Nocturna nr. 15* de Chopin, *Sonata Lunii* de Beethoven, până la vocalizele Cordeliei din spatele Zidului, „Pa – Pa – Pa” din *Flautul fermecat,* cu „replicile lui Papaghenio redate instrumental, la pian, de Fuchs”. „Duetul vocal-instrumental devine dominant şi strălucitor”, în timp ce din boschetele din spatele băncii se aude o împuşcătură puternică. Magistral punct final, care îmbină finalul *Fuchsiadei* cu un eveniment biografic. De fapt, această îmbinare de ficţiune cu realitatea biografică a lui Urmuz, cu realitatea lumii dintotdeauna, de epocă şi de actualitate, cu inserţiile muzicale fascinante şi cu elementele de decor extrem de sugestive, conferă teatrului lui Valeriu Butulescu aura de spectacol dramatic inedit, fermecător, fie că citim textul, fie că acesta devine spectacol de scenă.

Mitică repetă gestul eroului din *După furtună:* se suie într-un copac, îşi numără gologanii şi aşteaptă sosirea dimineţii. Concluzionează că tot ce s-a întâmplat e din cauza „acestei Pâlnii nenorocite”, dramaturgul invitându-ne la mai multă atenţie psihanalitică, freudiană. Chiar dacă piesa se încheie cu un deznodământ „aproape” previzibil, finalul este deschis şi, asemenea operei urmuziene, conţine numeroase latenţe interpretative. În ultimele replici, e de văzut, între numeroase alte sugestii, şi disputa dintre Algazy şi Grummer: „...tot ce rămăsese bun în literatură fusese consumat şi digerat. Lipsit astfel pe viitor de orice hrană a lui mai aleasă, Algazy…” Cel care citeşte textul pare a avea un câştig în plus, dramaturgul îi furnizează, dincolo de dialog, detalii de înţelegere superioară a textului: „Pâlnia a dispărut din scenă. În locul unde era Pâlnia, Zidul este compact. *Visul s-a terminat.*” Pentru orice regizor sau pentru cel care se ocupă de decor, unele detalii sunt dificil de împlinit, ceea ce face din piesa lui Valeriu Butulescu un text exemplar, care necesită performanţă la punerea în scenă, ca spectacol dramatic.

Cu ocazia Simpozionului Internaţional Urmuz 140-100, Curtea de Argeş, România, 17-19 Martie 2023, Teatrul „Al. Davila” din Piteşti a pus în scenă piesa dramaturgului, jucată pe scena Centrului de Cultură şi Arte „G. Topîrceanu” din urbea domnească şi regală a Argeşului. Cu roluri dificil de jucat, actorii teatrului din Piteşti au oferit un spectacol memorabil. Am remarcat pentru cele mai complexe roluri, ce au necesitat o interiorizare specială, profundă, interpretarea de excepţie a lui Adrian Duţă, în rolul lui Stamate, a lui Gogu Preda, în rolul lui Mitică, a Alinei Diaconu, în rolul Cordeliei (rolurile principale, cele mai delicate, necesitând nuanţare emoţională şi, cum indică autorul, situate între „starea de transă”, „somnambulie”, „transa monologului”, „transa erotică”, „ieşirea din transă”.

În celelalte roluri au fost distribuiţi Petrişor Diamantu, Turnavitu; Ionuţ Oanţă, Poliţistul; Robert Tudor, Gayk; Mihai Savu, Dragomir, cu interpretări exacte în spiritul propus de dramaturg şi construite adecvat, ca spectacol dramatic, de regizor. Punerea în scenă, regia artistică, aparţine Monei Gavrilaş, scenografia, Mirunei Varodi. Coregrafia este semnată de Florin Fieroiu. Apreciem efortul întregii echipe care a încercat să pună în scenă un text de complexitate maximă, personal fiind adeptul respectării vocii auctoriale şi mai puţin a „găselniţelor” dincolo de litera textului, cu improvizaţii provocate din lipsa fondurilor pentru un decor aşa-zicând „clasic”, sugerat de textul scris şi de epocă.

Conceput ca spectacol din îmbinarea textului vorbit, interpretare muzicală vocală şi instrumentală şi coregrafie, cu inserţii deictice de puternică sugestie analitică, de ficţiune şi date ale realului biografic, de epocă şi de actualitate –, punerea în scenă a dat sensul cuvenit *fanteziei eroice, erotice* (fără pudori inutile, dar şi fără nicio urmă de vulgarizare) *şi muzicale* (un omagiu adus celui îndrăgostit de muzică, de concerte şi de pian, de compoziţia muzicală), *bizare* prin însăşi această *compoziţie integrală,* amestec de arte diferite şi prin numeroasele sensuri prezente în fiecare replică de-a lungul întregului text.

Piesa lui Valeriu Butulescu nu este o dramatizare a prozei urmuziene, ci o piesă originală, „incitantă şi mult recompensatoare pentru cititor” (Gh. Păun, în *O trilogie… neeuclidiană,* prefaţa la carte, p. 8), dar şi pentru spectatorul luminat în interior şi nu numai de reflectoare. Poate că a considera piesa o *epopee dramatică* (în sensul dublu al încadrării) nu e o exagerare, ci un omagiu adus amândurora.

(În imagini, scene din piesă, în interpretarea Teatrului „Al.Davila” din Piteşti, martie 2023.)

Urmuziana

Marin IANCU

Proza de avangardă (Schiţă orientativă)

Preliminarii. Fenomen spiritual de o evidentă complexitate, *avangarda literară* indică în esenţă o schimbare profundă în modul de a concepe şi a structura obiectul literaturii. Prin acţiunea sa ofensivă şi polemică, avangarda impune definitiv o altă atitudine faţă de lumea formelor literare, reprezentând „modul cel mai vizibil de revoltă împotriva unei situaţii constituite, pentru a o răsturna şi a o dezorganiza" (Umberto Eco). „Obiectul şi metoda «agresiunii» avangardiste, de diferite tipuri şi grade de violenţă, constata Adrian Marino, este opoziţia, contestarea, cu un termen consacrat: *ruptura*..." (1) Formă de insurecţie totală, „distructivă" şi „ireductibil iconoclastă", avangarda este definită, în general, prin două atitudini tipice extreme: (a) negarea radicală a tradiţiei cultural-literare şi situarea în afara oricăror tipare moştenite; (b) aspiraţia către o absolută înnoire a limbajului, „recuperarea purităţii originare" (Adrian Marino).

Termenul de *avangardă* e cuprins în cele mai extreme variante ale modernismului: *expresionism, dadaism, cubism, suprarealism* etc., mişcări în măsură să ilustreze o stare de criză prin actele anarhice şi revoluţionare, spectaculoase. „Mişcare de şoc", de ruptură şi de deschidere, în acelaşi timp, în definitiv, „avangarda înseamnă libertate" (Eugen Ionescu).

Climat. Reprezentanţi. Printr-o rapidă adaptare la propunerile de înnoire artistică, contextul cultural românesc de la începutul secolului al XX-lea s-a dovedit deschis tuturor reprezentărilor avangardiste din alte ţări. Semne ale unei asemenea participări la efervescenţa literară novatoare a epocii se pot descoperi începând cu anul 1912, când adolescenţii S. Samyro (Samuel Rosenstock), Tristan Tzara, I. Iovanaki (Ion Vinea) şi Marcel Iancu editează la Bucureşti „revista modernistă" *Simbolul* (26 oct. – 25 dec., în total patru numere). La 14 iulie 1916, Tristan Tzara şi Marcel Iancu organizează la Zürich primul spectacol DADA, „insurecţia de la Zürich" punând bazele cunoscutei *mişcări dadaiste.* Deşi abia un adolescent, în anii 1914–1915, Tristan Tzara compunea poeme şi mature şi moderne pe atunci, în care simbolismul se amesteca fericit cu tradiţia autohtonă. De la Minulescu la B. Fundoianu, de la Adrian Maniu la Bacovia, de la Ion Pillat la Camil Baltazar, adică tot ce s-a realizat în acest sens încă din acea vreme sau ulterior în lirismul românesc, sună convingător din versurile lui Tristan Tzara: semn neîndoios al unei personalităţi excepţionale, menită oricum să-şi realizeze cele mai derutante trăsături. Prin Tristan Tzara, literatura română confirmă *avangardismul „programatic"* al lui Urmuz, situându-se cu succes în fruntea avangardei europene.

Avangarda românească se manifestă destul de unitar, ca formă de expresie şi ca program teoretic. Aspectul particular i-l conferă, în acest sens, accentul dominant negativ, de ruptură şi opoziţie, în numele acelei libertăţi şi „disponibilităţi absolute". Negaţia este extremă şi fără drept de apel: „Numai contrastul ne leagă de trecut" (Tristan Tzara); „Să ne ucidem morţii!" (*Contimporanul*); „Arde maculatura bibliotecilor" (*unu*); „Am rupt orice legătură cu arta trecutului, căci secolul nostru de emoţii puternice şi fulgerătoare are nevoie de forme noi pentru manifestările lui de artă" (*Punct*); „Lumea trebuie reinventată" (*75 H.P.*). *Mişcare*, şi nu şcoală literară sau artistică, *avangarda literară* se caracterizează prin *activism* şi *spirit de frondă*, deopotrivă, „în perspectiva eliberării de coduri şi canoane către o nouă *autenticitate* a creaţiei". (2) „A fi distrugător, iconoclast, terorist, nihilist tinde aşadar să se confunde cu esenţa însăşi a avangardei." (3)

În finalizarea unor astfel de „iniţiative" şi experimente novatoare, programatice, în spaţiul românesc interbelic se vor ilustra, cu deosebire, următoarele reviste de avangardă: *Contimporanul*, cu program constructivist; apare săptămânal (3 iunie 1922 – 7 iulie 1923), apoi lunar (apr. 1924 – ian. 1932) la Bucureşti, sub îndrumarea lui Ion Vinea, având-i printre colaboratori, printre alţii, pe Felix Aderca, Tristan Tzara, Tudor Arghezi, Ilarie Voronca, Camil Petrescu, Ion Pillat, Ion Barbu, Ion Vinea, V. Eftimiu, N. Davidescu. *Contimporanul* este continuat în forme mai violente, de *Integral,* revistă de sinteză modernă, una dintre cele mai importante publicaţii ale avangardei, Bucureşti (1925-1928), redactori F. Brunea, M.H. Maxy şi Ilarie Voronca, şi, cu deosebire, de revistele *75 H.P.* (1924), *Punct* (1924-1925), *Urmuz* (1928), *Alge* (1930-1933) şi *Meridian* (1934-1936).

Proza de avangardă. „Urmuz premergătorul" (Geo Bogza). Motivele esenţiale ale doctrinei avangardiste pot fi identificate cu deosebire în opera literară a lui Urmuz (Demetru Demetrescu–Buzău, 1883–1923), căruia T. Arghezi îi tipărise primele proze avangardiste (*Pâlnia şi Stamate, Ismail şi Turnavitu*) în revista *Cugetul românesc* (nr. 2 şi 3, 1922), alte trei schiţe (*Emil Gayk, Plecarea în străinătate, Cotadi şi Dragomir*) fiind publicate, postum, în revista *Punct* (nr. 9, 10 şi 11, 1925). La iniţiativa lui T. Arghezi, revista *Bilete de papagal* îi va retipări microromanul *Algazy şi Grummer* (nr. 16 din 1928), în acelaşi an, revista *Contimporanul* (nr. 84, 1928) publicându-i schiţa *După furtună*. Mai târziu, în 1930, în colecţia Editurii Unu, Saşa Pană va edita volumul de scrieri intitulat *Urmuz*, incluzând, alături de celelalte şapte schiţe şi de celebra pseudofabulă *Cronicari*, şi proza *Fuchsiada,* volum reeditat în 1970 (*Pagini bizare*), sub îngrijirea aceluiaşi editor.

Etape ale receptării. Întâmpinată la început mai ezitant, opera lui Urmuz va beneficia treptat de comentarii tot mai elogioase, îndeosebi în cercurile avangardei, care au văzut în autorul ei „un simbol al revoltei împotriva convenţiilor literare şi un mare premergător, anunţând mişcarea dadaistă şi suprarealistă" (4). Ştefan Roll, de exemplu, descoperă în autorul *Paginilor bizare* un „Jarry român [...] răsturnător mai temerar de calcule mondiale"; Ilarie Voronca intuieşte în opera acestuia însăşi esenţa mişcării avangardiste, „prevestirea prăbuşirii convenţiilor, identificarea scrisului cu o existenţă neconcesivă", iar Geo Bogza îl plasează pe Urmuz printre „poeţii blestemaţi", numindu-l deschizător de drumuri, spre „o nouă geografie a sensibilităţii". Peste ani, Eugen Ionescu, un alt celebru avangardist, descoperea în Urmuz „unul dintre premergătorii revoluţiei literare universale, unul dintre profeţii dislocării formelor sociale, ale gândirii şi ale limbajului din lumea asta". Mai puţin obişnuită cu un asemenea gen de literatură, critica literară reţinea iniţial doar dimensiunea comică a *Paginilor bizare*. G. Călinescu, de exemplu, evidenţia „inteligenţa vie" şi umorul „inocent şi rafinat" al prozatorului, numind însă aceste scrieri doar „simple elucubraţii premeditate, fără un sens mai înalt" (5) sau „nişte false automatisme, parodiind academismul prozei curente" (6). Mult mai exact, Perpessicius recunoştea în cele câteva „schiţe fantastice", „jocul voluntar şi amuzant al unui temperament prin excelenţă satiric", suficient pentru „a marca o dată în istoria scrisului nostru contemporan" (7).

Disoluţia epicului şi a personajului. „Lumea pe dos". Intitulat, ironic, „roman în patru părţi", *Pâlnia şi Stamate* subminează, prin caracterul său polemic, structurile consacrate ale speciei romaneşti (stiluri consacrate, tipuri de personaje şi situaţii etc.), constituindu-se astfel într-o parodie „redusă la câteva toposuri îngroşate, caricate, deturnate de la funcţionalitatea lor ratificată de experienţa acestui tip de comunicare" (8). În ciuda conţinutului extrem de concentrat şi redus la esenţă, *Pâlnia şi Stamate* respectă, aparent, forma tradiţională a unei opere epice, cu toate elementele aşezate într-o ordine firească: partea I: descrierea „balzaciană" a apartamentului familiei Stamate; apariţia familiei Stamate; partea a II-a: prezentarea personajelor; statut social; caractere, raporturi; partea a III-a: desfăşurarea acţiunii propriu-zise (drama lui Stamate şi a membrilor familiei sale; seducerea şi căderea lui Stamate); partea a IV-a: conflictul final; deznodământul.

Debutul conţine incipitul oricărui roman „clasic", balzacian, atent la descrierea cadrului, manieră brusc contrazisă prin „rupturile de nivel" din fraza a doua. Dintr-o astfel de perspectivă, scriitorul sugerează că literatura tradiţională, prin întregul său mecanism de formule stereotipe, nu se mai adresează spiritului, devenind, prin urmare, imposibil de asimilat: „În antiprozele sale, Urmuz are pentru prima dată conştiinţa critică acută că sistemul de convenţii al literaturii acceptate a intrat în criză şi este necesară o dinamizare a acestuia. Literatura ca «hrană spirituală» nu mai este suficientă în dozele tradiţionaliste, fiind iminentă o distrugere a acesteia şi o recuperare în alţi termeni." (9) În privinţa viziunii social-estetice, poziţia critică a autorului faţă de societate şi faţă de estetica momentului se concentrează asupra preocupării pentru înlocuirea *realului* evocat în operă (bazat pe raţiune, ordine, motivaţie etc.) cu *ficţiunea*, eliberată de asemenea limite.

Noul discurs estetic îi contrapune forma sa denaturată şi exclude rigoarea structurii tradiţionale a enunţurilor, coerenţa şi cauzalitatea acţiunii, motivaţia personajelor, structura psihologică convenţională. În acest context, naratorul *omniscient* menţine mărcile consacrate ale statutului său, iar *naraţiunea* mimează progresia (evoluţia) epicului: „Naratorul, este de părere Nicolae Manolescu, respectă cu sfinţenie, cum vedem, forma clasică de roman pe care o goleşte însă de vechiul conţinut, în sensul că rigidei caroserii, cu părţile ei componente de totdeauna, nu-i mai corespund o acţiune coerentă şi nici personajele logic motivate, ca în romanul realist." (10) Titlurile prozelor lui Urmuz satirizează formele şi formulele epicului tradiţional, structurile deja cunoscute ale acestuia (subtitlurile şi structura textelor; stiluri narative, tipuri de personaje şi situaţii; ideea de mesaj etc.). Convenţiile epicului tradiţional devin anulate prin *parodiere*, evidenţiindu-li-se astfel banalitatea mecanismului de funcţionare în opera literară, prin ducerea lor la *absurd.* Atingerea zonei absurdului la nivelul structurilor literare reflectă, prin parodiere, şi absurdul lumii pe care acestea o evocă. În literatura română, Urmuz este considerat un precursor al literaturii absurdului; el denunţă, prin structurile literare opuse celor consacrate, lipsa de sens a existenţei moderne, sufocate de convenţii şi şabloane estetice, anticipând „în mod tulburător dicteul automat al suprarealiştilor, care urmărea, în literatură, surprinderea spontană, nepervertită de controlul raţiunii, a impresiilor sosite din zona adâncă a subconştientului". (11)

(În imagini, scene din *URMUZ va fi numele său, o biografie poetică după viaţa şi opera lui Urmuz* alcătuită – şi regizată – de Gavriil Pinte, iunie 2023, Teatrul Dramaturgilor Români, Bucureşti.)

→

Proza lui Urmuz aduce în literatura română modernă asemenea schimbări radicale şi în privinţa statutului personajelor. Construite la limita dintre uman şi non-uman, „acţionând, în consecinţă, ca nişte mecanisme ori făpturi primare supuse celeilalte mecanici, a instinctelor”, eroii („anti-eroii”) lui Urmuz „transformă în parodie şi farsă gesturi, atitudini, situaţii existenţiale fundamentale, încălcând la tot pasul logica realului”. (12)

Caracteristici ale personajelor. Păstrând o serie de semne zoomorfe sau mecanomorfe, personajele lui Urmuz posedă calitatea de metamorfozare în cele mai insolite înfăţişări (făpturi neobişnuite); prezintă automatisme de gândire şi limbaj şi manifestă un înalt grad de agresivitate. Acestea sunt prezentate în formă directă, nu în desfăşurare, fiind reduse la animalic şi, în consecinţă, lipsite de atribute psihologice. În fond, făpturile create de Urmuz, dimpreună cu lumea lor grotescă şi absurdă, „sunt, pentru prima oară în literatura română, nişte măşti şi un univers «visceral» legate de substanţa şi mişcarea limbajului ce se constituie ca text.” (13) Faţă de problema existenţei, Al. Piru observa că eroii lui Urmuz „nu au sentimentul absurdităţii, nu se revoltă împotriva absurdului, ci capitulează în faţa lui. Transcendenţa lor e nimicul, vidul, formele sacrului fiind şi ele golite de orice substanţă sau sens.” (14) În proza lui Urmuz, „individualitatea s-a atrofiat cu totul. A rămas mecanismul implacabil al supraindividualităţii. Fiinţele şi-au pierdut nu doar interioritatea, dar chiar şi omenescul. Iar marja lor de libertate (umană) a lăsat locul celei mai depline manipulări. Marionete, automate, aceste făpturi sunt tocmai în măsura în care mâna care trage sforile este surdă la glasul lor. Sunt nişte fiinţe proteice, reificate...” (15) Sub un înveliş comic, mai degrabă „agresiv, obscen sau macabru” (16), „Urmuz atrage atenţia asupra crizei pe care o cunoaşte însăşi noţiunea de literatură. Şi cum literatura este, înainte de toate, o artă a cuvântului, e firesc ca principalele răsturnări ale autorului să aibă loc în sfera limbii.” (17) De remarcat, în acest sens, utilizarea unor asociaţii lexicale insolite, incompatibile; anularea logicii comune; ambiguizarea termenilor. Înnoirile aduse de Urmuz sunt vizibile în interiorul clişeului, prin golirea textului de mesajul lui tradiţional. „În detaliu, totul e absurd, în ansamblu coerenţa e perfectă.” (18) Umorul negru are ca sursă tehnica surprizei, produsă prin asocieri ilogice de termeni fără legătură, înşelarea aşteptării cititorului prin devierea enunţului de la previzibil la inedit sau ilogic, devierea bruscă de la contextul cu sensuri proprii la sensul figurat.

Concluzii. Prin negarea violentă a formelor de artă consacrate, avangarda urmăreşte eliberarea prozei şi a poeziei de „captivitatea” normelor şi a artei convenţionale prin: (a) excluderea preocupărilor pentru artă (*dadaismul* proclamă că reprezintă „antiliteratură”, „antipoezie”, „antipictură”); (b) eliminarea constrângerilor raţiunii, compoziţiei, stilului şi a gramaticii, promovând subconştientul (*suprarealismul*); (c) limitarea frontierelor dintre arte, prin asocierea lor (*constructivismul*). Prin menţinerea unor astfel de structuri, devine tot mai evident faptul că „sub formele nihiliste şi extravagante ale avangardei se joacă o adevărată *dramă existenţială:* a absolutului şi relativului, libertăţii şi necesităţii, purităţii şi corupţiei, acţiunii şi pasivităţii”. (19)

Creator modern de texte, Urmuz pătrunde dincolo de membrana de convenţii a veacului, aşezându-se de partea înnoitorilor, a fanteziştilor, printre puţinii avangardişti ai prozei. Gândirea sa novatoare şi nonconformistă, atât de evidentă în limbaj şi în tehnica narativă a textului, defineşte structura esenţială a acestui scriitor. Prin caracterul radical şi violent al negaţiilor sale, Urmuz îşi depăşeşte epoca, anunţând o serie de nume de prestigiu ale literaturii de avangardă, precum Franz Kafka, Eugen Ionescu, Samuel Beckett sau F. Arrabal.

Note

1. Adrian Marino, *Avangarda*, în *Dicţionar de idei literare*, I. Bucureşti, Editura Eminescu, 1973, p. 181.
2. Ion Pop, *Avangarda în literatura română*, Bucureşti, Editura Minerva, 1990, p. 20.
3. A. Marino, *op. cit.*, p. 185.
4. Ion Pop, *Dicţionarul scriitorilor români,* R-Z, Bucureşti, Editura Albatros, 2002.
5. G. Călinescu, *Editarea postumelor lui Urmuz*, în *Capricorn*, I, nr. 2, dec. 1930.
6. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 889.
7. *Urmuz: Schiţe fantastice*, în *Cuvântul*, VII, nr. 215, 1931.
8. Ion Pop, *op. cit.*, p. 44.
9. *Avangarda literară românească.* Antologie, studiu introductiv şi note bibliografice de Marin Mincu, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 18.
10. Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc,* Bucureşti, Editura 100+1 Gramar, 2001, p. 535.
11. Al. Tudorică, *Avangarda artistică*, în *Limba şi literatura română*, anul XXXIII, nr. 3, 2004, p. 34.
12. Ion Pop, *op. cit.*, p. 59.
13. *Ibidem*, p. 60.
14. Al. Piru, *Varia. Preciziuni şi controverse*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1972, p. 316.
15. N. Manolescu, *op. cit.*, p. 529 – 530.
16. Nicolae Balotă, *Urmuz*, Cluj, Editura Dacia, 1970, p. 83.
17. Gheorghe Glodeanu, *Urmuz şi poetica antiromanului,* în *Poetica romanului românesc interbelic,* Bucureşti, Editura Libra, 1998, p. 340.
18. N. Manolescu, *op. cit.*, p. 534.
19. A. Marino, *op. cit.*, p. 185.

Dumnezeul Caragiale şi diavolul Urmuz

Rodica LĂZĂRESCU

Anul Urmuz 2023 i-a prilejuit unui foarte cunoscut şi apreciat (printre altele) epigramist marcarea momentului printr-un volum de catrene – George Corbu, *Caragiale versus Urmuz* (Editura Leviathan, Bucureşti, 2023), căci, declară autorul, „Ţin s-apar în protocoale/ Dând onorul lui Urmuz!” Nu e o premieră pentru autorul *Corbigramelor* (ne amintim *Urmuzeul poetic. Epigrame în manieră absurdă*, din 2013, şi ediţia adăugită şi cu versiunea în limba franceză asumată de Paula Romanescu, din 2020). Acum însă epigrama – „gen difuz/ Şi-ndeobşte enervant” – capătă valenţe noi, neaşteptate, fie că cizelează „efigii” (în formularea autorului), fie că devine „un reflex al istoriei literare”, o „modalitate de investigare” a operei unor umorişti (Ioan Buzaşi), fie că e „capabilă să îmbrăţişeze şi să exemplifice absurdul” (epigrama „în manieră absurdă” de care pomeneşte Costin Tuchilă, prefaţatorul şi editorul volumului).

După cum anunţă chiar titlul volumului, subiectul şi obiectul micilor bijuterii sunt I.L. Caragiale şi Urmuz. Derutantă în titlu este doar prepoziţia latină *versus,* tentaţi fiind, la primul contact cu cartea, s-o interpretăm numai cu unul dintre sensurile ei – *împotriva, opus.*

Spirite complementare, contrazicând presupusa opoziţie din titlu, cele două personalităţi, „valori perene”, singurii „răstigniţi întru humor” dintre umoriştii români, sunt creatorii unui alt tip de individ pe scara evoluţiei umane: „Mărire ţie, Caragiale,/ Şi ţie, bravule Urmuz,/ Români ce-aţi plămădit din jale/ Pe *homo humoristicus*!”

Început şi sfârşit, Alfa şi Omega („Dacă-l începi cu Caragiale,/ Urmuz încheie alfabetul!”), planetă unul şi galaxie celălalt („Diferenţa este netă:/ În această ierarhie/ Caragiale-i galaxie,/ Iar Urmuz este planetă!”), preşedinte şi prim-ministru „într-un circ «corect confuz»”, în ierarhia nobiliară „Caragiale-i *Maiestate*,/ Iar Urmuz este *Alteţă!*”, în vreme ce, la curtea domnească a humorului, „Caragiale-i, de departe,/ Voievod întru humor”, pentru ca Urmuz să fie „mare dregător”, în registru arhitectonic, primu-i piramidă, al doilea-i „o splendidă statuie”, pe când, în regim culinar, „Caragiale e fistic,/ Iar Urmuz e o bomboană”, în cel meteorologic „Primu-i crivăţ – aspru spus –,/ Iar al doilea – alizeu”, în termeni de alimentaţie publică sunt puse în ecuaţie „Berăria «Caragiale»/ Şi bistroul «La Urmuz»”, în fine, cu sugestii christice, „Umorist pur-sânge, iată-l,/ Caragiale este tatăl/ Care, desluşind târziul,/ În Urmuz văzut-a fiul!” Pe scurt, „Se-ntâmplă,-n fond, un fapt banal/ Pe care-ncerc să îl explic:/ Caragiale-i colosal,/ Urmuz e colos mai mic!” Sau, în alţi termeni, „Caragiale-i Dumnezeu,/ Pe când dracul e Urmuz!”

„Periplu difuz” prin universul celor „doi români” (difuz doar declarativ, în fond, bine organizat, în ramă, cu deschidere şi epilog, cu o prozodie aproape de perfecţiune), întreprins cu mijloace mai puţin obişnuite pentru o astfel de călătorie (spectaculoasele artificii şi inofensivele săgeţi ale speciei numite *epigramă*), volumul lui George Corbu este nu doar un omagiu adus precursorilor literaturii absurdului, ci şi o critică *pe dedesubt* a „lumii de prost-gust”, a vremurilor sub care ne aflăm de vreo trei decenii, a prezentului degradat şi a viitorului incert („Românie,-n ev obtuz/ Scufundându-te agale…”).

Este, în acelaşi timp, şi o subtilă artă poetică şi o profesiune de credinţă a autorului *Corbigramelor:* „Într-o lume-arzând de jale,/ Căutând un călăuz,/ Mă botez întru Urmuz/ Dar mă-nchin lui Caragiale!” Aferim!

Paula ROMANESCU, Replici lui George Corbu, pornind de la *Caragiale versus Urmuz*

George Corbu:
Caragializând constant,
Propun – şi nu admit refuz! –
Să ne întoarcem la Urmuz
Şi, dacă mai e timp, la Kant!

Paula Romanescu:
Nu ştiu dacă mai e azi timp
De Caragiale sau de Kant,
Dar de Urmuz, gândesc, estimp
Ar fi – dacă-l citeşti pe cant…

G.C.:
Întreb în orice berărie
Sperând să dau de Caragiale;
La fel, la Judecătorie,
Dar nici Urmuz nu-mi iese-n cale.

P.R.:
La tribunal sau berărie
Dai astăzi doar de haimanale;
Cum crezi c-ar putea ei să ştie
De un Urmuz, de-un Caragiale!

G.C.: *(Unui critic anume)*
Oricât te-ai umfla în pene
Nu poţi ca să-i scoţi din uz:
Sunt, să ştii, valori perene
Caragiale şi Urmuz!

P.R.:
Cel umflat în pene critic
A mai încercat odată
Şi pe Bard din 'nalt să-l scoată,
Dar căzu-n adânc, ridicul...

G.C.:
De eşti vesel sau ursuz,
Pradă unor legi fatale,
Te amuzi cu Caragiale,
Cazi pe gânduri cu Urmuz.

P.R.:
Poţi fi vesel sau mofluz
Legile-s azi imorale.
Râdem noi cu Caragiale,
Dar ce facem cu Urmuz?

G.C.:
Viziuni catastrofale
Din principiu nu refuz:
Nu mă tem de Caragiale
Însă tremur de Urmuz.

P.R.:
Poţi glumi cu Caragiale
Dar n-ar fi îndeajuns
Să ţinteşti în haimanale
Fără glonţul lui Urmuz!

G.C.:
Domnule Caragiale,
Ca şi-n cazul unui rus,
Din mantaua dumitale
A ieşit nu doar Urmuz.

P.R.:
Nu din manta, Caragiale
A croit (că nu e rus!),
Ci din pana-i, mangafale,
Dar şi-un diamant – Urmuz!

G.C.:
Vreau demult să le propun
Şi să-i rog să vină:
Caragiale la dejun
Şi Urmuz la cină.

P.R.:
Ce te faci dacă… te iartă
De deranj, primind să vină,
De să-ţi stea în gât, şi cină,
Şi dejun, oaspeţi de piatră?

G.C.:
Încă-mi stăruie-n auz
Crezul dascălului meu:
„Caragiale-i Dumnezeu,
Pe când dracul e Urmuz!”

P.R.:
O fi zis dascălul tău
Ce zici c-a zis, însă avu
Şi dreptate? Oare tu
Cât eşti drac, cât Dumnezeu?

G.C.:
Dac-ar vedea Caragiale
Cum îi merge ţării sale
Cu Urmuz multiplicat,
Ar simţi că-i răzbunat.

P.R.:
Şansa ţării de-a mai fi
E că tot mai ştim zâmbi
Şi sub urmuziene hoarde
Pristandalizând stindarde...

In memoriam

Popescu Alexandru Zorica,
marele matematician care ar fi putut să fie

Olimpia IORGA-POPESCU, Andrei VERNESCU

Prin 1962-63, la uşa unei săli din Liceul (azi, Colegiul Naţional) „Mihai Viteazul" din Bucureşti, un grup de profesori care aşteptau să intre la examenul oral de definitivat, comentau agitaţi o problemă de geometrie prea grea, care li se dăduse la lucrarea scrisă şi niciunul nu reuşise să o termine. Atunci, un profesor cu 15-20 de ani mai în vârstă ca ei, care şi el aştepta să *tragă* un bilet de examen, spre surprinderea întregului grup, schiţează, în câteva rânduri, o soluţie care face să se aştearnă o uimitoare linişte admirativă. Imediat, în şoaptă, s-a răspândit telegrafic zvonul: *Domnul este Alexandru Popescu Zorica, fostul asistent al marilor matematicieni Octav Onicescu şi Dan Barbilian.* Rămânea însă fără răspuns întrebarea de ce dă examenul de definitivare în învăţământ aşa târziu (la peste 40 ani), când acesta se dă la 2-3 ani de la absolvirea facultăţii?

Alexandru Popescu Zorica s-a născut la data de 28 martie 1920, în Bucureşti, tatăl său, Nicolae Popescu Zorica, fiind un înstărit avocat, descendent al unei familii, de asemenea înstărită, din Buzău. Familia Popescu Zorica s-a gândit să investească în educaţia copiilor ei şi a angajat o institutoare franţuzoaică (Arlette Dugas, 1889-1968), care fusese în Rusia, la curtea ţarilor, companioana unei doamne de onoare a ţarinei, şi care, cu greu, după revoluţia din 1917, a reuşit să se refugieze în România, unde, din 1933, a fost în serviciul familiei Zorica, asimilată şi considerată o membră a familiei, până la sfârşitul vieţii ei. Alexandru Popescu Zorica, în perioada 1926-1930, a urmat cursurile primare la Colegiul Arhiepiscopal „Sfântul Iosif", iar în perioada 1930-1938, cursurile liceale ale aceluiaşi colegiu. În toţi aceşti 12 ani, a fost un strălucit elev, şi-a format o vastă cultură generală, dar a fost înzestrat şi cu o delicateţe sufletească deosebită. Iată cum descria, în 2015, la 95 de ani, impresiile sale de copil, după Primul Război Mondial. *Ei, colegii mei (unii dintre ei) nu mai aveau tată, pentru că îşi pierduseră viaţa pe câmpul de luptă. Figurile acelor văduve necăjite, acele umbre înnegrite în veşmintele lor îmi trezeau un sentiment pe care sufletul neîntinat al copilăriei îl adulmecă cu totul altfel decât atunci când eşti în maturitate. E simţirea pură şi, în cadrul simţirii pure, păstrez amintirile despre care vă vorbesc. Sau: După ce am văzut în parcul Carol tunica generalului Dragalina găurită de gloanţe şi însângerată, cu imaginea asta am crescut.*

Din 1935 şi tot restul vieţii lui, până la 95 de ani, Sandu Zorica, cum i se spunea, a iubit *Gazeta Matematică,* iar ca elev a participat la concursurile de matematică, aşa că, în 1938, când a intrat la Facultatea de matematică a Universităţii Bucureşti, toţi marii matematicieni îl cunoşteau şi preţuiau. La nici două săptămâni de la începerea cursurilor universitare, în octombrie 1938, marele matematician Dan Barbilian (poetul Ion Barbu) este aşa de impresionat de ce ştia studentul său, Alexandru Popescu Zorica, că îi spune lui Gheorghe Mihoc, viitorul preşedinte al Academiei Române: *Vino, dragă, să-ţi arăt ceva.* Şi iată ce spune Sandu Zorica: *Nu eram un geniu, dar eram un iubitor de ce învăţasem. Parcă-i văd în sala nr. 1 de la Universitate, cum el (Barbilian) şi Mihoc stăteau rezemaţi de zidurile ferestrei, iar eu la tablă. A fost o conversaţie între mine şi Domnul Barbilian nemaipomenită, aşa de grozavă a fost, încât domnul Barbilian m-a iubit până la sfârşitul vieţii şi concomitent domnul Mihoc. Că nu am promovat (în carieră), au fost vicisitudinile politice prin care am trăit. Am făcut şi temniţă.*

Înainte de a lămuri cum s-a putut *rupe* cursul unei vieţi pline de pasiune pentru matematică, să vedem ce mai aflăm din spusele lui Sandu Zorica, din anii de facultate (1938-1942) şi din perioada în care a fost asistentul lui Octav Onicescu şi Dan Barbilian.

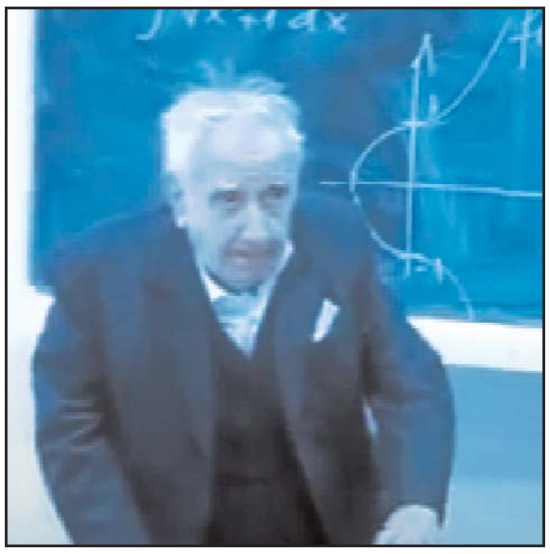
Pasiunea pentru geometrie a lui Dan Barbilian şi Al. Popescu Zorica le acapara toate discuţiile. În interviul acordat de Al. Popescu Zorica, în aprilie 2015, directorilor Liceului Mizil, Victor Minea şi Laurenţiu Bădicioiu, aceştia îl întreabă cu vădită curiozitate: *Ştim că odată v-a luat la ora 9 de la cursuri, la cofetăria Nestor, şi v-a ţinut până la 11 noaptea, când a venit chelnerul cu nota de plată. Ce aţi discutat?* Probabil se aşteptau să le spună vreo escapadă erotică. Însă Zorica răspunde: *Numai matematică.* Şi repetă: *Numai matematică.*

În 1939 prin decesul lui Gheorghe Ţiţeica, se eliberează catedra de geometrie la care cele mai mari merite le avea Dan Barbilian şi care şi-o dorea aşa de mult că îmbrăcase în facultate, de complezenţă, şi cămaşa verde. (*Eu cu ochii mei l-am văzut în septembrie 1940,* spune Zorica.) Dar apare un alt candidat redutabil, Gh. Vrănceanu, cu doctorate în Italia (sub îndrumarea lui Levi-Civita) şi la Harvard, în faţa căruia Dan Barbilian se resemnează. Abia în 1942 Dan Barbilian devine profesor la catedra de axiomatică, teoria numerelor şi algebră, domenii la care avea contribuţii extraordinare.

În acea perioadă, Dan Barbilian, Gh. Vrânceanu şi Al. Popescu Zorica locuiau toţi trei în cartierul Cotroceni şi nu prea departe unul de altul, încât unele discuţii matematice se continuau şi după cursuri. Astfel, studentul celor doi savanţi a devenit depozitarul unor informaţii valoroase. De exemplu, el susţine că Gh. Vrănceanu i-a mărturisit că în drum spre Harvard s-a oprit la Göttingen, unde s-a împrietenit cu Robert Openheimer, care avea să joace rolul principal în crearea bombei atomice.

Că studentul Alex. Zorica iubea adevărurile matematice rezultă şi dintr-o afirmaţie a lui despre o teoremă a geometrului grec Pappus (sec. 4 d.Hr.): *Frumoasă propoziţie, superbă! Superbă pentru că a făcut deliciul tuturor gânditorilor de-a lungul secolelor.* Reuşea să surprindă evoluţia unor *făpturi matematice,* cum le zicea Petre Sergescu, făcea o hartă a matematicii europene despre care spunea: *Este atât de clară, atât de limpede şi am iubit-o atât de mult din prima tinereţe, m-am informat de ea de la 15 ani în continuare. Deci sunt 80 de ani de când mă tot instruiesc.*

Nicolae Popescu Zorica, tatăl strălucitului matematician, a fost printre fondatorii Partidului Naţional Ţărănesc, prefect de Ilfov, iar în septembrie 1940 a fost şi consilier regal. Rareori Alex. Zorica reuşea să povestească despre eroismul tatălui său din Primul Război Mondial fără să-i dea lacrimile, despre cele trei răni grave avute în luptele

de la Mărăşeşti, ca şi despre glonţul, înţepenit în os, pe care l-a scos după 30 de ani, la deshumarea acestuia, şi să spună: *Cum se poate să fiu posesorul unei asemenea amintiri?* Pentru eroismul său în luptele de la Mărăşeşti, satul Goaga, comuna Prisăcaru, pădurea Străjescu, tatăl matematicianului a fost cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul", iar Maurice Poincaré i-a înmânat, din partea preşedintelui Franţei, Raymond Poincaré, Legiunea de Onoare. Aceste două decoraţii au fost triumful vieţii sale până la venirea comuniştilor, când, în iulie 1947, a fost arestat şi în ianuarie 1948 eliberat, la intervenţia lui C.I. Parhon, an în care a şi decedat.

În acelaşi an, 1948, s-a curmat toată ascensiunea matematică a tânărului Alex. Popescu Zorica. În septembrie 1948, cu toate rugăminţile lui Octav Onicescu, Gh. Mihoc şi Dan Barbilian ş.a., a fost exclus din Facultatea de matematică a Universităţii Bucureşti.

În ultimii ani ai vieţii, la 95 de ani, se consola cu gândul că secretarul de partid din facultate de atunci, văzând falimentul comunismului din Europa de Est, i-a spus că *îi pare rău* de ce a făcut atunci. În perioada 1948-1951 a dus-o foarte greu şi a trăit din vânzarea unor bunuri, iar în 1951 a fost condamnat la 5 ani de închisoare pentru *omisiune de denunţ.* Motivul era că a fost vizitat de un prieten despre care n-a ştiut că era urmărit. De altfel, acel prieten mai vizitase încă cinci familii şi toate au fost arestate. Iată cum povesteşte el acea perioadă. *A fost şi grea şi riscantă la adresa vieţii mele. Numai un destin m-a salvat. Neavând o formă fizică deosebită, mă prăbuşeam sub greutatea târgilor de beton. Căram câte 300 de târne pe zi, ca normă. Îi rugam pe deţinuţii torţionari, că erau şi deţinuţi torţionari: „Puneţi-mi mai puţine lopeţi ca să nu pierd beton pe drum". Când vă uitaţi la barajul care traversează Bistriţa, la digul de beton, acolo sus în partea dreaptă, să ştiţi că acolo sunt şi târgile mele.* A fost salvat de faptul că şefii coloniei de muncă de la Dodeni, cu 3.000 de deţinuţi, văzând că a fost asistent universitar de matematică, l-au trecut la Pontaj, unde ştia pe de rost situaţia fiecărui condamnat. Cel mai dureros era faptul că unii dintre ei, istoviţi, nu se puteau feri din calea vagonetelor şi mureau striviţi de acestea, iar el trebuia să dea această tristă veste rudelor lor.

A fost eliberat în iulie 1954, dar, timp de doi ani, a dus o viaţă plină de lipsuri şi nu s-a putut angaja nicăieri. Abia în 1956, la intervenţia unuia dintre cei mai buni foşti miniştri ai Educaţiei şi preşedinte al Academiei Române, Ilie Murgulescu, şi a academicienilor Simion Stoilow, Gh. Mihoc, Nicolae Teodorescu, a fost încadrat ca profesor la Colegiul „Mihai Viteazul" din Bucureşti. (Dan Barbilian şi Octav Onicescu, care îl doreau în facultate, cu greu erau menţinuţi şi ei în universitate.) A fost promovat apoi conferenţiar la Institutul Central de Perfecţionare a Cadrelor Didactice, post unde si-a relevat cunoştinţele şi măiestria sa ştiinţifică şi didactică. Deşi aceste cursuri erau privite pe atunci ca o corvoadă, la expunerile lui veneau şi unii profesori neprogramaţi. După desfiinţarea acestui institut, până la pensionare, a predat la Colegiul Naţional „Sf. Sava" din Bucureşti.

În afară de faptul că mii de profesori de matematică i-au admirat expunerile, după eliberare a scris cărţile: *Probleme din Gazeta Matematică* (în colaborare, Ed. Tehnică, 1984), *Curbe algebrice şi invarianţii lor topologici* (Ed. Rafet, Rm. Sărat, 2010), *Mistuiri răscolite* (Ed. Sitech, Craiova, 2013), ca şi numeroase articole care sunt considerate adevărate bijuterii matematice. Incomparabil cu ce ar fi scris dacă atât de promiţător începută carieră nu i-ar fi fost afectată de vicisitudini politice.

Alexandru Popescu Zorica ne-a transmis imaginea acelor mari profesori care l-au îndrumat şi admirat şi care l-au iubit şi atunci când s-a dorit înlăturarea lui din domeniul matematicii. Aşa, spre exemplu, Gh. Mihoc, care a ajutat mulţi mari matematicieni să nu fie îndepărtaţi din învăţământ, spune că a zis: *Domnule Zorica, generaţiile viitoare vor fi geloase pe noi că am fost contemporani cu Barbilian.* Şi am fost.

Bibliografie

1. Alexandru Popescu Zorica, Interviu în *Romeo şi Julieta la Mizil,* Ed. a VII-a, 2015, pag. 204-217.
2. Andrei Vernescu, *Profesorul Alexandru Popescu Zorica la 95 de ani, Gazeta Matematică,* Nr. 4, 2015, pag 169-170.
3. George Şt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, vol. 2, Ed. Ştiinţifică, 1966.

(În imagine, Popescu Alexandru Zorica, la tablă, https://www.youtube.com/watch?v=yAgp2jbT1Tc, postare din octombrie 2012.)

La microfon, Pan Vizirescu!

Ion ANDREIŢĂ

D*ragi ascultători,* *mă bucur să ne întâlnim din nou pe undele Radioului Naţional. Azi vă voi vorbi despre…* – şi vorba curge domol, aşezat, ca Oltul la Slatina, în „mersul, mereu sporit, al apelor sale" (*apud* Geo Bogza). Şi chiar ascult această voce blândă, sub care presimt o tensiune bine strunită, pulsând mai ales din sensurile cuvintelor rostite. O ascult într-un interviu al Agenţiei Rador (a Societăţii Române de Radiodifuziune) luat scriitorului Pan M. Vizirescu, în anul 1996, de către Silvia Iliescu. Un minut şi exact 31 de secunde, vibrând sonor, alături de textul scris. Ascult – şi mă gândesc cum va fi sunat/răsunat această voce în deceniul 1933-1943, când scriitorul-ziarist Pan Vizirescu s-a aflat de mai multe ori la microfonul Radioului Bucureşti, într-o emisiune specială.

Dar dacă vocea n-o putem auzi decât imaginându-ne-o, despre cele spuse în acele emisiuni putem afla din recentul volum *Pan M. Vizirescu – la microfonul Radiodifiziunii Române*, Editura Arena Artelor, 2022, semnat de scriitorul-ziarist şi editor Dumitru Sîrghie, pe care criticul Răzvan Ducan îl numeşte (într-un articol din revista *Vatra veche*, nr. 5/mai 2023) „scriitorul care scoate din valiza cu molii a nedreptei uitări un gânditor de elită din perioada interbelică".

Volumul conţine două mari secţiuni: *Note biografice şi bibliografice; Originea, familia, părinţii, Exilul de taină şi alte întâmplări* şi *La microfonul Radiodifuziunii Române; O Românie a spiritului.* Reiau câteva astfel de date, importante pentru cunoaşterea şi devenirea scriitorului-ziarist.

Pan M. Vizirescu s-a născut la 16 august 1903, în comuna Brăneţ, judeţul Olt, din părinţii Marin Vizirescu şi Maria (născută Pietreanu) – ţărani. Tatăl, analfabet, a învăţat singur să scrie şi să citească – şi şi-a îndemnat copii la învăţătură, susţinându-i pe cât i-a fost în putinţă. După şcoala primară în satul natal, Pan a urmat gimnaziul şi liceul la Craiova şi Slatina, Facultatea de Litere şi Filosofie la Bucureşti, 1929, Doctoratul în 1938, *Magna cum laude*, cu teza *Poezia specificului naţional,* conducător C. Rădulescu-Motru.

Debutează ca poet în 1921, la vârsta de 19 ani, în *Universul literar* (condus de Nicolae Iorga), iar din 1929 publică în revista *Bilete de papagal* (a lui Tudor Arghezi). Din 1931 devine colaborator statornic la *Gândirea* lui Nichifor Crainic, vreme de 15 ani. Se alătură şi se călăuzeşte după idealurile naţionale ale confreriei din care fac parte Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Nae Ionescu, Pamfil Şeicaru, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Emil Cioran, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, C. Rădulescu-Motru, Petre Pandrea. Între timp, publică şi la *Revista Fundaţiilor Regale, Universul, Floarea de foc, Sfarmă-Piatră, Muncitorul Român.*

În timpul când Nichifor Crainic era ministrul Propagandei, Pan Vizirescu a fost şef de cabinet. Din anul 1940 şi până în 1945, a fost director-adjunct al Societăţii Române de Radiodifuziune.

A făcut parte din grupul celor 14 jurnalişti judecaţi în mai-iunie 1945 şi condamnaţi pe 4 iunie, pentru „crimă de contribuţie la dezastrul ţării" (între acuzatori, Alexandra Sidorovici, soţia lui Silviu Brucan). Între cei 14: Pamfil Şeicaru (directorul *Curentului*), Stelian Popescu (directorul *Universului*), Nichifor Crainic (diriguitorul/mentorul *Gândirii*), Romulus Dianu, Radu Gyr, Al. Hodoş, Ilie Rădulescu (şef la *Porunca Vremii*), Aurel Cosma, Gabriel Bălănescu, Grigore Manoilescu. Pamfil Şeicaru şi Grigore Manoilescu, fugiţi din ţară, au fost condamnaţi la moarte, în contumacie. Pan M. Vizirescu (neprezentându-se la proces) a primit condamnarea la închisoare pe viaţă; la fel, Stelian Popescu şi Nichifor Crainic.

După un scurt peregrinaj pe la rude, Pan Vizirescu se ascunde în podul casei surorii sale din Slatina, pe Sopot, strada George Poboran (în care locuia şi mama sa). Timp de 23 de ani a stat ascuns în acest pod, cu teama că ar putea fi descoperit şi arestat. Iar ca să supravieţuiască acestei stări de tensiune permanentă, a scris încontinuu: poezie, teatru, eseuri, însemnări, inclusiv valorosul roman *Păcătoasa*, o spovedanie în faţa lui Dumnezeu.

În anul 1967, casa a fost înconjurată de securişti; îl turnase un paznic de la o unitate SMT (Staţiunea de Maşini şi Tractoare). La sediu, şeful Securităţii i-a spus că e liber; era liber de trei ani (conform legii din 1964 privitoare la deţinuţii politici).

Urmează ani dificili, de adaptare, de viaţă, timp în care încearcă să publice, să reintre în rândul breslei. Târziu, Editura Eminescu îi publică volumele de poezie *Poeme*, 1982, *Sunet pe culmi,* 1985, şi *Călătorie de taină,* 1988 – toate cu sprijinul Cellei Delavrancea şi al lui Şerban Cioculescu.

În 1995, Curtea Supremă de Justiţie rejudecă procesul celor 14, hotărăşte achitarea lor şi înapoierea averilor confiscate; din păcate, în sală se află un singur supravieţuitor: Pan M. Vizirescu.

În cea de-a doua parte a cărţii editate de Dumitru Sîrghie se face vorbire despre 23 de conferinţe (au fost mult mai multe) ale lui Pan

Vizirescu, rostite la microfonul Radioului public, între anii 1933 şi 1943. Merită reţinut momentul declanşării acestui demers – important atât pentru Pan, cât şi pentru cultura/viaţa culturală românească. Tânărul scriitor-ziarist se afla împreună cu Nichifor Crainic, când în biroul acestuia intră poetul Vasile Voiculescu, director la Radio România Cultural, plângându-se de nepunctualitatea unor colaboratori. Imediat, Crainic i-l arată pe Pan: omul potrivit! Adjudecat. Şi astfel începe colaborarea care avea să ţină un deceniu de urmare neabătută a „direcţiei naţionalismului românesc, teoretizat de Eminescu şi consolidat de Iorga, Dimitrie Gusti, Constantin Rădulescu-Motru, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, alături de ceilalţi mari autohtonişti de la *Gândirea*" – în care îi va avea companioni de microfon pe însuşi Nicolae Iorga (cu „Sfaturi pe întuneric") şi V. Voiculescu (conferinţe). Consemnează Sîrghie: „În ziua de 3 decembrie 1933, Pan M. Vizirescu comemorează, la microfonul Radiodifuziunii Române, *70 de ani de la naşterea lui Andrei Mureşanu* (Mureşianu) „poetul revoluţiei de eliberare a românilor îngenuncheaţi în robia maghiară" – prima conferinţă dintr-o amplă suită, în care se succed şi câte patru-cinci pe an. Andrei Mureşanu, autorul textului ce avea să devină imnul naţional *Deşteaptă-te, române* (această *Marseilleză a românilor,* cum l-a numit Nicolae Bălcescu).

Conferinţa *Satul spiritual* debutează cu o definiţie-axiomă: „Satul este vatra strămoşească în care s-au grupat cei legaţi prin veriga aceluiaşi sânge". Precizând, mai încolo, că sufletul românesc rural este al unui „popor de plugari, latin prin sânge şi ortodox prin credinţă". Ceea ce-l face pe Dumitru Sîrghie să afirme: „Paşoptism, junimism, sămănătorism, poporanism, gândirism, iată linia tradiţionalismului nostru literar românesc, cu menţiunea că gândirismul capătă o notă aparte privind funcţia pe care trebuie s-o aibă credinţa ortodoxă în viaţa literară şi socială a unui popor".

În concepţia lui Pan Vizirescu, *cele patru mituri fundamentale ale poporului român* sunt *Mitul jertfei* (al creaţiei; mitul estetic); *Mitul mioritic* (sau al transhumanţei); *Mitul erotic* (sau puberal); *Mitul etnogenezei. Legenda Mănăstirii Argeşului* – din cadrul conferinţei *Legenda Curţii de Argeş*, ţinută pe 6 ianuarie 1936, orele 19 – se înscrie în acest Mit al jertfei. Sacrificiul lui Manole (şi al Anei, desigur) pentru a asigura trăinicie construcţiei – deşi este un mit întâlnit şi la alte popoare sud-dunărene – cunoaşte semnificaţii, profunzime şi amploare la români, urcând din poezia populară în sfera literaturii culte. Folcloristul Gheorghe Vrabie sublinia – în volumul *Gândirismul – Istoric, Doctrină, Realizări* din 1940: „Blestemul de a nu putea dura nimic trainic decât prin jertfa a ceea ce-ţi este mai drag izvorăşte şi în *Meşterul Manole* al lui Blaga şi în *Meşterul* lui Adrian Maniu, din tot ce poate fi mai plin de înţeles legendar, din mistic şi nelămurit, din pedeapsă şi blestem dumnezeiesc". Ceea ce-l conduce pe Pan Vizirescu către o concluzie mai puţin obişnuită: „Ana rămâne biruitoarea întunericului, şipotul de lumină constructivă, purificatoare".

O conferinţă dragă inimii şi minţii lui Pan Vizirescu este *Peisaj şi suflet bucovinean*, rostită la data de 19 aprilie 1936, care prefaţează o altă conferinţă, *Cernăuţi – capitala Bucovinei,* susţinută de Vizirescu doi ani mai târziu, tot la microfonul Radioului: „Bucovina, Ţara Fagilor şi a Zimbrului Moldovenesc, nu e numai un pământ bun de locuit, e o întreagă istorie, un loc legendar şi un mit al mitului nostru românesc". El cunoştea foarte bine locul şi oamenii, deoarece fusese şapte ani, între 1930 şi 1937, profesor de Limba şi Literatura Română la Liceul Militar din Cernăuţi, participase din plin la viaţa culturală şi socială, colaborând frecvent la ziarul *Crainicul Bucovinei.*

Alte întâmplări vin să ateste ataşamentul profund patriotic al lui Pan Vizirescu faţă de pământul şi poporul românesc. Pentru documentarea conferinţei *Stalingrad,* a devenit un veritabil reporter de front, făcând o incursiune pe câmpul de luptă, ca trimis special al Guvernului, de unde s-a întors cu informaţii la zi privind mersul războiului şi sacrificiul ostaşilor români. Conferinţa a fost difuzată în ziua de 20 iunie 1943, orele 17. Următoarea întâmplare aminteşte de integritatea şi demnitatea personalităţii sale. Citez din cartea în discuţie: „Când Regele Mihai I a transmis, la 23 august 1944, acel mesaj fatidic către ţară, de întoarcere a armelor împotriva Germaniei fasciste, alături de Uniunea Sovietică, Pan M. Vizirescu, care îndeplinea funcţia de sub-director la Radiodifuziunea Română, i-a spus directorului general Alexandru Ionescu, fără teamă şi fără undă de laşitate: «Domnule Director General, din seara asta eu nu mai fac parte din Societatea de Radio. Vă rog să mă consideraţi demisionat. Nu vreau să slujesc un stat trădător.»"

Deschizând secţiunea a doua a cărţii, Dumitru Sîrghie precizează, din capul locului: „Textele în posesia cărora am intrat, citite la microfonul Radiodifuziunii române de către Pan M. Vizirescu, datate şi aprobate de Vasile Voiculescu şi de conducerea de atunci, sunt următoarele"… – şi le înşiră pe cele 23 de conferinţe (din multele încă, rămase în Fonoteca Radio ori prin alte instituţii) pe care nu le mai înşir şi eu aici, ele putând fi consultate în carte. Altceva aş dori să spun. Aş vrea să-i fac o sugestie bravului editor, deţinătorul multor documente Vizirescu, primite de la urmaşii acestuia: să publice (are editură proprie!) textul integral al acestor conferinţe. Ar fi un lucru onorant pentru el – şi foarte util pentru cercetător şi cititori. Altfel, rămânem doar cu puţinele fragmente citate de el – şi cu singura lui interpretare. Pe care n-o pun, Doamne fereşte, la îndoială (dimpotrivă; se poate observa şi din meritatele laude aduse mai sus) dar este prea puţin. Iar Pan M. Vizirescu merită mult mai mult.

Cărţi şi autori

Pan M. Vizirescu, ultimul gândirist

Nicolae GEORGESCU

Dumitru Sîrghie scoate, la Editura Arena artelor din Slatina, cu sprijinul primăriei Municipiului Slatina şi al Consiliului Local, o foarte documentată carte despre viaţa şi opera lui Pan M. Vizirescu (*Pan M. Vizirescu – la microfonul Radiodifuziunii române*), scriitorul slătinean care ne impresionase înainte de 1989, pe unii ziarişti mai tineri care ne nimeream în preajma sa, cu exilul său de taină dintre 1944–1967. Trecuseră 3 ani de la graţierile lui Dej din 1964 şi Pan M. Vizirescu încă nu ieşise din podul casei unde şedea ascuns din 1945, când fusese condamnat la muncă silnică pe viaţă de către Tribunalul Poporului în lotul celor 14 ziarişti consideraţi de extremă dreaptă. Noroc cu un ţigan care l-a reclamat în speranţa că-i va obţine casa şi astfel l-a găsit Securitatea şi l-a arestat până la sediul din Slatina, unde i-a comunicat că este liber de trei ani... Ascultându-l, ne miram, dar îi înţelegeam firea de poet: nu-l mai interesa presa, radioul, comunicarea în general, se baricadase într-o casă cu grădină, ieşea din când în când noaptea să se plimbe... Din monografia de azi a d-lui Dumitru Sîrghie aflăm că mai ştia de recluziunea lui un medic, un preot, câţiva prieteni apropiaţi – şi chiar Tudor Arghezi, care păstrase cu sfinţenie secretul şi-i ajutase cu bani familia într-o împrejurare mai dificilă. Pan M. Vizirescu a avut norocul unei vieţi lungi, şi în 1995 a apucat să vadă rejudecarea acelui proces şi exonerarea (de vină) a celor 14 ziarişti acuzaţi în 1945. Era singurul în viaţă, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Pamfil Şeicaru, Ilie Rădulescu, Romulus Dianu, Romulus Seişan şi ceilalţi îşi găsiseră de mult obştescul sfârşit. A fost, desigur, repus în drepturi, primind numeroase onoruri – până în anul 2000, când a decedat la venerabila vârstă de 97 de ani (născut în 1903). Astăzi Uniunea Ziariştilor Profesionişti onorează cu numele său filiala din Slatina, iar municipiul îl cinsteşte cum se cuvine organizând lansări de carte, conferinţe despre personalitatea sa şi, iată, sponsorizând chiar studii precum acesta al dlui Dumitru Sîrghie.

Rămâne, totuşi, de discutat: acest localism (slătinean) este la locul lui, n-ar fi şi în centru loc pentru Pan M. Vizirescu? Activitatea lui ziaristică interbelică este, într-adevăr, incomodă; din decenţă se reţine că a fost adjunctul lui Nichifor Crainic la *Gândirea*, dar nu se mai aduce în discuţie *Sfarmă-Piatră*, de pildă, la care a fost cel puţin la fel de activ, şi alte publicaţii de dreapta, destul de multe, unde a dezvoltat curentul unui naţionalism ardent, excesiv, pe măsura timpului. Este, în fond, problema atâtor şi atâtor scriitori din perioada interbelică a căror ziaristică este lăsată deoparte ori drastic cenzurată pentru a putea fi salvaţi cel puţin ca nume, cel puţin cu opera estetică ce nu „răneşte”. La urma urmei este o procedură în consens cu ideologia lui „corect politic” şi, în loc să dezbatem principiile, am face mai bine să căutăm şi să publicăm cât mai multe lucrări „frumoase” ale înaintaşilor noştri, după formula tradiţională „cele bune să se-adune, cele rele să se spele”. Nici ruşii nu publică prea des publicistica atât de acidă a lui Dostoievski, nici nemţii pe cea a lui Karl Marx.

Excesiv de prudent mi se pare şi dl Dumitru Sîrghie: nu citează *in extenso*, alege cu penseta expresii convenabile din scriitură, comentează la tot pasul ceva ce e mult bănuit. Aproape o sută de pagini din carte sunt dedicate activităţii lui Pan M. Vizirescu în cadrul Radiodifuziunii Române. Autorul monografiei deţine textele a 23 de conferinţe ţinute la radio de Pan M. Vizirescu – dar nu redă niciuna dintre ele, în schimb le comentează pe fiecare în parte. Iată, ca exemplu, conferinţa din 1933 despre Andrei Mureşanu: „În verbul său /al lui Pan M. Vizirescu/ se simte o impresionantă necesitate a mântuirii neamului românesc, o teză a salvării unei naţii, în spiritul ortodoxismului, ultimul nostru gândirist fiind dominat, precum toţi scriitorii acestei grupări naţionaliste, de nostalgia paradisiacă a raiului pierdut...” (dacă punea o virgulă, ca pentru apoziţie, era aproape corect; aşa, e aproape tautologic). Era mai simplu să dea textul – ca şi în cazul celorlalte 22 de conferinţe. Desigur, este lăudabilă această atitudine de colecţionar (autorul declară că deţine mai multe manuscrise ale lui Pan M. Vizirescu), cu totul stimabilă comentarea generală a operei sale, admirabilă de-a dreptul biografia cu insistenţa pe atitudinea naţională a scriitorului – dar mi se pare că acest car pus înaintea boilor este excesiv de decorativ, un fel de car de flori ca în folclorul oltenesc. Opera, cu ea se ară ogorul literaturii, al culturii, ea trebuie mai înainte de toate.

Ca amintire personală, pentru că Dumitru Sîrghie apelează insistent la cei care l-au cunoscut, pot spune că Pan M. Vizirescu activa în cenaclul G. Călinescu al Academiei Române, condus de poetul Ion Magnea Potopin şi patronat de Şerban Cioculescu (Directorul Bibliotecii Academiei până în 1978; Ion Magnea Potopin avea un post mai mult onorific de şef la cabinetul de muzică), unde eram îngăduiţi şi noi, bibliotecarii. Pan, cum îi ziceam, venea des să consulte colecţiile, mai ales revistele vechi în care publicase, şi pentru aceasta avea nevoie de ajutorul informal al unora dintre noi (se obţinea greu permis de acces, trebuia să dovedeşti că eşti student sau cercetător, să ai recomandări cu ştampilă etc.), astfel că pătrundea direct în depozite şi citea pe alese ce voia... Desigur că s-a întâlnit, aici, cu vechii prieteni care veneau cam cu aceleaşi gânduri (mulţi dintre ei – sau, ca să fiu mai exact, unii dintre ei) aveau lame de ras în buzunar cu care tăiau articolele pe care le scriseseră înainte de 1944, astfel că şi azi se văd colecţii de periodice cu tăieturi din loc în loc: ştiau ei ce fac, pentru că aceste colecţii erau răsfoite şi „profesional” de către cei plătiţi să întocmească bibliografiile necesare procuraturii pentru procesele politice...

Pan M. Vizirescu avea pasiunea scrisului, deci a afirmării, şi mergea des pe la reviste, unde-l reîntâlneam când am lucrat la *Luceafărul,* mai ales după 1980. Trebuie să spun că aici era de plătit un preţ greu de către poeţi: ţi se publica un grupaj de poeme numai dacă unul sau două dintre ele era(u) dedicat(e) regimului. Acest şantaj sentimental încurcă, azi, multe biografii, pentru că bărbaţi intransigenţi cu principiile a trebuit să dea Cezarului ce e al Cezarului ca să-şi menajeze creativitatea... Nu insist; Pan M. Vizirescu a publicat trei volume de versuri înainte de 1989, toate trei la Editura Eminescu unde Valeriu Râpeanu făcea, între atâtea altele, şi legătura dintre cenacliştii de la Academie şi secţiile de propagandă ale regimului care aprobau/acceptau publicările. Poeziile sale nu au nicio notă insurgentă.

Multe lucruri interesante a scris despre el scriitorul Ion Lazu. Rămân, oricum, ciudaţi aceşti trei ani din viaţa lui Pan M. Vizirescu, intervalul dintre 1964 şi 1967. Graţiat, deci liber, fără să ştie acest lucru, a continuat să stea ascuns. Cine poate să explice? Era secret acest decret ce privea intelectualitatea întregii naţiuni? N-a avut încredere în el ca act de justiţie? S-a ţesut în jurul lui o plasă de oameni care să i-l ascundă? Sârguinciosul biograf al lui Pan M. Vizirescu, dl Dumitru Sârghie, va găsi, desigur, un răspuns şi la această întrebare – după ce se va achita, însă, de greaua sarcină a editării lucrărilor lui Pan M. Vizirescu, cel puţin a acelora pe care declară că le deţine.

Călăuză în labirintul cărţilor

Ana DOBRE

Personalitate vizibilă a contemporaneităţii, Mihaela Albu, autoare a unei opere impresionante: istorie şi critică literară: *Citind la New York scriitori români* (2002), *Iscusită zăbavă* (2004), *Literatura pentru copii. Discursul epic* (2007), *Cultură şi identitate* (2008), *Memoria exilului românesc: ziarul* Lumea liberă *din New York* (2008), *Presa literară din exil. Recuperare şi valorificare critică,* I-II (2009, 2011), *În labirintul cărţilor,* I (2014), în 2015, *În labirintul cărţilor*, II şi *Un uomo universale: Ion Biberi,* până la *Din exil... acasă, cu Eminescu de mână, Jurnalism cultural românesc, N.I. Herescu – un aristocrat al literaturii române, În labirintul cărţilor,* IV, apărute în 2021; altele în colaborare cu Dan Anghelescu: *Revistele literare ale exilului românesc. Luceafărul: Paris – o restituire* (2009), *Mircea Popescu, un scriitor, un ziarist, o conştiinţă* (2014), *Estetica lui Vintilă Horia – deschideri către transdisciplinaritate* (2015), *Estetica unui fost săgetător. Vintilă Horia* (2016), *Mircea Popescu – o conştiinţă a exilului românesc* (2019), *L.M. Arcade – un scriitor român în exilul parizian* (2020), *Necunoscutul scriitor Virgil Ierunca* (2020); poezie: *Între două porţi* (2002), *Ca o dragoste târzie...* (2005), *Catharsis. Poems* (2006, apărută simultan la Bucureşti şi Montreal), *Lumină înlumită, Poezia* (2011), *Timpul din ceasuri* (2017), *Armoarul cu poeme* (2019), *10 Poeme* (2020), *Nisiparniţa* (2021), la care se adaugă romanul *Je ne regrette rien* (2012), jurnale: în 2009, *Et in America... (Jurnal 1999-2005)*, urmat, în 2010, de *Et in America. Lumi în oglindă* (1999-2005), *Întâlniri cu Aurora* (2021), interviuri, conturează o operă în care şi-a lăsat gândurile, idealurile, sufletul.

Cititor pasionat, profesionalizat în lectura aprehensivă şi comprehensivă, cu o mare capacitate de analiză şi sinteză, Mihaela Albu nu este un prizonier în labirintul cărţilor, ci o călăuză pentru cel care vrea să o urmeze.

Metafora *labirintul cărţilor* pe care o alege pentru a-şi defini aventura conştiinţei în călătoria de-o viaţă în universul cărţii devine titlu pentru o serie de volume, *În labirintul cărţilor* ajungând, acum, la volumul al patrulea (Colecţia Critică şi istorie literară, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2022).

Construită ca un diptic, pe două mari compartimente, *Studii şi eseuri,* care cuprinde 11 sinteze: *Exilul românesc anticomunist sau despre cuvânt în libertate, Societatea europeană la sfârşitul secolului al XX-lea în viziunea lui Vintilă Horia, Eugen Ionesco: exilul şi limba română, Exilul şi nostalgia originilor. În căutarea locului pierdut („salvarea temeliilor”), Exilul – o temă recurentă în poezia lui Ştefan Baciu, Presa românească din exil – un model de consens cultural, Continuări publicistice ale exilului în postcomunism, Printre cărţi şi printre oameni (de ieri şi de astăzi) sau despre ce (mai) înseamnă (acum) identitate românească, Pagini din relaţiile epistolare ale exilului, Mărturisirile scriitorului „incomod” Bujor Nedelcovici – un protest împotriva uitării şi Prezentul şi trecutul – a lumii două feţe. Realitate şi ficţiune în opera lui I.D. Sîrbu;* şi *Cronici literare, recenzii,* cuprinzând 13 analize dedicate unor cărţi care au ca autori pe Sanda Golopenţia, Iordan Datcu, Stan V. Cristea, Al. Ciorănescu, Constantin Eretescu, Pavel Chihaia, Costache Olăreanu, Ştefan I. Ghilimescu, Adrian Dinu Rachieru, Nicolae Florescu, lucrarea abordează tematica şi problematica exilului, temă redundantă a cercetării Mihaelei Albu, care e, deopotrivă, istoricul, cronicarul şi interpretul/comentatorul acesteia, temă urmărită în complexitatea nuanţelor culturale pe parcursul celor aproximativ 50 de ani care au constituit şi conturat, prin cultivarea şi promovarea limbii române, în primul rând, a spiritualităţii româneşti, o „ţară de dincolo” de hotarele ţării natale.

→

Numărând banii miresei

Rodica LĂZĂRESCU

În tinereţe, domnul Ion Andreiţă visa să se facă poet. Toată viaţa a „prestat" ca jurnalist. La senectute se dovedeşte a fi… prozator. Îl mai ajută şi poetul, mai scoate capul printre rânduri şi gazetarul, dar, fără niciun fel de dubiu, domnul Ion Andreiţă e prozator, trăgându-şi sevele din Sudul cuprins între extremitatea lui mehedinţeană în vest şi cea teleormăneană în est, tărâm de veste-poveste ce ni i-a dat pe Marin Preda şi Zaharia Stancu, pe Marin Sorescu şi Gala Galaction, pe Nicolae Dan Fruntelată şi Ştefan Mitroi.

O dovedeşte romanul *Banii miresei*, recent apărut la Editura Eikon (2023). Scris la persoana a treia, în regim mnezic-ficţional (protagonistul s-a născut în ziua de 11 iunie 1939, aidoma autorului), este monografia unui loc (satul din câmpia olteană numit aici Perileşti, pe harta reală Perieţii de Olt, de la *perii lui Eţu,* cum umblă vorba) şi a unui *timp* (cel de după Al Doilea Război Mondial, vreme a „cotelor", a prefacerilor cu semn negativ – colectivizarea şi industrializarea forţată, a stricării unor rosturi seculare, a degradării satului şi a oamenilor).

Este şi istoria unui *personaj,* unii ar putea zice a lui Marin Antoniţă, funcţionarul model al satului, notarul din pătura vechii intelectualităţi rurale, „băgat pe nedrept la chiaburi de către noii stăpâni, pentru cele opt hectare de pământ udate cu sânge la Mărăşeşti", personaj *in absentia* şi totuşi foarte prezent, a cărui existenţă o recompune feciorul său din amintiri, ale lui şi ale altora, din istorisiri, din actele descoperite în „lada de campanie" ş.a.m.d. Eu zic Emil Antoniţă, proiecţia narativă a autorului, corespondentul uman al *căii ferate* (unul dintre cele două laitmotive ale romanului), dar şi executorul testamentar al *celor 12 apostoli* (cel de-al doilea „motiv" al naraţiunii).

Dacă, după schimbarea postbelică de regim, satul rămâne pe loc (ne amintim că satul lui Ştefan Mitroi din *Goarna lui Tuturuz* plecase în bejenie!), Emil, la cei „17 ani şi-o viaţă" ai săi, porneşte să-şi caute drumul, să dea un sens existenţei sale. Şi ce putea fi mai promiţător decât şantierul – „ca un astru orbitor – şantierul"! Mirajul e total! Acolo se construia o cale ferată, la care se lucrează de zor, deşi nimeni nu ştie nici de unde vine, nici încotro se duce acel drum de fier, „părea că porneşte de nicăieri şi se îndreaptă spre nicăieri; fără staţii, fără semnalizări – numai şină, traverse şi piatră". Cale ferată al cărei rost oamenii nu-l înţelegeau („Nici maistrul, nici inginerul /…/ nu se înghesuiau să le explice. Totul plutea într-o taină mai mult absurdă, decât misterioasă") şi nu-l vor înţelege nici când pe ea vor circula trenurile, oricât se străduiau să priceapă („Prin gara aceea nu treceau decât două trenuri: unul venea din sus, dinspre munte – celălalt venea din jos, dinspre câmpie"), semnificativ în acest sens fiind titlul primei şi ultimei secvenţe, din cele nouă ale romanului – *Încotro,* numai că în a doua sa apariţie, adverbul este pus sub semnul întrebării. Astfel încât, „tot alergând de la un peron la altul" şi neştiind să răspundă *încotro*, protagonistul ratează ambele trenuri.

Această cale ferată e expresia metaforică a perioadei de tranziţie prin care a trecut societatea românească după cea de-a doua conflagraţie mondială, în drumul ei de la capitalism spre comunism, prelungită apoi vreme de jumătate de secol (pentru ca, după 1989, să intre în altă *tranziţie,* cu o direcţie la fel de nebuloasă, ducând spre o ţintă total străină de firea şi de aspiraţiile poporului român). Laitmotivul căii „care venea de niciunde şi se îndrepta spre nicăieri" revine obsedant de-a lungul romanului.

Încet-încet, satul „se depărta tot mai mult de poveste", se „sminteşte", se degradează fizic („Parcă nici casa părintească n-o mai cunoscu pe cât s-ar fi cuvenit; a îmbătrânit mult, a început să coboare în pământ – şi ca să nu se arate lumii aşa, obosită şi şubredă, arborii au acoperit-o cu crengile lor ocrotitoare"). Dar, mai ales, se dizolvă vechile tradiţii, dispar din mentalul colectiv „toate minunile ce se petrecuseră în satul lui", se stinge mitologia străveche, aceea cu comori aflate „prin jurământ, în puterea unor duhuri care vegheau asupra lor", cu Sânziene, zmei şi Feţi-Frumoşi, locul haiducilor lui Eţu şi al hoţilor lui Mutălău e luat de alte „modele" şi „valori", eroi ai timpurilor noi – „Vrem să fim şi noi ca voi,/ Vrem ca Oleg Coşevoi"!

Sunt uitate descântecele – „mesaje venite de departe, din taina marilor preoţi tămăduitori, în lumina hiperboreică", doinele rămân doar în caietele îngălbenite rătăcite prin lăzi de zestre ori prin cotloanele din podurile caselor, nu se mai aud nici „clanareta lui Chercea", nici strigătele căluşarilor – „Hăi!... Hăi!... Hălăişa!... Hălăi! Hălăi!... Hălăişa!" Se cristalizează, „din nevoie", altele noi, cântece pe care satul le creează „din durerea lui nouă" ori pentru a fi intonate de „brigada artistică de agitaţie", în care „Plugul, strungul şi condeiul/ S-au pornit să chiuie", iar *foaie verde* e înlocuită de munca politică. De sărbători se umblă cu o altfel de *capră,* venită din alte zări, „Asta-i capra din Rusia,/ Ne-a adus democraţia!"

Cititorul trebuie să decojească povestea, să pătrundă dincolo de stratul facil de decriptat al autobiograficului, de valiza cu acte şi de caietul cu producţii literare folclorice, şi să ajungă la miezul simbolic al construcţiei romaneşti imaginate de Ion Andreiţă, de la însuşi titlul romanului până la cei doisprezece apostoli. De fiecare dată alţii, dar totdeauna 12 („Suntem tot 12. Cum se face că Dumnezeu ne potriveşte mereu ca pe apostolii lui?"), „aşezaţi pe buturugi, pe bucăţi de traverse rupte ori pe câte-un pietroi mai dolofan, alcătuiau, fără să-şi dea seama, o horă, o masă rotundă şi scundă, ca aceea de acasă, de care se despărţiseră – şi o purtau cu ei, în suflet. Măi, oameni buni – avu o revelaţie Sacara al lui Vasăzică, după ce-i numără – parcă-am fi cei 12 apostoli ai lui Iisus Hristos".

Refugiaţi în anonimatul şantierului, „aceşti apostoli strânşi în sobor erau ultimii care mai puteau da socoteală de viaţa dusă a acelui tărâm". Sacara al lui Vasăzică „îşi scutură criblura de tăcere de pe umeri – şi cuvântă: E devreme, eu zic să mai auzim o veste-poveste, *că de-aia ne-am adunat aici* [s.m.]". E o adunare mai tragică decât cea de la sadovenianul Han al Ancuţei. În aşteptarea Mântuitorului („Aşteptăm şi tragem nădejde c-o veni şi Mântuitorul"), fiecare povestitor îşi „deşartă sacul cu viaţă trăită ce nu-l mai încape în suflet", îşi spun poveştile, precum cronicarul – „să să ştie": „Ascultă şi bagă la cap, ţine minte", îl îndeamnă Sacara al lui Vasăzică pe „mânz". Cu alte cuvinte, ţine minte şi transmite mai departe povestea.

Este ceea ce face domnul Ion Andreiţă în romanul său de senectute, *Banii miresei.*

Ca „un fenomen nu foarte caracteristic poporului român" până la jumătatea secolului al XX-lea, devenind, cum subliniază Monica Lovinescu, „o trăsătură caracteristică a istoriei noastre" abia după 1945, exilul a fost forţat de teroarea istoriei, determinând expatrierea forţată, ca act asumat, voit prin liber-arbitru, aşa cum o formula N.I. Herescu: „Expatrierea scriitorilor este un act voit. Au ieşit ca să poată continua să fie scriitori. Ţara lor a fost cotropită, străinul o stăpâneşte." Urmarea a fost constituirea, dincolo de hotarele ţării a unui *microcosm* românesc, „reprezentând cu destulă fidelitate trăsăturile caracteristice ale macrocosmului originar". Plecarea lor, accentuează Mihaela Albu, a însemnat „pe lângă salvarea fizică" şi, într-o mare măsură, „salvarea culturii autentice". Modul lor de a trăi evenimentele istoriei ating cotele tragicului, căci ei văd patria ameninţată şi gândesc modalităţi de a o salva.

Exilul/diaspora (1945-1989) reprezintă principala tematică în această călătorie pe care Mihaela Albu o propune în *labirintul cărţilor,* urmărind clarificarea termenului – *concept, contextualizare*, proiectându-l pe fundalul istoriei de după Al Doilea Război Mondial, *exemplificarea prin personalităţi române ale exilului:* Vintilă Horia, Eugen Ionescu, Nicolae Stroescu-Stânişoară, Antoaneta Iordache-Bodisco, Ştefan Baciu, completate de studii asupra *presei* din exil şi a *corespondenţei,* tot atâtea modalităţi de a intra în intimitatea fenomenului, scrisorile având dublul rol de a spune ceva esenţial despre corespondenţi, dar şi despre epoca lor, despre problemele acesteia.

Obsesia *desţăraţilor* (termenul lui Aron Cotruş) este *identitatea românească,* iar efortul lor tenace, perseverent, îndârjit este orientat în această direcţie a menţinerii, a supravieţuirii, a recuperării ei, cu tot ceea ce implica acest fapt. De aceea, atitudinea *desţăraţilor,* activitatea lor, are o dimensiune cultural-politică, afirmând ca valoare supremă patriotismul.

Luându-l ca model pe Dante („Mi se pare că scriitorii români din exil (...) ar trebui să îşi amintească mai mult de Dante şi mai puţin de Ovidiu. Pe Dante să ni-l luăm de model. Să încercăm, după puterile noastre, să stăpânim bărbăteşte *dorul*; nostalgia după peisajele şi beatitudinile lăsate în Ţară. Să ne silim să *valorificăm* desţărarea, considerând-o o grea şi lungă *încercare iniţiatică*, menită să ne purifice şi să ne transforme. Să nu ne sperie expresia încercare iniţiatică. Orice mare suferinţă poate deveni o iniţiere; adică poate facilita autorevelarea unor realităţi de ordin superior, inaccesibile condiţiei profane. Orice îndelungă *rătăcire* prin *întuneric* (de orice natură ar fi acest «întuneric»), echivalează cu o rătăcire în labirint; adică, pe plan religios, unui *drum spre Centru,* unei *iniţieri.*"), imperativ punctat de Mircea Eliade încă din 1952 în revista *Îndreptar,* personalităţile din exil au transformat experienţa tragică într-o victorie spirituală, pledând pentru dreptate, pentru idealurile dintotdeauna ale omului ca fiinţă absolutamente liberă, lupta lor ducându-se „împotriva cenzurii din ţară, împotriva laşităţii, împotriva oportunismului, împotriva dictaturii, împotriva comunismului, dar şi împotriva amneziei".

Scriitura critică însăşi a Mihaelei Albu este una împotriva amneziei, a uitării, o *antilethe,* după termenul lui Vintilă Horia, preluat ca nume al revistei în care autoarea şi-a propus *readucerea lor acasă,* în literatura română.

Mihaela Albu dă o *sugestie transparentă* despre ceea ce înseamnă, în viziunea ei, cititul profesionalizat presupunând „lectura unei cărţi în conexiune cu alta", în care „informaţiile se includ într-un lanţ dezvăluitor de mesaje", dar face, inevitabil, mai mult decât atât: oferă o viziune critică proprie asupra fenomenului cultural al exilului şi propune o modalitate de abordare, deschizând uşa unor ulterioare abordări critice, prin care acest fenomen cultural specific secolului al XX-lea românesc să-şi dezvăluie toate aspectele – de sens, de atitudine critică şi patriotică a personalităţilor – adevărate modele exemplare pentru modul în care au ales şi înţeles să promoveze valorile culturii româneşti în lume.

Trăind peste mări şi ţări, fiecare dintre ei au purtat în sufletul lor *ţara,* partea lor de cer, rămânând, în ciuda vicisitudinilor, cu riscul (a se vedea cazul lui N.I. Herescu, intelectualul care şi-a riscat cariera profesională, întrucât a refuzat să renunţe la cetăţenia română) nerealizării profesionale la nivelul potenţialului intelectual.

Aceşti oameni *nu au trădat* niciodată ţara din care plecaseră, *dorul* lor concretizându-se în speranţa că, prin activitatea lor cultural-politică, vor contribui la eliberarea ţării ocupate şi vor putea, astfel, să se întoarcă acasă. Ei au fost soldaţii care au luptat până la capăt pentru spiritualitatea românească, pentru afirmarea ei în lume. Modelul Dante se împlineşte, în cazul lor, până la capăt, întrucât, asemenea florentinului, nici în cazul celor mai mulţi dintre ei, întoarcerea nu a mai fost posibilă. Mihaela Albu intenţionează, prin tot ceea ce întreprinde, o întoarcere a spiritului lor, aşa cum a fost transfigurat şi reţinut în cărţile în care şi-au sigilat destinul.

Semnificaţia exilului se multiplică prin investigaţia operei lui I.D. Sîrbu, un exilat în propria ţară, un scriitor care şi-a conştientizat condiţia tragică pe care a formulat-o simbolic în *Lupul şi Catedrala,* în această meditaţie: „Nu de ziduri ale plângerii avem nevoie, ci de ziduri unde ne-am putea urla nefericirea, deruta, disperarea, foamea şi frigul, frica şi teroarea".

În labirintul cărţilor, IV, călăuzit de spiritul critic investigativ, responsabil în fixarea valorilor al Mihaelei Albu, cititorul cucereşte, odată cu ea, un teritoriu al ideilor, din care poate reţine că, în vremuri tulburi, *rezistenţa prin cultură* este o soluţie existenţială, iar curiozitatea cunoaşterii, a investigării tărâmului infinit al ideii, o modalitate de a se salva ca individualitate unică şi irepetabilă.

Vecina mea, Africa

Secolul Patriarhului

Nicolae MELINESCU

În toamna lui 1996, cu doar două luni înaintea alegerilor prezidenţiale, Henry Kissinger, fost consilier pentru securitatea naţională şi secretar de stat al preşedinţilor Richard Nixon şi Gerald Ford, a acceptat să-mi acorde un interviu la sediul firmei sale de consultanţă de pe 5th Avenue, New York, pentru Televiziunea Română. După ce a evocat cele patru vizite oficiale în România, inevitabil cursul discuţiei s-a îndreptat şi spre campania electorală ajunsă în punctul de fierbere, alimentat cu stăruinţă de presa americană, mare regizor şi interpret al spectacolelor politice. Scrutinul acelui an avea o caracteristică prin care devenea şi mai interesant. Pentru prima dată un candidat democrat de 50 de ani, fost guvernator al modestului stat Arkansas (al 29-lea ca întindere), William Jefferson Clinton, se confrunta cu un politician cu o carieră politică de 38 de ani, seniorul republican, lider al majorităţii republicane din Senat, Bob Dole, veteran la celui de-Al Doilea Război Mondial.

Ritmul tot mai sacadat al finalului de campanie a fost explicat de distinsul meu interlocutor cu un singur cuvânt: puterea. Rivalii politici parcurgeau sprintul final spre sediul puterii – Casa Albă. Pentru un diplomat cu o experienţă vastă, cercetător şi analist al relaţiilor internaţionale (doctor în ştiinţe politice, Harvard, 1954) şi cu o cunoaştere de invidiat a meandrelor cercului suprem de decizie politică la nivel planetar, viziunea lui Henry Kissinger explică paradigma acelei perioade, dar şi convingerile şi comportamentul oficial al unui expert în studiul vieţii internaţionale.

Anul acesta, în luna mai, Henry Kissinger a împlinit o sută de ani. O bună parte din activitatea sa publică la Casa Albă şi în lumea politicii internaţionale a susţinut viziunea sa originală despre putere aşa cum o prezentase lapidar şi în interviul pe care mi-l acordase. Foarte prezent în planul diplomaţiei Statelor Unite în relaţia cu Uniunea Sovietică, cu China comunistă, cu Orientul Mijlociu, cu aliaţii europeni, cu România, fostul diplomat a avut o contribuţie consistentă în formularea *realpolitik* americane în perioada Războiului Rece.

Demersurile sale pot fi descrise acum ca un cordon de siguranţă temporal trecut peste decenii ca descrieri ale doctrinei sale despre putere şi guvernare. În voluminoasa sa lucrare autobiografică *Years of Upheaval* (Little, Brown and Company, Boston, Toronto, 1982), care sintetizează cei opt ani petrecuţi la Casa Albă şi la Departamentul de Stat, Henry Kissinger a făcut şi o descriere a protagonistului major din jocul puterii. El apreciа că omul de stat construieşte cu adevărat numai dacă simte cursul evenimentelor şi plasează această percepere în slujba obiectivelor sale. „Dacă se mulţumeşte să meargă în pas cu acest curs, el devine nerelevant în scurt timp… Marii oameni de stat şi-au propus scopuri măreţe şi au evaluat lucid calitatea materialului uman şi psihic cu care au fost nevoiţi să lucreze. Conducătorii mărunţi se mulţumesc cu eliminarea fricţiunilor sau a lucrurilor stânjenitoare. Decidenţii politici excepţionali creează, conducătorii circumstanţiali consumă. Aceştia din urmă se mulţumesc cu mici corecturi ale mediului apropiat, nu atacă transformarea lui. Omul de stat are o viziune clară şi forţa care să-i inspire pe cei din jur."

Sunt principii care i-au consolidat abordarea ţărilor Africii încinsă de Războiul Rece şi de lupta pentru dominaţie absolută şi extinderea sferei de influenţă a Uniunii Sovietice şi a Statelor Unite, condimentată de chibiţii de la mantinelă – China comunistă şi Coreea de Nord. Susţinerea politicii externe realiste a lui Nixon şi Ford l-a implicat pe Henry Kissinger în misiuni din care nu a ieşit doar cu merite, ci şi cu critici brutale. Venerat pentru experienţa sa, el a fost menţinut în mediul politicii africane. În 1976, înainte să-i predea diplomaţia americană lui Cyrus Vance, Kissinger a patronat unele dintre primele tentative de depăşire a crizei rhodesiene, declanşată de guvernul minoritar al albului Ian Smith prin proclamarea unilaterală a independenţei faţă de coroana britanică în 1965. Faptul că adusese la masa tratativelor în Republica Federală Germania ambasadori, experţi şi pe prim-ministrul guvernului sud-african, John Vorster, ca să discute accesul majorităţii africane la guvernare, a fost în egală măsură dovada convingerilor sale, cuprinse şi în citatul de mai sus, dar şi o sursă de critici abrazive, operaţiunea fiind privită de unii ca extras al cinismului secretarului de stat american. Ceea ce nu a diminuat participarea lui Kissinger la tentativele de rezolvare a unor crize prelungite în Angola, Etiopia, Mozambic, Africa de Sud şi Namibia. „Intervenţiile lui în Africa au concentrat atenţia politicienilor şi a presei nu numai pentru misiunile care au cunoscut succesele din negocierile cu sovieticii sau cu Mao, ci şi pentru eşecurile multiple provocate de o abordare marcată de înşelăciune, secretomanie şi intimidare, precum şi pentru consecinţele periculoase de lungă durată ale eforturilor sale." (https://www.guardian.com?global-develop ment/ 2023/may/henry-kissinger-100-strategic -nenius-or-damaging-diplomacy-held-back-africa)

Una dintre mişcările sale controversate a fost prima vizită a unui secretar de stat american în Africa de Sud, ţara apartheidului, aflată sub embargou ONU, la 30 de ani după terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial. Henry Kissinger a fost acuzat că a legitimat regimul rasiştilor albi în timpul marilor mişcări populare declanşate de masacrul de la Soweto, oraşul dormitor din apropierea Johannesburgului. Adversarii politici mai susţin ca Henry Kissinger a furnizat susţinere morală şi diplomatică incursiunilor forţelor armate sud-africane în războiul pentru independenţă din Angola (Operaţiunea Savana). Donald Easum, fost asistent pentru Africa al secretarului de stat american, descrie prima sa întâlnire cu noul şef al diplomaţiei, instalat în toamna lui 1973. „După salutul convenţional, Kissinger m-a întrebat: «Câţi ani ai?» I-am spus că eram de vârsta lui. Mi-a dat să înţeleg că s-ar putea să mă intereseze «să faci mai mult decât orice ai fi făcut până acum pe unde ai mai fost (Burkina Faso, D.E.). Ce ar fi să organizezi un birou geografic?» (regional, n.m.). Kissinger îi ignora şi-i neglija de obicei pe ambasadorii trimişi în Africa. El desconsidera Africa." (americandiplomacy.web. unc.edu/2010/06/hard-times-for-the-africa-bureau-1974-1976/)

Totuşi, Kissinger a devenit tot mai atent la mutaţiile din regiunea sub-sahariană şi din cauza presiunii sovietice şi chineze. După căderea dictaturii portugheze Estado Novo, în Angola a apărut ameninţarea marxist-leninistă, care a declanşat războiul civil şi a adus la putere ceea ce s-a numit Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei, MPLA, susţinută de Uniunea Sovietică. Kissinger a angajat diplomaţia (şi nu numai) cu ambiţia descrisă de fostul ambasador Earum: „Era hotărât să folosească această situaţie din Angola ca pe o ocazie de manifestare a puterii Americii şi a lui Henry Kissinger. El credea că înfrângerea MPLA, considerată pro-sovietică, poate să îndepărteze imaginea descurajării Americii după Vietnam. Mai mult, era convins că poate să obţină totul mult mai ieftin cu ajutorul colaborării clandestine a CIA. Curând s-a dovedit că se înşelase amarnic." (the guardian.com)

Fostul consilier prezidenţial pentru securitatea naţională şi secretar de stat se temea că Angola, sprijinită de trupele cubaneze şi de aviatorii est-germani, ar fi rupt zăgazul unei adevărate mareei roşii pe coasta vestică a Africii, până în Namibia, Africa de Sud şi Rhodesia, teritorii pe care se agitau grupări naţionaliste (SWAPO în Namibia, Congresul Naţional African în Africa de Sud, ZANU şi ZAPU în Rhodesia). Nancy Mitchell remarca: „Se bucura de renumele unui geniu, dar dacă privim atent ceea ce a făcut în Angola şi în Rhodesia, apare manifestarea slăbiciunii întregii sale politici, nu numai în Africa, ci şi în Orientul Mijlociu şi în Vietnam. El a descifrat greşit situaţia din Angola de la bun început. Nu se aştepta la intervenţia cubanezilor." (*Idem*)

În 1976, Henry Kissinger a vrut să sondeze actualitatea sub-sahariană printr-un turneu intempestiv în Tanzania, Zambia şi Africa de Sud. Fiecare dintre acestea putea să-i ofere o deschidere regională asupra unor puncte fierbinţi care ameninţau controlul american în propria zonă de influenţă. Discuţiile cu preşedintele tanzanian Julius Nyerere şi cel zambian Kenneth Kaunda s-au concentrat pe contribuţiile ţărilor „din prima linie" (Botswana, Zambia, Tanzania, Angola, Malawi, Mozambic), angajate în combaterea regimurilor minoritare rasiste din Rhodesia şi din Africa de Sud. În plus, în Botswana, Zambia şi Tanzania îşi aveau reprezentanţe mişcările naţionaliste din Namibia, Rhodesia şi din Africa de Sud. Mitchell şi-a continuat analiza caustică constatând: „El (Kissinger) a ignorat întregul continent african şi a aşteptat să obţină anumite avantaje prin intervenţia în Angola. Dar el nu a studiat Africa aşa cum se cuvine. A intervenit cu rasismul tipic al vremurilor lui, cu dispreţul faţă de ţările în curs dezvoltare. El credea că poate să obţină o victorie facilă de care avea nevoie după prăbuşirea Vietnamului de Sud." (*Idem*) Argumentaţia este cel puţin răutăcioasă din cauză că, după semnarea acordului cu Vietnamul comunist de încheiere a războiului şi restaurare a păcii în Vietnam, Henry Kissinger, împreună cu negociatorul vietnamez Le duc Tho, a primit Premiul Nobel pentru pace, în decembrie 1973. Dar o asemenea condamnare vine firesc din partea unei cercetătoare democrate de la Centrul Jimmy Carter atunci când aceasta analizează activitatea unui republican cu o statură impresionantă în viaţa internaţională. Dar doamna Mitchell nu este singurul cenzor cu pretenţii de judecător suprem. Peter Vale de la Universitatea Pretoria a fost şi mai categoric: „Interesul lui Kissinger pentru Africa sub-sahariană s-a concentrat în anii 1970 pe ideea că echilibrul politic ar fi putut fi restabilit dacă erau reabilitate interesele celor puternici. El nu a înţeles că lupta pentru dreptate schimbă lumea şi diplomaţia însăşi." (*Idem*)

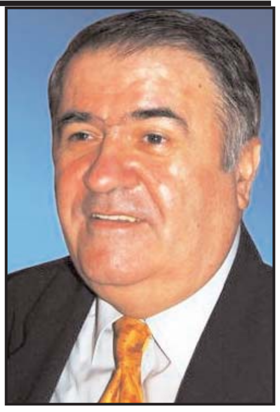
Chiar dacă sunt formulate după o perioadă de timp menită să amortizeze partizanatul politic, asemenea atacuri ignoră faptul că diplomaţia africană a lui Henry Kissinger s-a manifestat în plin proces al decolonizării şi al construirii noilor state independente, iar demersurile sale nu alimentau nici oficial şi nici confidenţial numeroasele focare violente din zonă. Hans Welton jr. şi colectivul de cercetare pe care l-a condus au constatat că fostul secretar de stat cunoştea în profunzime cerinţele stabilităţii în Africa în condiţiile războaielor civile sângeroase din Angola, Namibia, Rhodesia şi Mozambic. (Hanes Walton jr., *The African policy of the Secretary of State Henry Kissinger,* Lexington Books, Lanham, Maryland, 2007)

(În imagine, întâlnirea Kissinger-Ceauşescu din 3 noiembrie 1974, reluare de la https://www.ziua veche.ro/exclusiv-zv/dosare-ultrasecrete-exclusiv-zv/dosare-ultrasecrete-stenograma-discutiei-ceausescu-henry-kissinger-3-noiembrie-1974-257233.html.)

→

Vecina mea, Africa

În Egipt, la o „şcoală altfel”... (I)

Mihai SPORIŞ

Trecuse Paştele anului 2023 şi trupurile noastre, primenite proaspăt cu o nouă înviere, îşi cereau o înălţare adăugată înţelesurilor lumii, pe care avem datoria să o dăm trăirii noastre, încă vremuind calea, înmulţind talantul. Cum să dăm socoteală stihiilor care ne compun cu... aer, apă, foc şi pământ, puse de-a împreună în complicata noastră alcătuire? Mitologia tuturor ne îndemna către zeităţile tărâmurilor partajate să le facem închinări prin templele lor din propriile regate împărăţite. Istoria va fi constatat că vieţuirea are prezentul acţiunii, dar şi viaţa de apoi a repausului, adică o continuitate (*fără sfârşit*... ar fi semnificat-o Brâncuşi!). Apoi că ceea ce a fost, trebuie să se mărturisească durabil şi aici nu doar artele cu limbaj simbolic, ba chiar şi documentele *judecăţilor de apoi* au nevoie de scribi pricepuţi şi mărturii durabile. Căutarea fiind durata hărăzită marilor înălţări – cum atestă atâtea ghesuri iraţionale, cu pelerinaje, cu închinări (înclinări celor de afară, cu toate simţurile din dotare... să punem în aşteptare mintea, dar să-i permitem inimii să-şi facă rostul credinţei!), ne-a ispitit gândul, chiar azi de Înălţare (într-o Joi a lui Jupiter... probabil chiar supremul Zeus, Horus cel Mare... oricum mare judecător prin cerurile cu balanţele care cântăresc inimile trecătorilor între vieţi!) să rememorăm motivele vizitei/excursie/pelerinaj a seniorilor vâlceni prin Egipt. Având în vedere că excursioniştii noştri au fost în majoritatea lor dascăli, ne-am intitulat povestea noastră, în nota unui concept modern (?!) al învăţământului românesc.

Ca să alegem locul preumblării, tocmai în Egipt, va fi fost apriori o dorinţă, un motiv care aştepta momentul. Ne-am hotărât imediat ce a apărut oferta, deşi prin vecinătatea sudică, tot pe cursul Nilului, în Sudan, se pornise o răzmeriţă cu mari vărsări de sânge, iar o atenţionare grijulie, oficială, nu ne recomanda plecarea. Între 30 aprilie şi 8 mai, 2023 (reperele plecării şi revenirii în Râmnic), iată-ne cursanţi la o „şcoală altfel”, despre al cărei motiv povestim aici.

Din şcoala generală, pe vremea când se învăţa cu temei şi istoria antică, aflasem despre Egipt. Apoi, două din cele şapte minuni ale lumii vechi, Piramida lui Keops şi Farul din Alexandria, erau semnalate pe acolo. Cartea Bibliei – în sine o bibliotecă (ce bibliotecă fabuloasă şi cea din Alexandria!) – face nenumărate trimiteri la Egipt, ca la un pământ al multor începuturi. Cosmogonia, mitologia, istoria (în toate domeniile ei de interes, inclusiv ale artei, religiilor), filosofia etc., susţinute de arheologie şi mărturiile atâtor lucruri durabile, prezente în relief de mii de ani, au făcut din Egipt un respectat trezorier al istoriei umanităţii, un martor al evoluţiei societăţii omeneşti, venind de departe. Aflasem despre în/peşterirea picturilor rupestre ale primilor oameni dedaţi... evoluţiei, apoi că oamenii, supuşi credinţelor într-un creator, făcură chiar ei Munţii/Piramide, acolo unde aceştia nu erau în relief, pe platoul de lângă Nil, de la Giseh (regatul timpuriu, de acum vreo 5000 de ani), să se dea vieţii de apoi, cu altfel de picturi, cum vor fi părut hieroglifele, până la descifrarea lor de Champollion, după milenii de aşteptare. Vom fi aflat, tot ca pe o mare provocare, că vreo 63 de faraoni îşi vor fi mutat cimitirul/necropola, săpându-şi mormintele în munţii existenţi şi dotându-le cu cele necesare vieţii de apoi. Mare descoperire mormântul lui Tutankamon, descoperit prin 1922, în complexul de la Valea Regilor, o reală comoară de taine, puse la păstrare peste 3500 de ani, în circa 5000 de obiecte povestind lumea veche. Fascinat de atâtea lucruri aflate, iubitor de istorie, cum să nu-ţi imaginezi o asociere cauzală a reliefului şi o posibilă evoluţie a climei planetei? Cum să nu le punem în raport cauzal cu inerentele modificări în mersul vieţii oamenilor şi de aici cu o nouă aşezare socială din ce în ce mai structurată politico-administrativ? Aici vorbim despre *politică* în general, cu înţelesul *puterilor* de tot felul, între care religia, ca putere informală în societate, este în determinismul balanţei între iraţionalul inimii simţitoare şi raţiunea minţii cu îndoieli şi multă cercetare. Despre Nil, ca fluviul cu apa vieţii, şi deşert, ca un imens sarcofag, ascunzând sub dunele măcinate, sub munţii pârjoliţi de prea soare, viaţa de dinainte, doar morarul Cronos şi barcagiul Caron puteau să ne transmită poveştile-mituri, răbojurile în dodii adresate doar ochilor minţii! Ştiam de la mitologia greacă că cei ai Argusului se vor fi dedat şi ei păunului, pedepsiţi frumos de Hera, pentru necuprinderea celor ascunse.

Am văzut în cele cunoscute despre Egipt chiar umanitatea în căutare de sine, într-o perpetuă adaptare la condiţiile prielnice vieţii, o emancipare continuă a organizării sociale, tot mai cuprinzătoare, ba chiar şi competiţia cu natura zeificată şi dominatoare, chiar ea cu panteonul ei într-o permanentă reformare. Urcuşul în trepte spre înalt (cea mai veche piramidă a Egiptului este cea în *trepte*/şi săptămâna genezei are vreo şapte, precum prima piramidă de la Sakara!), va fi generat şi înălţarea structurii social-politice, tot mai lărgită, pentru şi mai sus. Drumul cel lung al curgerii omeneşti, pentru emanciparea lui, întru umanitatea de azi, are personificată mărturia fluviului cel mare al planetei: Nilul. El, zeificat fiind, cu crocodilii săi (vezi Sobek, zeul Crocodil), curgându-şi apa vie, izvorâtă dinspre mijlocul ecuatorial al Africii, străbătând spre nord aprigul deşert al tropicului sub un soare şi el foc viu (şi El zeificat în Ra), a adunat de nevoie, cum vor fi făcut şi alte fluvii mari ale planetei, oamenii începutului să-şi organizeze vieţuirea în din ce în ce mai pricepute şi ierarhizate organizări socio-politice. Marea şansă a umanităţii, cu meandrele curgerii sale, uneori uitucă, poate doar cu albia majoră spălată de marile viituri, să-şi afle copilăria timpurie, una dovedită consistent, prin mărturiile durabile rămase vederii, ori puse sub mâl, sub nisip, în piramide, în munţi, de zeii naturii şi de oameni, o reprezintă Egiptul, Nilul, piramidele, hieroglifele descifrate şi spiritul cercetător al omului modern, preocupat de căutarea vieţii sinelui său nemuritor. Omul şi El, precum toţi zeii puşi la un loc, ai tuturor timpurilor, ascultă legea primordială inatacabilă... de neabrogat!, a Parcelor/Ursitorilor. În urdinişul-ciclicitate, între vieţile de aici şi de dincolo, un balans continuu aproape matematic însămânţează potenţialitatea să rodească viaţa trăirii în mişcare.

Curmarea, precum zborul în înalt al evaporării solare, va plânge metronomic ploile izvoarelor unui Nil, să reverse undele fertilizatoare. Din nou şoimul/Zeul Horus cel Mare, cu sugestia zborului, cu ochiul său ager, îndumnezeit, privindu-ne din cerul însorit, ne va fi lăsat moştenirii pasărea-duh şi soarele dreptăţii, să putem fi creştinii mântuiţi şi închinători Tatălui actualizat putere supremă. Aici, pentru taina din noi, care are porunca credinţei fără cercetare, suntem supuşii puterii iraţionale. Dar noi, seniori, în slujba raţiunii pentru care am cercetat îndelung, nu putem să nu observăm Omul care vrea să se elibereze, precum Prometeu, precum cel care învinge Sfinxul, precum Heracles, precum atâţia temerari slujitori ştiinţei, militanţi eliberărilor din neputinţele ignoranţei. Iată un motiv pentru care noua ştiinţă, egiptologia, putea să ne invite „la clasă”, poate în cea mai renumită, la Muzeul din Cairo. Apoi, „pe teren!” pentru cu adevărat „şcoala altfel”, să pipăim cu mâinile Apostolului Toma, să vedem icoanele evanghelistului Luca, sculpturile leului Marcu, dar şi apa de botez a reformatorului biblic Moise, ba chiar şi muntele minune a lumii: Piramida cea mare şi păzită, o întreagă *lume de apoi* (sălăşluită la Giseh/Giza), de imensul Sfinx, taină „pătrunsă de înţeles” (cum îl va fi văzut geniul eminescian!), învins, cu preţul orbirii, altfel cugetătoare, a lui Oedip. Iată-ne, convinşi acum că Planeta şi-a asumat o conştiinţă a ei, prin oamenii ei iniţiaţi în adevărurile recuperate prin muncă asiduă. Aceştia, să-i numim, conform ştiinţei recuperatoare, egiptologi, au reconstituit mijloacele călătoriei în timp, ca să ne redea tuturor calea redesenată a marelui labirint, cu atâtea cotloane culturale şi civilizaţii. Instituţional chiar, UNESCO se va fi arătat o conştiinţă a păstrării averii imateriale, cu probele materiale atent conservate şi puse la dispoziţie tuturor celor iniţiaţi în căutarea scărilor înalte ale sinelui colectiv.

Ochii văd şi atunci inima cere! Este aici o reciprocitate mântuitoare între ochii privitori şi cei ai minţii, care îţi pot da o stare de bine pe măsura răspunsului procurat mirărilor şi întrebărilor care îşi aşteptau adevărul căutat. Aşa s-a născut hotărârea excursiei/pelerinaj iniţiatic/răspuns întrebărilor, de-a merge în Egipt! Nu spre acest tărâm enigmatic plecase biblicul Iosif, fiul lui Iacov/Israel să devină mare administrator Egiptului? Nu de aici cel scăldat de Nil, crescut de faraoni, Moise, va fi iniţiat marea tranziţie către monoteism, luat de sămânţă de aici şi pus în pământul făgăduinţei, după o revoluţionară centralizare a puterii iraţionale? Nu aici, după „fuga” mântuitoare, va fi ucenicit cunoaşterea revoluţionară Iisus Cristos, ca apoi să ne dea iubirea creştină? Vor fi fost şi alte chemări profesionale.

→

O vedere de ansamblu a Africii sub-sahariene nu poate fi ancorată de o singură personalitate, oricât de reprezentativă şi influentă ar fi ea. După o viaţă de un secol şi după o activitate publică de aproape şapte decenii, Henry Kissinger poate să tragă o linie verticală precum Robinson Crusoe după naufragiu şi să inventarieze bunele şi relele. Cei care-i studiază politica, doctrina şi lucrările sale pot să procedeze la fel. Cei imparţiali vor găsi analize de valoare elaborate din interiorul şi cu participarea directă a celui care a stat la masa tratativelor, admiratorii săi vor descoperi modele, iar pizmaşii vor afla câte ceva de criticat. În spaţiul larg african, fostul secretar de stat a condus diplomaţia bilaterală cu statele de interes pentru America pentru ca să formuleze şi să sublimeze permanent o politică multilaterală pentru continentul negru, nu totdeauna în folosul partenerilor, dar totdeauna în interesul Statelor Unite, ceea ce este până la urmă o datorie şi o misiune permanentă. În cazul diplomaţiei regionale africane, evenimentele au urmat o logică proprie, influenţate de contextul regional şi de cel internaţional, precum şi de jocul de putere practicat de cei doi hegemoni globali.

În ianuarie 1970, Henry Kissinger, la acea vreme asistent pentru afaceri de securitate naţională al preşedintelui, i-a recomandat preşedintelui Richard Nixon ca liniile directoare ale „operaţiunii 2” din Memorandumul de Studiu al Securităţii Naţionale (National Security Study Memorandum – NSSM) „să fie urmate în relaţiile cu Africa australă”. Premisa acestei opţiuni era construită pe permanenţă şi chiar pe acceptarea regimurilor supremaţiei albe din sudul Africii. Opţiunea, cunoscută şi sub numele de „Tar-Baby” (Pruncul de smoală, n.m.), presupunea ca Statele Unite să „sprijine un aranjament politic şi mai puţin accesul majorităţii la guvernare”. În ciuda succesului mişcărilor naţionaliste din Guineea-Bissau, Angola şi Mozambic, autorii memorandumului au considerat că violenţa nu le va aduce africanilor niciun drept politic. Ca secretar de stat, Henry Kissinger a adoptat această recomandare. „Eşecul politicii lui Kissinger în Angola, provocat în parte de lipsa sprijinului Congresului american şi de poziţia critică adoptată de presă faţă de eşecurile administraţiei [Nixon] în afacerile africane au provocat această tornadă diplomatică a «dragostei» sale pentru Africa, în general, şi pentru Africa de Sud, în special. Această revizuire (poate prima şi cea mai profundă) a politicii sale africane, a rezultat într-o modificare de bază a gândirii şi a declaraţiilor lui.” (https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/001132557801000204)

Ars longa...

(Urmare de la pag. 32)

Dar ceea ce domină sunt viziunile tinerei artiste asupra oamenilor. Oamenii pictaţi de ea au ceva extraterestru, au capetele ţuguiate, par rupţi din desenele animate, dar ceea ce fac nu este deloc naiv, ca în *Babel Tower,* unde îi vedem adunaţi în jurul unei mese pline cu pahare de sticlă aranjate în formă piramidală. E aici poate un simbol al Moldovei, unde oamenii stau toată ziua cu paharul la gură. Eu am făcut un film cu studioul Moldovafilm, dar nu veneau actorii la filmare. Şi l-am întrebat pe Emil Loteanu, care era atunci preşedintele Uniunii cineaştilor moldoveni, care e cauza, ce trebuie să fac? Cică să pun filmările înainte de ora 9 dimineaţa, fiindcă după nouă nu te mai poţi înţelege cu ei. Dar am filmări de seară, i-am zis. O nenorocire!, schimbă scenariul, pune-le în zori! Aşa că imaginea creată de Valery (cum îşi semnează ea pânzele) se potriveşte şi cu aceea a Turnului Babel basarabean pe care l-am cunoscut direct.

Un alt tablou, *We need one more player,* parcă ar fi rupt din *Jucătorii de cărţi*, tabloul lui Cézanne. Formele curbilinii ale personajelor au însă trăsături din linia lui Picasso şi Matisse, mă refer în special la *Blouse roumaine*, opera emblematică a lui Matisse, care a făcut celebră ia românească, la imboldul prietenului său, Brâncuşi, care i-a vorbit de portul românesc, în escapadele lor americane.

Dar formele curbilinii ale tablourilor Valeriei Glib au sorgintea în ogivele bisericilor, în formele lor circulare, care le conferă un vertij năucitor. Paradoxul este că tablourile tinerei artiste sunt pe cât de figurative, pe atât de abstracte. Cum este lucrarea care face referire la *Mendeleev's Periodic Table,* care îi place, asemenea altei teorii care trădează o înclinare spre ştiinţă, *Like Newton's Theory.* Ca şi o ţestoasă, căreia îi dă virtuţi cosmice: *X and O.* Elementul SF este mereu prezent, fiindcă impresia generală, prin existenţa oamenilor spectrali, este de natură extraterestră. Dar mereu ceva tăinuit se petrece, ca în *Our Mission,* cu îngerii din fundal, care conferă sacralitatea necesară. Şi cât de uluitor este tabloul picassian *Lost in*, care are şi varianta *Îndoială.* Tăieturile cubiste sunt evidente. Iar un tablou numit *Seduction (Seducere)* este categoric o replică la faimosul *Sărut* al lui Gustave Klimt. Deşi declară că nu a văzut încă niciun mare muzeu al lumii, Valeria se foloseşte de internet, pe care îl consideră o cale vastă de comunicare. Şi nu este de mirare că personajele ei, implicit culorile, amintesc de mari artişti, în special de Chagall. Ca în imaginile de circ, cum este evadarea în curbilinii din seria *Escape,* sau acvatice, precum este *Like the Fish!*

Culorile sunt vii, explozive, abundă vegetalul, ca într-o invazie de verdeaţă, o entropie florală, ca la Baimaclia, care exprimă o stare *crazy,* dar şi o stare de iubire platonică, precum în *Platonic Love,* imaginile metaforice au ceva din mişcarea liniilor ameţitoare ale lui Van Gogh, cum este lucrarea *Tiger Hunting (Vânătoare de tigru).* Dar există şi o goană spre aglomeraţie, spre un vertij cu multe personaje, ca în *Three Graces,* un fel de apocalipsă, în maniera lui Bosch, ca în *Horses of Apocalyse (Caii apocalipsei).* Cred că Valeria i-ar putea imita magistral pe toţi clasicii picturii mondiale. Baza artei acestei supradotate artiste este linia, desenul, apoi ea pictează pe pânză, în special cu acrilic, dar şi cu ulei. Şi balansează între vis şi bufonadă, ca Chagall.

Valeria încearcă să realizeze prin personajele sale aceeaşi distorsiune nelumească, dar care este proprie picturii bisericeşti, ce se caracterizează prin naivitate, prin prezentarea pocită, schimonosită, a sfinţilor, foarte aproape de caricatură. Pictorul de icoane murale nu edulcorează, el crede că liniile sale fac parte din realitatea sacră. Sacrul autentic are ceva caricatural în el. Şi se pare că însuşi omul este aşa, adică nu este o fiinţă prea perfectă. Ce sugestiv este chipul distorsionat albastru, purtând pe cap o diademă de flori în cruce care sunt o replică la spinii din coroana lui Iisus. În loc de spini, flori! Şi poziţia capului, aplecată, vine din iconografia bizantină. Un studiu al oamenilor de ştiinţă a demonstrat chiar că însuşi chipul lui Iisus era distorsionat (vezi această imagine reală pe coperta I a romanului meu *Mesia ne bate la uşă*), nu aşa cum l-au idealizat Leonardo (*Salvator Mundi*) şi alţi pictori.

Uluitor cum vede Valeria Glib viitorul, într-o lucrare numită semnificativ *Back to the Future (Înapoi în viitor).* Este o utopie în care viitorul păstrează în el urme emblematice ale trecutului, cum ar fi *Discobolul* antic, *Sărutul* lui Brâncuşi, dar şi vasul de toaletă a lui Marcel Duchamp. Aşadar, în viitor, Valeria vede reperele istoriei artei. Dacă vei căuta numele ei pe internet, vei afla cât de repede se mişcă. Are deja tablouri la licitaţiile Artmark, ca mâine le va avea şi la Sotheby's. Nu mă îndoiesc că Valery lucrează în prezent la cum să vadă cât mai în profunzime pădurea viitorului! Ca un Superman al picturii.

Tablourile sale expuse la Galeria Kulterra au sclipiri de geniu. Asemenea lucrări nu se află în galeriile americane şi cred că ele vor stârni un mare interes dacă vor ajunge acolo.

(Imagini preluate de la https://propagarta.ro/imagini-video/re-flourish-expozitia-valeriei-glibiciuc-de-la-kulterra-art-gallery/)

În ceea ce ne privea, pe câţiva dintre noi, dedaţi ingineriei, ne interesa valorificarea potenţialului hidroenergetic al marelui fluviu. La Assuan, în cataractele Nilului, prin 1964-1971, se construise un mare baraj (ca o veritabilă piramidă, pusă zăgaz apei), care semăna cu barajul de anrocamente pus şi el pentru o minune a hidroenergeticii la Vidra, pe Lotru, iar centrala electrică de pe Dunărea noastră, de la Porţile de Fier, aidoma celei de la Assuan (de la „porţile de granit"), avea aceeaşi putere instalată, în cele 12 hidrogeneratoare. Pe Nilul din aval de Assuan, o nouă barare pentru navigaţie şi energie avea ecluzele cu echipamentele montate de colegii români de la Energomontaj! Motive vor mai fi fost şi altele, dacă punem la socoteală experienţa primei descinderi prin deşert, atingerea piramidei şi mai ales ofertele speciale cuprinse în program. Refacerea unei lumii, reconstituind-o stihial; în zile cu zbor; plutiri şi scufundări în ape; călătorii pe şi sub pământ; sub un soare mânat pe boltă de marele scarabeu, apoi la ora de clasă a Muzeului, cât tot Egiptul.

Am fost, am văzut, am pipăit Egiptul şi am plutit pe Nil. Taman după Paşte şi, înainte de ziua consacrată victoriilor, eram pe pământul ca o grădină înverzită, deja acasă. Am luat după cursul „şcolii altfel" multe teme pentru acasă. Timpul rezolvării înţelesului celor cunoscute nu poate fi cel al doar... Înălţării (azi este ziua din calendar consacrată doar prezentării celor săvârşite pe calea primită în dar, la înalta instanţă din Cer). Să ne oferim răgazul decantării, punerii lor pe balanţă, apoi pogorârea sentinţei cu acoperirea descifrării, când, de Rusaliile roşii ca trandafirii ori ca soarele răsărind de la Marea Roşie, peste deşertul roşu, ne va înflăcăra amiaza cu limbi de foc şi noul duh al descifrării ni se va da pe faţă, lecţie însuşită la *şcoala altfel*, aici una relaxată, ca o meritată vacanţă de vară!

Egiptul? Cu adevărat dar al Nilului făcut umanităţii! O concluzie, redundantă cumva, ne-a întărit-o numita noastră excursie/*şcoală altfel* prin Egipt. De la lecţia de istorie ni se spusese, din vremea copilăriei cu şcoală „pe bune", că marea civilizaţie a Egiptului antic s-a datorat condiţiilor prielnice de trai oferite de lunca Nilului. Vom fi aflat mai apoi că Herodot (484-425 î.Hr., „părintele istoriei"), care cunoscuse la faţa locului Egiptul, afirmase demult că Egiptul este *un dar al Nilului!* Am aflat apoi că Hipocrat (460-370 î.Hr.), Platon (427-347 î.Hr.), Arhimede (287-212 î.Hr.) (să ne referim la ştiinţă!) se vor fi perfecţionat prin Egipt; că Alexandru Macedon (356-323 î.Hr.), Iulius Cezar (100-44 î.Hr.), Napoleon Bonaparte (1769-1821 d.Hr.) (mari conducători de oşti!) îşi vor fi căutat gloria, adăugând stăpânirii şi Egiptul; că zeităţile vechi, precum Zeus/Jupiter/Dumnezeu, vor fi surclasat puterea celorlalţi zei, să dea forţă centralizării puterii (vezi Olimp, Panteon), dar că va fi existat şi un faraon al Egiptului monoteist. Concluzia la care ne referim este o extensie a afirmaţiei făcută de Herodot, privind Egiptul ca dar al Nilului, azi constatându-l un dar făcut umanităţii, din care lumea şi-a aflat, prin dovezi pipăibile, propriul început în urcuşul civilizaţiei sale. Umanitatea şi-a aflat cheia vieţii, prezentă ca însemn/simbol hieroglific, omului trecător, dar nemuritor, din perspectivă informală. S-a dumirit asupra evoluţiei social politice în tandem cu natura prielnică şi/sau potrivnică. Evoluţia nivelului Nilului (nilometrul), controlat în temple, dădea fiscalitatea administraţiei şi predicţia asupra *anilor graşi* sau *slabi* (vezi scriptura biblică, cu trimitere la Iosif). Egiptul, ca dar material pentru puterile geopolitice ale lumii, a fost o ţintă. Condiţiile existenţiale interne l-au arătat: când în căutarea de sine de-a lungul Nilului mănos (centralizarea, prin unirea celor două ţări/pământuri: din zona Deltei de jos, Egiptul Roşu şi, de pe cursul superior, din Sud, Egiptul Alb), când în apărarea statului, aflat la răscrucea drumurilor pe uscat şi pe mare, ale continentelor şi mărilor, adică la asaltul permanent al *punctelor cardinale.* O cronică – reconstituită din cele rămase, artefacte, inclusiv scrise şi descifrate cu mare precizie (vezi lista dinastiilor identificate, vreo 30, şi precizarea perioadelor de acum aproape 5 milenii), ne arată în posesia unui tezaur informal excepţional. Conştiinţa planetară, prin oamenii ei iniţiaţi şi în serviciul umanităţii fără frontiere, a văzut în patrimoniul material şi imaterial al Egiptului *un dar pentru întreaga umanitate* şi o provocare făcută oamenilor să se cunoască pe sine, învăţând lecţia scrisă şi valabilă perpetuu. Nu într-o doară am făcut trimitere la Hipocrat, care va fi dat *Jurământul,* ca pe un cod etic medicinii, valabil şi azi, după milenii; principiul lui Arhimede şi invenţiile lui, valorificând legile fizicii, în folosul tuturor; Platon, discipolul lui Socrate (469-399 î.Hr.), care îndemna la cunoaşterea de sine, cu sentinţa uitată, când se invocă doar prima parte: „Cunoaşte-te pe tine şi... vei fi!" Ce l-a determinat pe Alexandru Macedon să împace continentele şi să promoveze ştiinţa şi cultura în Egipt, în măsură să reverse elenismul unui sincretism benefic? (să nu fi fost acolo şi gândul cultivat de marele Aristotel, 384-322 î.Hr., un alt mare geniu al umanităţii?); Iulius Cezar, apropiindu-şi Egiptul, cu spiritul elenistic al Ptolemeilor, să ducă, prin spiritul greco-roman, o civilizaţie strălucitoare trăirii umanităţii. Pe Cezar, care în centralizarea imperială, autocrată, vedea *interesul,* de orice fel, imboldul permanent la acţiune al omului, al oamenilor, în toate agregările şi culorile posibile. Apoi, inspiraţia generalului, viitor împărat, Napoleon Bonaparte, în luptă cu mamelucii islamului, să trimită oamenii de ştiinţă să cerceteze (în spiritul laicităţii, tocmai impusă de Revoluţia Franceză), să se lămurească lumea despre taina scrierii nedescifrate încă. Să nu-l observăm pe Napoleon I, ca pe un vizionar politic, imitând altfel (doar laic) pe Carol cel Mare, inspiratorul Europei Unite? Al revederii codurilor juridice, instituind în locul zeităţilor din ceruri, *politica corectă,* a forţei de impunere a Omului, pe cont propriu.

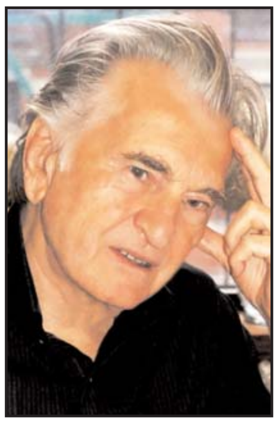
Pentru lumea globală de azi, o conştiinţă a umanităţii din perspectiva cultural-civilizaţională există. Ea este instituţia UNESCO, care, ca exponent al ONU (ţările lumii, aproape toate împreună, cu atributul naţiunilor!), are însărcinarea să gestioneze patrimoniul umanităţii, între care cel al Egiptului (inclusiv al celui risipit prin marile muzee ale lumii, dar şi prin pieţele unor centre vremelnice ale puterilor geopolitice). La şcoala noastră altfel prin Egipt, vom fi aflat, la tot pasul, implicarea UNESCO. Ne-am convins imediat că o conştiinţă planetară a înţeles că Nilul a făcut, nu doar Egiptului, ci întregii lumii, darul unei comori inestimabile. În această calitate de români, europeni, seniori cu conştiinţa apartenenţei unei umanităţi fără prejudecăţi, am căutat Egiptul, în căutare de noi înşine. Am fost, am văzut şi ne-am permis concluzia...

(Va urma.)

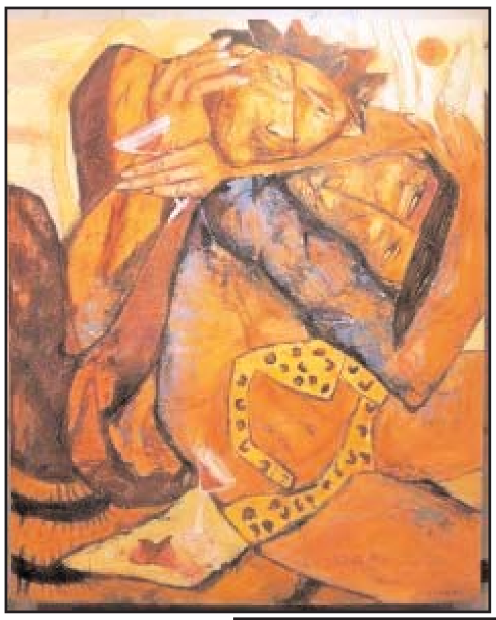
Valery, artistă cu sclipiri de geniu

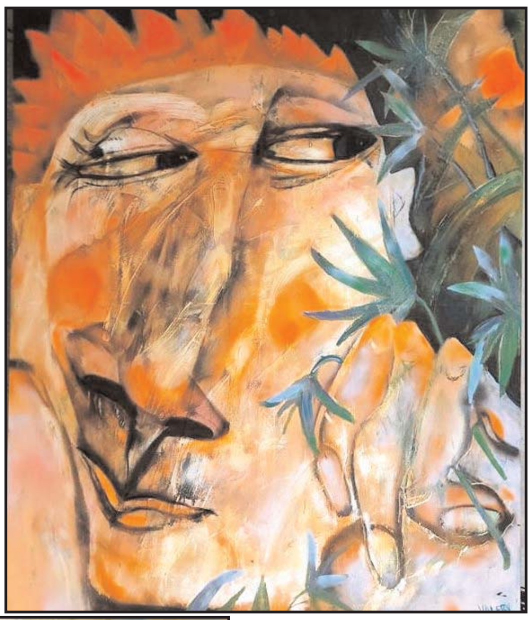

Grid MODORCEA

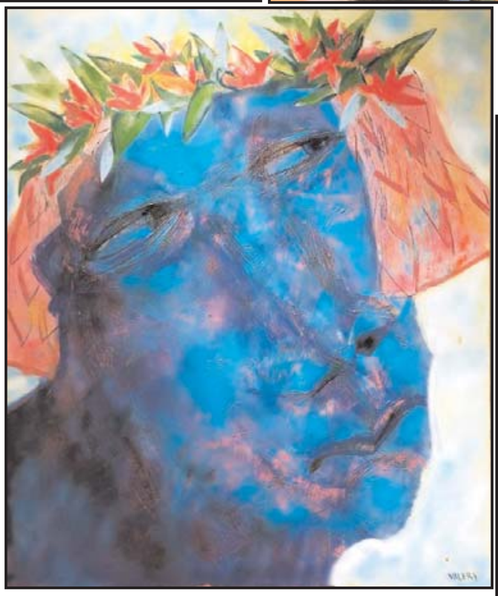

Nu o dată am scris despre artiştii basarabeni care trec prin România. Am scris o carte despre *Artişti români la New York*, de ce n-aş scrie una şi despre basarabenii care expun curent în România? Încă nu cunosc prea mulţi, dar suficient ca să-mi dau seama de fenomen, pe care l-am aflat tot la New York, în zona Chelsea, de la o galeristă din România, cu nume caragialesc, care expunea îndeosebi moldoveni, cică sunt cei mai talentaţi, iar pentru ei România nu este decât o poartă de trecere spre Occident, spre America. Este adevărat. Dar contează rădăcinile. Brâncuşi a ajuns universal fără să-şi renege rădăcinile, dimpotrivă, ele l-au făcut mare. Nu poţi fi universal dacă nu-ţi tragi seva de undeva, dacă îţi pierzi matca ancestrală. Nu o dată i-am spus lui Adrian Ghenie că nu poate să fie universal fără să fie naţional. Adică rămâne spânzurat de crengile unui arbore rătăcit. Nimic din opera lui nu trădează că este român. El s-a îmbogăţit prin copiere, imitând moda. Ba îl imită pe Francis Bacon, ba pe Georg Baselitz. Ori reasamblează clasicii, ca seria în care remodelează autoportretele lui Van Gogh. Pecetea lui naţională, specifică, nu se vede. Ceea ce demonstrează că nu-l interesează să-şi arate rădăcinile. Păcat!

Cu basarabenii însă nu este aşa. Ei vor mereu să-şi arate rădăcinile, dar să aducă şi ceva nou pe firmamentul plasticii mondiale. Au această ambiţie. Aşa este cazul artistei Irina Greciuhina, care a expus la Galeria „Arbor”, o galerie de pe str. Transilvaniei din Bucureşti, înfiinţată cu scopul integrării în spaţiul cultural românesc a artiştilor moldoveni. Lucrarea reprezentativă a Irinei este o parafrază la *Cina cea de taină*, în care personajele emblematice ale lui Leonardo sunt femei. Se sugerează chiar că „apostoliţele” stau la o cină şi joacă cărţi. E un tablou de mari dimensiuni, 3/2 metri. Nu mai ştiu istoria acestei lucrări, dar cred că a cucerit Occidentul.

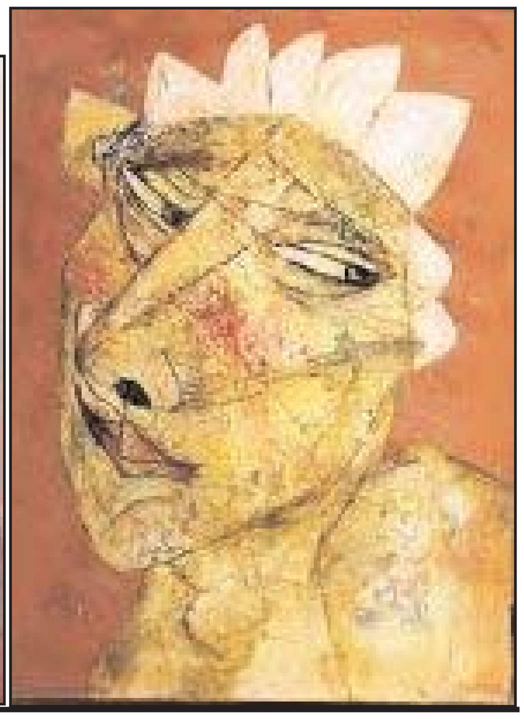

Mi-era dor să mai văd lucrări de-ale basarabenilor. Şi surpriza a venit de la MoBU, primul târg internaţional de artă din România, unde am văzut în activitate o artistă din Republica Moldova, Valeria Glibiciuc (nume imposibil, era suficient Valeria Glib, dar însăşi coada lui, acest inconfundabil „iciuc”, arată de unde se trage). Ea expunea tablouri abstracte de mari dimensiuni la Galeria Kulterra (o Terra a culturii), al cărei proprietar, Ştefan Vezure, este şi unul dintre fondatorii MoBU. Şi, ca surpriza să aibă acoperire perfectă, Ştefan m-a invitat la sediul galeriei sale, să văd expoziţia completă a artistei. Galeria Kulterra se află pe str. Ştirbei Vodă, aproape de Cişmigiu, şi are un sediu impresionant, o clădire care concurează cu MARe, muzeul donquijotesc din Primăverii. Arată ca marile galerii americane, un sediu multifuncţional, având la subsol un spaţiu care pune în valoare orice lucrare, mai ales lucrări de mari dimensiuni, cum sunt cele ale Valeriei Glibiciuc. Expoziţia include peste 20 de astfel de lucrări.

Cine este Valeria? O tânără de 20 de ani, fiică a unui pictor de biserici, născută în satul Baimaclia, raionul Cantemir. A studiat la Şcoala de arte din satul natal, dar mai târziu a absolvit Colegiul de arte „Alexandru Plămădeală” din Chişinău şi se pregăteşte să-şi ia zborul, via România, spre Olanda. De mic copil, ea a trăit în atmosfera picturală bisericească. Sigur că tatăl ei a învăţat-o să dea cu pensula, dar şi cu bidineaua sau mistria. Se vede acest lucru în tablourile sale, care au o patină murală. Parcă ar fi picturi smulse de pe pereţii de la Voroneţ. Dar nu domină albastrul, ci roşul şi rozul. Ea şi-a numit expoziţia *Re-Flourish (Reînflorit),* ca un elogiu adus naturii, florilor. Şi are ca motto: *Nu văd pădurea din cauza copacilor*. Da, e modestă, fiindcă încă priveşte firul de iarbă, nu s-a înălţat să vadă întregul. Desigur, sunt multe tablouri în care natura respiră în toată puritatea ei, ca acasă, la ţară, ca în tabloul *Mather Nature*, simbolizat de berze care îşi hrănesc puii, dar mai ales în seria *Blooming/Înflorit,* circa 10 lucrări, care sunt portrete florale, în stilul lui Arcimboldo, dar mult mai inocente. O adevărată explozie de puritate. Ca să vadă pădurea, e musai s-o cunoască pe regina absolută a florilor, Georgia O'Keeffe, să se cufunde în magicul ei spectacol erotic floral.

(Continuare la pag. 31)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Rodica LĂZĂRESCU – scriitor, Bucureşti
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Theodor CODREANU – scriitor, Huşi
- Tasin GEMIL – istoric şi diplomat, Bucureşti
- Alexandru DĂRĂBAN – publicist, Sângeorz-Băi
- Magda URSACHE – scriitor, Iaşi
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Bogdan GHIURCO – traducător, Iaşi
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Nicolae CONSTANTINESCU – prof. univ., Bucureşti
- Lucian COSTACHE – scriitor, Piteşti
- Marin IANCU – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Andrei VERNESCU – conf. univ., Bucureşti
- Ion ANDREIŢĂ – scriitor, Bucureşti
- Nicolae GEORGESCU – scriitor, Bucureşti
- Ana DOBRE – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mihai SPORIŞ – inginer, Râmnicu Vâlcea
- Grid MODORCEA – scriitor, Bucureşti